

Рудолф Щайнер

Животът между смъртта и новото раждане

Поредица „Просветление“

В *Поредица „Просветление“* досега:

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“
3. Рудолф Щайнер, „За мистерийните драми“
4. Рудолф Щайнер, „За инициацията“
5. Рудолф Щайнер, „Проблеми на модерната психоанализа“
6. Рудолф Щайнер, „Стихове и медитации“
7. Рудолф Щайнер, „Смъртта като преобразуване на живота“
8. Рудолф Щайнер, „Окултна история“
9. Рудолф Щайнер, „Индивидуални духовни същества
и тяхното въздействие в душата на човека“
10. Рудолф Щайнер, „Моят жизнен път“
11. Олаф Кооб, „Азът и неговият двойник“
12. Рудолф Щайнер, „История на човечеството“
13. Рудолф Щайнер, „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“
14. Рудолф Щайнер, „Четири мистерийни драми“
15. Рудолф Щайнер, „Мистерийни центрове“
16. Рудолф Щайнер, „Първоначални импулси на духовната наука“
17. Рудолф Щайнер, „Тайните на прага“
18. Рудолф Щайнер, „Сътворението на света и човека“
19. Рудолф Щайнер, „Човекът и светът. Действието на духа
в природата. За същността на пчелите“
20. Рудолф Щайнер, „Природата и човекът от гледна точка на духовната наука“
21. Рудолф Щайнер, „Природни и духовни същества
и тяхното въздействие в нашия сетивен свят“
22. Рудолф Щайнер, „Връзката между живите и мъртвите“
23. Рудолф Щайнер, „Животът на човека и животът на Земята.
Същност на християнството“
24. Йохан Валентин Андре, „Химичната сватба на Християн Розенкрийц“
25. Олаф Кооб, „Болната кожа“
26. Олаф Кооб, „Ако органите можеха да говорят“
27. Рудолф Щайнер, „Терапията от гледната точка на духовната наука“
28. Рудолф Щайнер, „Свърхсетивният човек от антропософска гледна точка“
29. Рудолф Щайнер, „Духовните скрити причини
за Първата световна война“
30. Рудолф Щайнер, „Здраве и болест“
31. Рудолф Щайнер, „Формиране на съдбата и живот след смъртта“
32. Рудолф Щайнер, „Животът между смъртта и новото раждане
във връзка с космическите факти“

Рудолф Щайнер

Животът между смъртта и новото раждане

във връзка с космическите факти

Десет лекции, изнесени в Берлин
между 5 ноември 1912 и 1 април 1913 г.

Превод от немски
Христо Маринов

Аб
Издателско
Ателие

София, 2016

RUDOLF STEINER

Das Leben zwischen dem Tode
und der neuen Geburt
im Verhältnis zu den kosmischen Tatsachen

GA-141

Rudolf Steiner Verlag,
Dornach / Schweiz 1997

За корицата е използван фрагмент от картината на Герхард Райш
„Среднощният час на битието“.

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие Аб*.

- © Рудолф Щайнер, автор
- © Христо Маринов, преводач
- © Мария Пашова, редактор
- © Издателско ателие А^б

Указания относно публикуваните лекции на Рудолф Щайнер

Основа на антропософски ориентираната духовна наука представляват написаните и публикувани от Рудолф Щайнер (1861–1925) произведения. Редом с тях от 1900 до 1924 година той изнася многобройни лекции и курсове както за широката общественост, така и за членовете на Теософското общество, по-късно Антропософското общество. Първоначално Рудолф Щайнер не е искал винаги да се записват свободно изнасяните лекции, понеже са били предвидени от него като „устни, непредназначени за печатане съобщения“. След като се увеличават непълните и неточни записки, които се размножават и разпространяват сред слушателите, той се вижда принуден да се погрижи за стенографирането на лекциите. С тази задача натоварва Мария Щайнер фон Сиверс. Тя е била отговорна за поръчването на стенографите, съхраняването на преписите и необходимите за отпечатването корекции на текстовете. Тъй като поради липса на време Рудолф Щайнер само в редки случаи сам е коригирал стенографирания текст, по отношение на всички публикувани лекции трябва да се има предвид неговото изказване: „Предполага се, че в тези непрегледани от мен текстове могат да се открият грешки“.

Относно лекциите за членовете на обществото, които първоначално са били разпространявани като ръкописи, и относно публикуваните му произведения Рудолф Щайнер се произнася в „Моят жизнен път“ (35-та глава). Казаното там същевременно важи и за всички семинари за различните професии, предназначени за участници, запознати с основните истини на духовната наука.

След смъртта на Мария Щайнер (1867-1948) започва издаването на *Събрани съчинения* на Рудолф Щайнер според нейните указания. Настоящият том спада към тези *Събрани съчинения*.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, 5 ноември 1912 г. 11

Волята за истина като изходна точка на антропософския стремеж. Дейност и познание в духовния свят. Граничната 1899 година във връзка с вътрешния избор на човека за духовен живот. Животът след смъртта във визии. Големите творби на изкуството като откровения на духовни истини. Омир. Микеланджело. Окултизъм и изкуство. Духовното познание и взаимоотношенията между хората. Изграждането на един истински морал за бъдещето. Животът след смъртта. Зависимост на живота в сферата на Меркурий от моралното състояние, а в сферата на Венера – от религиозното настроение в предишния живот. Мислите като факти в духовния свят. Необходимост от връщане във физическо тяло за коригиране на погрешните мисли и изравняване на кармата.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, 20 ноември 1912 г. 32

Аз и азово съзнание в живота между раждане и смърт. Развитие на азовото съзнание при детето чрез конфликт с външния свят. Постепенно разрушаване на телесните обвивки до смъртта и повторното им изграждане в живота между смърт и ново раждане. Животът след смъртта. Разширяване на човека в планетните сфери. Сфера на Луната: камалока. Сфера на Меркурий: хора с морално предразположение в своя живот като социални същества, хора с неморално предразположение като отшелници. Сфера на Венера: религиозно душевно настроение като предпоставка за обединение с други същества. Разделение според вероизповедания и светогледи. Сфера на Слънцето: разбиране на всички души и вероизповедания като подготовка за разбирането на Мистерията на Голгота. Религиозно-егоистичният елемент на древните народи и расовите религии. Християнството като вероизповедание за всички хора. Отношението на човека към Христос и Луцифер в сферата на Слънцето. Изграждане на новото етерно тяло. Преминаване през сферите на Марс, Юпитер и Сатурн. Подготовка чрез духовно-научното разбиране на Мистерията на Голгота.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, 3 декември 1912 52

Непроменяемост на човешките отношения към други души след смъртта. Техника на кармата. Влияние на живите върху мъртвите. Промяна на условията на умрелите в камалока чрез четене. Въздействие на мъртвите във физическия свят чрез сферата на възможностите на живота. Възможни събития като израз на действието на духовни сили. Светът на възможностите като реална мирова аура; нейната връзка с кармата. Самопонятност на душевната същност по отношение на телесното. Свързаност на душевния живот със силите на Слънцето и планетите. Човекът като сродник на макрокосмоса. Христос, великото слънчево същество, което връща на човека изгубеното чувство на родство с макрокосмоса. Потвърждение на резултатите от окултните изследвания чрез съобразно мислене над обикновения живот.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 10 декември 1912 г. 69

Разрушителни процеси по време на съзнателното будно състояние и възстановителни процеси по време на съня в сравнение с градивните сили на звездния свят в живота след смъртта. Сън и смърт от гледната точка на ясновиждащото съзнание. Аурата на човека в будно състояние и по време на сън. Съставни части на азовата аура на спящия човек. Промяна на човешкото душевно настроение в следващите една след друга културни епохи. Съпреживяването на звездните процеси в египетската епоха. Спомен за древното виждане в гръцко-римската епоха. Платон и Аристотел. Изчезване на този спомен и въвеждане на Коперниковия мироглед. Възвръщането на забравени влияния на древните епохи чрез духовната наука. Преобразуване на духовните учения в оживяващи сили в живота между смърт и ново раждане.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ, 22 декември 1912 г. 88

Въздействието на Християн Розенкройц във връзка с Христос и Мистерията на Голгота. Земната дейност на Гаутама Буда. По-нататъшното му въздействие от духовния свят в западноевропейския поток на развитие. Франциск от Асизи. Мистерийните центрове на Черно море през 7 и 8 век. Еволюцията на Земята и еволюцията на Марс. Низходящото развитие на Марс до 16 век. Въздействието на упадъчните сили върху душата на Коперник.

Николай Кузански. Опасност от разделение на човечеството на две категории: на хора, живеещи само по материалистичен начин, и на такива, които практикуват само духовен живот в смисъла на Франциск от Асизи. Преодоляването на тази опасност чрез Християн Розенкройц: изпращане на Буда за космическа дейност на Марс в началото на 17 век. Изкупителното му дело като начало на едно ново възраждане на Марсовата култура.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, 7 януари 1913г. 102

Към разбирането на Христовия импулс и Мистерията на Светия Граал. Прибавяне на учението за реинкарнацията и кармата към розенкройцеровските, обусловено от отношението на съвременния човек към света. Въпросът за безсмъртието. Истинският аз и представният аз. Дейността на аза през първите години от живота: учене да се ходи, говори и мисли. Човешката форма като дар на духовете на формата. Преодоляване на луциферическите духове, които дават на човека елемента на тежестта. Себеизживяване на човека в неговата форма. Диференциране на човешките органи, например на ръцете и главата. Развитие на мозъка в лемурийската и атлантската епоха. Изживяване на „представния аз“ в будното състояние на физическия земен живот. Оживяване на истинския аз в живота между смърт и ново раждане.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ, 14 януари 1913 г. 112

Седемгодишните периоди в живота на човека. Събития, пресичащи тези периоди. Принципът на формата като израз на дейността на духовете на формата до смяната на зъбите. Задържане на растежа като израз на изостаналите луциферически духове на формата. Промени в душевния живот на човека. Властта на отделни авторитети в по-ранни времена. Възникване и същност на „общественото мнение“. Учението на Павел за първия и за по-висшия Адам. Значение на Христовия импулс за живота между смъртта и новото раждане. Повеждане на хората към независимост преди и след Мистерията на Голгота от духовете на третата йерархия. Дейността на Буда в сферата на Марс като уравновесяване на влиянието на луциферическите същества. Напредъкът на човешката еволюция. Освобождаване от подчовешкото „обществено мнение“ чрез укрепване на вътрешната същност на човека.

Появата на нови душевни качества в по-късна възраст от живота на човека.

ОСМА ЛЕКЦИЯ, 11 февруари 1913 г. 132

Природните царства като споменна представа за боговете. Паметта на човека. Физическото наблюдение на света като противоположност на мировото разглеждане от гледната точка на съня. Разрушителният процес в човешкия организъм като предпоставка за неговия душевен живот и духовното му развитие. Животът между смърт и ново раждане. Човешкото тяло като външен свят, Универсумът като вътрешност на човека. Подготовка за следващото земно битие. Регулиране на унаследяваните качества от духовния свят. Духовно разглеждане на „разформироващото се“ човешко тяло при ясновидското пробуждане по време на сън и на формиращото се човешко тяло в живота между смърт и ново раждане. Процесът на умиране на Земята. Душевното развитие след египетската епоха: спускане от духовното към подсетивното наблюдение на света (съвременна физика). Опасност от опустяване на живота в следващите инкарнации. Духовно-научните понятия и идеи като вътрешна жизнена сила за следващите инкарнации.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ, 4 март 1913 г. 147

Организиране на живота след смъртта в зависимост от поведението в земния живот. Достигане до разбиране за даровете на йерархиите в живота между смърт и ново раждане чрез приемането на духовни идеи по време на земния живот. Човекът в живота след смъртта като сътрудник на духовните същества, които действат изграждащо или разрушаващо в света. Мисия на антропософията: прокарване на мост над пропастта между живите и мъртвите. „Четене на мъртвите“. Описание на индивидуални взаимоотношения. Преобразуване на живота чрез антропософията.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 1 април 1913 г. 165

Единство между описанието на живота между смърт и ново раждане в книгата „Теософия“ (от вътрешна душевна гледна точка) и изложението в тези лекции (във връзка с космическите отношения). Лунната сфера или времето на камалока. Сферата на Меркурий: „регионът на душевната светлина“. Сферата на Венера:

„регионът на действената душевна сила“. Слънчевата сфера: „регионът на същинския душевен живот“. Окончателно освобождаване от последната инкарнация. Сферата на Марс: „континенталната област“ на царството на духовете, светът на първообразите на физическия живот. Сферата на Юпитер: „океанската област“; освобождаване от религиозното вероизповедание. Сферата на Сатурн: „въздушната област“. Звездното небе: четвъртата област на царството на духовете. Импулсиране на външния културен напредък от звездния Космос извън сферата на Сатурн. Импулсиране на вътрешния напредък на човечеството от живота на Слънцето.

Бележки	182
Рудолф Щайнер за лекционните цикли	189
Рудолф Щайнер – живот и творчество	192

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 5 ноември 1912 г.

Изпълва ме задоволство, че след относително дълъг период от време тази вечер отново имам възможност да говоря на това място. Онези от Вас, които присъстваха на срещата ни в Мюнхен¹ по-рано тази година, или по някакъв друг начин са получили сведения за това, което се опитах да представя като съдържание на предишните ни срещи чрез една мистерия, наречена „Пазачът на прага“², успяха да видят какво трябва да е отношението на душата, ако иска да придобие истинска, съдържателна представа за различни неща, за които се говори много в духовната наука или, да кажем, в окултизма.

В хода на годините сме говорили различни неща за съществата, които наричаме луциферически и ариманически. В „Пазачът на прага“ трябваше да се покаже, че същността на тези същества може да се разкрие чрез бавното им и постепенно изучаване от различни страни. Трябваше да се покаже, че не е достатъчно да се оформи едно просто понятие за тези същества – понятие, подобно на това, което човекът приема така лесно, а именно подобно на една популярна дефиниция, – а че е необходимо да се разглежда от различни страни каква е ролята на тези същества в човешкия живот. Мистерията може да ни помогне да осъзнаем нещо от това, което в продължение на много години оформяше основния тон тъкмо на лекциите, които изнасях тук, онзи основен тон на пълна истинност и най-голяма сериозност, когато се говори за духовните светове. Това трябва да се подчертава още повече в настоящето, когато има толкова малко признаване на сериозността и стойността на истински антропософските начинания. И когато през последните години в различни лекции се опитах да подчертая едно, то беше, че трябва да направите опит действително само с този дух на сериозност и истинност да се приближите до антропософския стремеж и да осъзнаете какво значение има

този антропософски стремеж в цялостното съдържание на мировото битие, в съдържанието на човешкото развитие, както и в духовното съдържание на нашето време. Не много често се казва, че антропософията не може да бъде обхваната с няколко понятия, да се обобщи в някаква кратка теория или програма. В истинската антропософия човек може да се потопи само с целия живот на своята душа. Животът обаче представлява процес на изграждане и развитие. И когато се повдига въпросът: как човекът решава да се присъедини към едно антропософско движение, когато е налице изискването за развитие и изграждане, когато се казва, че той може само бавно и постепенно да навлезе в дълбините на това, което в действителност представлява антропософия, как отделният човек се решава да навлезе в онова, чрез което може малко по малко да се развива? На това трябва да се отговори: преди да може да се изкачи на високия връх на развитието, човек има това, което води цялото човечеството към стремежа към такова развитие, той има чувството за истината в своето сърце, в душата си, нужда се от това чувство за истина, за да напредне, свободен от предразсъдъци, но с волята за истина, не обладан от суетата, породена от някаква теория, не с гордостта, че следва някаква програма, а с волята за истина, която се намира дълбоко в душата, когато той не е объркан от всевъзможни предразсъдъци. Трябва да се каже, че човек усеща истината там, където тя се проявява искрено. Така че е възможна искрена критика дори когато човек е още в началото на своето развитие. Това обаче не изключва главното, а именно човек да се вживее в цялото развитие на антропософския стремеж.

В настоящето наистина има много неща, отклоняващи от естественото, съдържащо се в душата чувство за истина. През годините ние често посочвахме такива заблуждаващи влияния, така че сега не е нужно отново да го правя. Всичко, което съм казвал, съм Ви го казвал затова, защото по този начин бих искал да покажа, че е необходимо постоянно – дори ако вече сме се запознали с едно или друго от окултната наука,

– отново и отново да разглеждаме нещата от различни страни и гледни точки. За целта ни дава опора това, което може да се срещне на антропософското поле, например четирите Евангелия. Тази есен в Базел успях да завърша разглеждането на Евангелията³ с един цикъл лекции за Евангелието на Марко. Тези изследвания на Евангелията могат да бъдат взети като стандартен пример за начина, по който следва да се подхожда към големите истини на битието от различни страни. Всяко Евангелие дава възможност Мистерията на Голгота да се види от различен ъгъл. Ние всъщност не можем да узнаем наистина нещо съществено за значението на тази Мистерия, ако не сме я разгледали от четирите различни гледни точки, представени в четирите Евангелия.

По какъв начин нашите проучвания през последните десет или дванадесет години показаха това? Тези от Вас, които искат да са наясно с това, трябва само да вземат моята книга „Християнството като мистичен факт“⁴, съдържанието на която за първи път е дадено под формата на лекции преди основаването на „Немската секция на Теософското общество“⁵. Всеки, който сериозно се е занимавал с изложеното в тази книга, ще открие, че в нея вече се съдържа същността на това, което по-късно беше изказано по отношение на различните Евангелия, а също и цялата Мистерия на Голгота, както е била представяна в лекциите в хода на годините. Но нищо не би било по-погрешно от вярата, че ако се познава съдържанието на книгата „Християнството като мистичен факт“, може да се получи едно адекватно разбиране за Мистерията на Голгота. Всички следващи лекции след излизането на книгата са естествен резултат от това оригинално духовно изследване. Никъде те не са в разрез с представеното в книгата, а откриват възможност за нови и нови начини за разглеждане на Мистерията на Голгота, за да може да се прониква все по-дълбоко в нейната значимост. Ние се опитахме да заменим понятията, теориите и програмите с непосредствено живо вживяване в духовните факти. И наистина, ако при всичко това човек все

пак има усещане за известна непълнота – понеже не винаги може да се представи всичко необходимо, – тази непълнота се дължи на нещо, което е характерно за физическия план, дължи се на времето. Не е възможно всичко, което трябва да се каже, да се даде в определено време. Затова е нужно да развивате търпение и да изчаквате нещата постепенно да се изясняват. Това следва да бъде за нас указание как трябва да се разбират и нещата, за които ще Ви говоря сега.

За живота между смъртта и ново раждане сме говорили много в хода на годините, но в следващите лекции отново ще се занимаем с тази тематика, защото през лятото и есента имах задачата⁶ да направя нови духовни изследвания в тази област и да представя един аспект, за който не можеше да се говори по-рано. Днес можем да разгледаме някои въпроси, които касаят дълбокото морално значение на свръхсетивните истини, свързани с тази сфера. Освен всички изисквания, посочени само съвсем накратко сега, в нашето движение има и едно друго изискване, което в нашето високомерно и суетно време може, бих казал, да оскърби много хора. Ала един такъв факт не може да ни разколебае в усърдието да се стремим към истината, усърдие, дължащо се на нашето движение. Изискването се състои във все по-интимна и по-сериозна работа да се учим действително да навлизаме във всичко, което се изнася от духовните светове. Трябва да се отбележи, че през последните години отношението на живеещия на физическия план човек към духовните светове се е променило в сравнение с отношението му например през последната третина на 19 век. Посочвал съм, че през последната третина на 19 век достъпът до духовният свят е бил ограничен. Било е необходимо за човешкото развитие в човешките души да се влива малко от съдържанието на духовните светове. Сега обаче живеем в една епоха, в която душата има нужда да бъде само възприемчива, има нужда само да се подготвя, да може да се отдава, та откровенията на духовните светове да навлизат в нея. И все по-възприемчиви и по-възприемчиви ще стават отделни души,

за които, ако са съзнателни за своята епохална задача, изливането на духовното познание представлява факт. Така че друго изискване за антропософите е да не се затварят пред това, което в съвремението по някакъв начин може да навлезе в душите от духовните светове. Преди да навлезе в съдържанието на следващите лекции, бих искал да посоча две особености на духовния живот, на които би трябвало да обърнем специално внимание.

Между смъртта и новото раждане човекът изживява фактите на духовния свят по един определен начин. Той обаче ги изживява чрез инициацията. Изживява ги и когато е подготвил душата си, а именно по време на своето битие във физическото тяло, когато взема участие в духовните светове. За тези неща сме говорили често. Можем да кажем, че случващото се между смъртта и новото раждане, и това, което представлява изживяване на духовния свят, може да се наблюдава чрез инициацията.

От всичко, което сме казвали тук, следва да обърнем внимание предимно на две неща. Те са от съществено значение не само за изживяването на духовните светове, но и за правилното разбиране на съобщенията, получени от тях. Често сме подчертавали разликата между условията в духовния и физическия свят, както и факта, че когато душата навлиза в духовния свят, тя се намира в една сфера, в която е от съществено значение да свикне с доста неща, противоположни на условията във физическия свят. Ако например на физическия план нещо трябва да бъде предизвикано от нас, ние следва да бъдем активни, трябва да използваме ръцете си, трябва да се движим, трябва, тъй да се каже, да преместим физическото си тяло от едно място на друго. Следователно, за да се случи нещо във физическия свят чрез нас, е нужна нашата деятелност. Точно обратното – говоря само за настоящата епоха – е необходимо за духовните светове. Каквото трябва да се случи в духовните светове чрез нас, трябва да се случи тъкмо чрез нашето спокойствие, чрез нашето душевно спокойствие. На това, което

представлява активна дейност на физическия план, в духовния свят съответства способността за спокойно душевно изчакване на събитията. На физическия план колкото по-малко дейни сме, толкова по-малко се случва нещо чрез нас; колкото по-дейни сме, толкова повече може да се случи нещо. Колкото по-спокойни можем да станем в душата си, толкова повече можем да се откажем от всякаква дейност в нашата вътрешност, толкова повече може да се случи нещо чрез нас в духовния свят. За да се случи чрез нас нещо в духовния свят, е необходимо да сме в състояние да можем да разглеждаме това случващо се като нещо, с което сме надарени, което в определен смисъл получаваме като благословия; то ни приближава, дава ни се, ако го заслужим чрез душевното си спокойствие.

Често съм казвал, че 1899 година е важна за този, който има духовно познание. Това е край на един период от 5000 години в историята на човечеството, тъй наречената малка Кали Юга. След тази година стана необходимо за човешките души да възприемат духовното по начин, различен от съществуващия преди нея. Един конкретен пример. В началото на 12 век един човек, наречен Норберт⁷, основава на Запад религиозен Орден. Този Норберт, преди да му дойде идеята за основаването на Ордена, е бил, би могло да се каже, един лекомислен човек, изцяло отдаден на удоволствия и страсти. Един ден обаче му се случва нещо неочаквано. Бил поразен от мълния. Тя не го убива, но променя цялото му същество. В историята на човечеството има много такива примери. Този човек бива напълно преобразен. Връзката между физическото, етерното, астралното му тяло и неговия аз претърпява промяна следствие на силата, съдържаща се в мълнията. Тогава той основава Ордена. И въпреки че този Орден, като много други, не тръгва в посоката, желана от неговия основател, за времето си в много отношения той постига добри неща. Такива неща се случват често по случайност, както казва съвременният човек. Но това не е случайност. Такова събитие е налице благодарение на мировата карма. Мъжът е бил избран за изпълнение на

задача от особено значение и, за да може да я изпълни, в неговата телесност е трябвало да се създадат условия за това. Било е необходимо външно събитие, външно въздействие. В тази връзка 1899 година е граничната година, след която трябва да са налице все повече и повече такива влияния върху душите по един изцяло вътрешен начин, влияния, които не могат да се упражняват до такава степен отвън. Разбира се, не е налице един рязък преход, но от тази година насетне върху човешките души се упражнява едно все по-вътрешно влияние. Спомнете си какво съм казвал за това, как е трябвало да въздейства върху човешката душа Християн Розенкройц⁸, когато е искал да я призове, и как този призив е бил един повече вътрешен призив. Преди тази година този призив трябваше да бъде отправян чрез външни събития; след нея той става все по-вътрешен. Все по-интимна ще става връзката на човешките души с висшите йерархии и ще трябва да се правят все повече и повече усилия да се влиза във връзка със съществата на висшите йерархии тъкмо чрез вътрешното, чрез най-дълбоките и най-интимни душевни сили.

На току-що охарактеризирания прелом в живота на физическия план в духовния свят обаче съответстват много събития – видими за човек, който може да вижда в духовните светове, – които са се разиграли между съществата от висшите йерархии. В този период е имало неща, които съществата на висшите йерархии са извършили по определен начин. Трябва да се отбележи една характерна особеност. Съществата, които в духовните светове е трябвало да действат така, че да настъпи краят на Кали Юга, се нуждаели от нещо от нашата Земя, от нещо, което се е случило на нашата Земя. Те са имали нужда от факта, отделни души, достатъчно зрели за целта, да притежават познание за тези неща, или най-малкото да е налице познание, че в душите живеят представи за този прелом. Както на Земята човекът има нужда от мозък, за да развие съзнание, така съществата от по-висшите йерархии имат нужда от човешките мисли, в които се отразяват нещата, извършва-

ни от по-висшите йерархии. Човешкият свят е необходим и за духовния свят, той действа с него, трябва да е налице. Но той следва да действа по правилен начин. И онези, които са били зрели тогава или са зрели днес, за да вземат участие в тези неща от човешка страна, не е трябвало, или не трябва, да пропагандират на физическия план за това, което следва да се случи в духовния свят, както обикновено човек е свикнал да го прави. Не чрез това, че на физическия план сме, тъй да се каже, заети и активни, помагаме на духовете от по-висшите йерархии, а чрез това, че имаме сериозно разбиране за нещото, което трябва да се случи, че освен това после в пълен душевен покой, в абсолютно съсредоточаване на душевния си живот сме в състояние да се отдадем благоговейно на едно такова явление от свръхсетивния свят. Следователно покоят, който можем да запазим, настроението, което можем да постигнем, да чакаме нещо такова благоговейно, да го приемем с благоговение, е нещото, от което се нуждаем за целта.

Така че, колкото и парадоксално да звучи, нашето участие, нашата дейност във висшите светове зависи от душевния ни покой. Колкото по-спокойни можем да останем, толкова повече може да се случи чрез нас във връзка с фактите на висшите светове. Следователно за участието в едно духовно движение също така е нужно действително да се развива такава настроеност, такъв душевен покой. А това би било желателно в най-висша степен тъкмо за антропософското движение, а именно неговите членове да развиват този душевен покой, това благоговейно настроеност, това изпълнено със съзнанието за благоговение настроеност спрямо висшите светове.

Сред дейностите, които упражнява човекът на физическия план, откриваме подобни неща само в областта на изкуството или в областта на истинския стремеж към познание, или в напредъка на едно духовно движение. Един художник със сигурност няма да създаде най-добрите си творби, отговарящи на нивото на неговите способности, ако иска да бъде постоянно активен и е нетърпелив да постигне напредък.

Напротив, той би постигнал най-доброто, ако е в състояние на очакване на миговете на вдъхновение, а също така, ако може да остава безмълвен, когато, тъй да се каже, духът не му говори. Със сигурност няма да постигне никакво висше познание и този, който се опитва да го формулира с понятията, които вече си е изградил. Напротив, той би постигнал по-висше знание само ако е спокоен, ако в пълна самота, когато пред него се явява световна загадка, въпрос, може да изчаква и си казва: трябва да изчакам, докато от духовните светове към мен просияе светлината на отговора. Със сигурност не постъпва правилно и човек в едно духовно движение, който постоянно се движи сред хората, желаейки възможно по-бързо да ги убеди, че това духовно движение е единствено правилното, а който може да изчака, докато тези души сами достигнат до разбирането на импулса си към истините на духовния свят. Така е при всяко нещо във физическия свят, но особено що се отнася до всичко, което човек може да постигне в духовния свят. Може да се каже, че дори най-практическите неща в тази духовна област зависят също толкова много от установяването на определено състояние на покой.

Сега бих искал да дам пример с физическо-духовния лечебен метод. При духовното лечение не е съществено, че се извършват определени манипулации. Те са необходими, но само като подготовка. Целта е да се създаде състояние на покой, равновесие. Външно видимото при едно духовно лечение представлява всъщност само подготовка за онова, което прави този, който е духовен лечител. Важното е какво се случва накрая. Тук нещата са като при везните. От едната страна поставяме нещо, което искаме да претеглим, а от другата страна поставяме тежест. Когато везната е в равновесно положение, можем да установим теглото. По подобен начин стоят нещата и в духовните светове, що се отнася до действията.

По отношение на знанието и възприятието обаче има разлика. Как се осъществява възприятието във всекидневния живот на физическия план? Всеки знае – с изключение на от-

делни области на физическия план, – че нещата се представят пред хората. От сутрин до вечер в будния ежедневен живот нещата се представят пред нас. Миг подир миг ние постоянно получаваме нови впечатления. Само в изключителни случаи ние сами търсим впечатленията и правим с нещата това, което иначе те правят. Тогава обаче вече постигаме това, което представлява търсене на познание. Не е същото при духовното познание. При него ние поставяме пред душата си всичко, което трябва да ни се представи. Докато цялата наша дейност, всичко, което трябва да се случи в духовния свят, е налице благодарение на факта, че сме в състояние на абсолютен покой, ние следва да сме непрекъснато активни, ако наистина искаме да узнаем нещо в духовния свят. Ето защо е факт, че за мнозина, които желаят да бъдат антропософи, онова, с което се занимаваме тук и е резултат на едно истинско познание, им изглежда твърде неудобно. Мнозина се оплакват: при вас всичко първо трябва да се учи, трябва да се мисли за всичко, човек трябва да се занимава с всичко! Ала без това не може да се достигне до истинско разбиране на духовните светове! Човек следва да полага душевни усилия, трябва да разглежда нещата от най-различни страни. Именно за това става дума. Понятията, които човек желае да има за висшите светове, трябва да се изграждат в продължителна, спокойна работа. Във физическия свят, когато искаме да имаме една маса, ние изработваме тази маса с активна работа. Но когато искаме да „изработим“ нещо в духовните светове, трябва да развием спокойствието, изкуството на спокойствието, което е необходимо, за да се случи нещо. И когато се прави нещо, то излиза из тъмнината. Ако искаме да познаем нещо, трябва да го постигнем с пълното усилие на инспирациите. За познанието е нужна работа, вътрешно активно душевно настроение, преминаване от инспирация към инспирация, от имагинация към имагинация, от интуиция към интуиция. Ние трябва да създадем цялата структура. Към нас няма да дойде нищо, което не сме изработили чрез нашето търсене на знания. Следователно всичко, което е правилно във

физическия свят, е обратното в духовния свят.

Трябваше да направя това въведение, за да си изясним, от една страна, как се откриват такива факти, как, от друга страна, те могат да се разберат, като говорим повече за тях. В тези лекции ще разглеждам по-малко живота, следващ непосредствено след смъртта, който ни е известен под името камалока – съществените аспекти от този период са Ви известни, – повече бих искал да разглеждаме периодите, които – след като сме преминали през портата на смъртта – следват след времето на камалока, но от малко по-различни гледни точки.

В началото преди всичко е необходимо да обърнем внимание на особеността, как изобщо живеем там. Вие знаете, че като първо ниво на по-висшето познание човекът има имагинативния живот, бихме могли да кажем също, живота в истинни, истински визии. Докато във физическия свят сме заобиколени от цветове, звуци, миризми, от усещания за вкус, от представи, които си изработваме чрез разума, в духовния свят първоначално сме заобиколени от имагинации, които също могат да се нарекат визии. Само трябва да сме наясно при това понятие за имагинации и визии, че, ако са правилни в духовния смисъл, те не ни представят нещо съноподобно, а реалности. Да вземем конкретен пример.

Когато човекът премине през портата на смъртта, среща хората, които са умрели преди него и с които е бил свързан в живота си по някакъв начин. В това време между смъртта и новото раждане ние действително сме свързани с тези хора. Както възприемаме нещата във физическия свят, докато виждаме цветове, чуваме звуци и т.н., така след смъртта ние сме заобиколени – образно казано – от един облак от визии. Всичко около нас е визия. Както тук сме плът и кръв, така там тогава сме визия. Но тази визия не е сън, а знаем, че тя е реалност. Когато срещнем някой мъртъв, с когото сме били свързани, това също е визия. Той е обвит от визионерския облак. Но както знаем на физическия план, че червеният цвят се излъчва от червената роза, така в духовния свят знаем, че визията се

излъчва от духовното същество, което е преминало през портата на смъртта преди нас. Сега обаче имаме една особеност, на която трябва да обърнем внимание и която се показва пред онзи, който изживява този период след смъртта. Тук, на физическия план, може да се случи например следното. Ние сме обичали твърде малко – доколкото можем да отсъдим – някой човек, когото всъщност е трябвало да обичаме, следователно сме го лишили от любовта си. Да вземем следния пример. Лишаваме някого от любовта си или му причиняваме болка. Тогава, ако нямаме каменно сърце, в нас се поражда усещането, идеята: ти трябва поправиш това! Когато у нас се зароди тази идея, ни се дава възможност да изправим нещата. Ние можем, тъй да се каже, да поправяме нещата в обкръжаващия ни свят на физическия план. В първия период на камалока, за който говорим сега, това не е възможно. Когато тогава се изправим пред даден човек по начина, по който заставаме пред него, можем да получим познанието: ти си му причинил такава и такава болка или си му отказал любовта, която му дължиш. Ние искаме да поправим това, но не можем. В този период можем само да развием такова отношение към човека, каквото вече сме си създали към него преди смъртта. Ние възприемаме това, което не е наред, но не можем нищо да направим. Това е в този свят на визии, който ни обгръща като облак, нищо не можем да променим. Ние го наблюдаваме, но не можем да го променим. Връзката, която сме имали с даден човек, умрял преди нас, остава. Това изживяване се явява често и като едно от най-болезнените изживявания на инициацията. Тогава човек изживява много по-дълбоко значението на отношението си към физическия свят, отколкото е бил в състояние да го направи с очите или интелекта си. Той може да го вижда, но не може непосредствено да променя нищо. Това всъщност представлява болката и мъченичеството на духовното познание, доколкото то касае собствения ни живот и представлява самопознание. След смъртта взаимоотношенията между хората остават и, тъй да се каже, продължават такива, каквито са били

по време на земния живот.

Когато неотдавна този факт се представи пред духовния ми поглед с огромна сила, ми се откри и още нещо. През живота си съм провел множество проучвания и на поетичното творчество на Омир⁹. Но при този конкретен повод си спомних за определен пасаж, когато Омир – чието ясновидство се обозначава от гърците чрез факта, че те говорят за „слепия“ Омир – говори за царството, в което живее човекът след смъртта. Той го нарича „царството на сенките, в което не е възможна никаква промяна“. И тогава отново осъзнах колко много неща живеят във великите поетични произведения и откровения на човечеството, които можем да разберем правилно само когато ги изведем из дълбините на духовното познание. И много от това, което трябва да даде познанието на човечеството, се дължи на факта, че хората виждат в нова светлина, в светлината на истинското разбиране великите предчувствия на древните поети, чиито души са били проникнати от духовната светлина. Всяка чувствителна душа може да бъде докосната от признанието, че този древен ясновидец е можел да напише тези думи само поради факта, че в душата му сияе истината на духовния свят! И така започва истинската смиреност пред божествено-духовните сили, действащи през света и през човешките сърца и души. С истинско благоговение отправяме поглед към случващото се в света за неговия напредък и развитие. Наистина се съдържа толкова дълбока истина в това, което са направили надарените хора като Омир. В духовен смисъл това е вярно. Но тази истина, която непосредствено се е узнавала в старо, съноподобно ясновидство, е трябвало да бъде загубена за съвременното човечество и ще се придобие отново по пътя на духовното познание.

За да обоснова още повече този пример за това, което е дадено на човечеството чрез творческия гений, сега ще говоря за още нещо. Имаше една истина, към която изпитах силна съпротива, когато ми се яви за първи път. Тя ми се стори парадоксална, но в крайна сметка аз трябваше да я приема така,

както ми се представи непосредствено с една вътрешна необходимост.

Духовното ми проучване бе свързано и с разглеждане на някои творби на изкуството. Трябваше да изследвам тези творби. Сред тях бе и това, което бях виждал и изучавал по-рано, което обаче се представи пред душата ми по следния начин. Това, което Ви казвам сега, представлява разглеждане на гробницата на Медичите във Флоренция. Там се намира един параклис, проектиран и изработен от Микеланджело¹⁰. Двама Медичи, за които повече не е необходимо да говоря сега, трябвало да бъдат увековечени в статуи. Микеланджело обаче добавя четири алегорични фигури, наречени според неговото предложение „Утро“ и „Вечер“, „Ден“ и „Нощ“. Дори и ако не разполагате с кой знае колко добри фотографии на тези алегорични фигури, лесно ще можете да проверите това, което имам да кажа за тях.

Ще започнем с „Нощ“, най-известната от четирите. В туристическите справочници може да се прочете, че позите на крайниците на легналата фигура „Нощ“ са в неестествено положение, защото човек не би могъл да спи в такова положение. Следователно фигурата не е толкова добър символичен израз на нощта. Но аз искам да кажа нещо друго. Да приемем, че разглеждаме фигурата „Нощ“ с окултен поглед и да си кажем, че когато човекът спи, неговият аз и астралното му тяло се намират извън физическото и етерното тяло. Тогава е разбираемо, че някой измисля определена поза, определено положение на крайниците, съответстващо на състоянието на етерното тяло, когато астралното тяло и азът не се намират в него. Ако разгледаме фигурата „Ден“, виждаме определени жестове, свързани с факта, че астралното тяло и азът се намират във физическото и етерното тяло. Но при „Нощ“ астралното тяло и азът се намират навън и етерното тяло остава само във физическото тяло. То разгръща своята активност, която намира израз в определени жестове. Създава се впечатление, че за свободната дейност на етерното тяло не може да се даде

по-подходящ израз от този, който Микеланджело е придал на фигурата „Нощ“. Това е израз, толкова прецизен, че човек не може да си представи по-добро и точно предаване на състоянието на етерното тяло.

Сега да разгледаме другата фигура, „Ден“. Може да се каже следното. Да предположим, че можем да предизвикаме в даден човек състояние, при което, доколкото е възможно, етерното и астралното тяло не са активни, а азът е особено активен. Ние търсим най-подходящия израз, за да покажем тази активност. И не бихме могли да намерим по-добър от този, който е избрал Микеланджело за фигурата „Ден“! Така че изразите вече не са алегорични, а непосредствено, напълно реалистично изведени от живота. И творецът успява да ги впише в развитието на човечеството за времевата вечност: така изглежда жестът, който най-вече изразява активността на аза, така изглежда и жестът, който най-вече изразява активността на етерното тяло!

Да се насочим към другите фигури, първо да разгледаме „Вечер“. Когато при един напълно здрав човек мислим за проявлението на етерното тяло, следователно за онова отслабване, което настъпва във физическото тяло – както се случва и при настъпването на смъртта, – когато търсим израза на физическото тяло – не като мислим за смъртта, а като си представяме проявлението на етерното, астралното тяло и аза, – тогава ще открием жеста на алегоричната фигура „Вечер“. А ако искаме да изразим в един жест вътрешната подвижност на астралното тяло при намалена активност на етерното тяло и аза, ние го имаме предаден по най-прецизен начин във фигурата „Утро“. Така че, от една страна, имаме изразите за дейността на етерното тяло и аза, от друга – изразите за дейността на физическото и астралното тяло.

Както казах, в началото изпитвах съпротива, но колкото по-задълбочено се разглеждат нещата, толкова повече човек е принуден да ги приеме. С това бих искал само да покажа как човекът на изкуството е вдъхновен от духовния свят. Вярно е,

че Микеланджело е творил повече или по-малко несъзнателно, но въпреки това неговите произведения са могли да бъдат реализирани благодарение на сиянието на духовния свят във физическия! Окултизмът не води до омаловажаване на произведенията на изкуството, напротив, той ни води до по-дълбокото им разбиране. Също така голяма част от това, което днес се смята за „изкуство“, в бъдеще няма да се смята за такова. Ето защо някои хора може би ще бъдат разочаровани. Но по този начин ще бъде придобита истината.

Аз успях да разбера същността на легендата, възникнала във връзка с най-сложната от тези фигури: че когато Микеланджело е бил сам с фигурата „Нощ“ в гробницата на Медичите във Флоренция, той е могъл да направи така, че тя да се изправи и да ходи! Няма да отивам по-нататък, но когато се знае, че тук е показан изразът на дейността на жизненото тяло, става видно значението на тази легенда.

Същото се отнася и за много други случаи. Така е и с Омир. Омир говори за духовното царство, за царството на сенките, в което няма трансформация, в което нищо не се променя. Когато разглеждаме условията в живота след камалока, получаваме едно ново разбиране за творбите на един благословен от Бога човек като Омир. По този начин ще изживеем огромно обогатяване благодарение на духовната наука.

Това са неща, които могат да се посочат, но те не са най-същественото в живота. Най-същественото е, че между хората се създават взаимоотношения. Отношението на един човек към друг ще бъде от по-различно естество, ако той вижда духовното в душата му, отколкото ако вярва, че в другия е налице само това, което приема един материалистически светоглед. Свещената загадка, която всяка човешка душа следва да бъде за нас, може да бъде такава за нашите чувства и усещания само когато имаме в душата си нещо, което е в състояние да хвърли духовна светлина в другата душа. Чрез задълбочаване в космическите тайни, с които са взаимосвързани човешките тайни, опознаваме човешката природа, разбираме срещу кого

стоим, когато се изправяме пред някой човек. Преди всичко се научаваме да се освободим от това, което имаме като предразсъдък за човека, и така разпознаваме и чувстваме истинската, върнатата страна на човека. Най-важната светлина, която антропософията ще даде, е тази, която ще излъчва човешката душа. По този начин в света ще се явят правилните социални усещания и правилните усещания на любовта, които следва да се развиват между хората като плод на истинското духовно познание. Каквото трябва да се прояви, може да се разбере само като плод, за чието израстване и развитие можем да се погрижим чрез духовното познание. Когато Шопенхауер¹¹ казва: „Проповядването на морал е лесно, установяването на морал е трудно“, той изразява едно правилно чувство, защото в крайна сметка не е толкова трудно да се открият морални принципи, нито е трудно да се проповядва морал. Става въпрос обаче за това да се обхване човешката душа там, където в нея поклъват познанията, които чрез самите себе си стават истински морал, който може да понесе човешкия живот. Как всеки от нас ще се отнася към духовните познания – това ще може да изгради в нас и зародиша за един истински човешки морал. Моралът на бъдещето ще се изгражда върху духовно познание. Той или ще се изгради по този начин, или изобщо няма да може да се изгради!

Любовта към истината изисква да признаем тези неща. Тя изисква от нас действително да се задълбочим в антропософския живот и преди всичко да вземем по внимание и това, което днес се каза като въведение: действието в духовния свят изисква душевно спокойствие, а познанието изисква да сме активни. По този начин ще разберете, че в периода между смъртта и новото раждане, когато застанем пред някое друго същество, чрез активността, която проявяваме тогава, можем да разпознаем дали сме го лишили от любовта си или сме му причинили нещо, което не е трябвало да му причиняваме. Но в този времеви период ние все още не можем да разгърнем спокойствието, онова душевно спокойствие, необходимо за

изправяне на грешката. В хода на зимния лекционен цикъл ще охарактеризираме и онова време между смъртта и новото раждане, когато в естествения развой на живота между смъртта и новото раждане става така, че могат да се създадат условия за промяна на едно такова нещо, с други думи, ще рече, че човек ще може да действа в изграждането на своята карма. Ние обаче трябва да сме напълно наясно относно времевия период, който разглеждаме сега, и последващия, в който предстоят други задачи, периода между смъртта и новото раждане, който ни предстои да разгледаме.

Би трябвало да се добави, че има определени условия, които ще позволят на даден човек да изживее битието си след смъртта по благоприятен или неблагоприятен начин. Когато след смъртта се сравняват двама души или различни хора, по какъв начин те изживяват периода след времето, непосредствено следващо живота в камалока, този начин зависи от моралното разбиране, което са развили на Земята. Хора, които на Земята са проявявали добри морални качества, имат по-добри условия във времето след камалока. Хора, които са показали съмнителни морални качества, се намират сред лоши условия. Бих искал да обобщя казаното в една формула, въпреки че тя не може да бъде напълно точна, тъй като нашият език е създаден за физическия, а не за духовния свят. Можем само да се опитаме да я направим по възможност по-точна. И така, може да се каже: благодарение на моралните качества, които нашата душа е развила в този характеризирания период от време ние ще се наслаждаваме на общуването с други духове, човешки същества или духове от висшите йерархии. Напротив, ако сме били лишени от морални качества, се превръщаме в самотни духове, ставаме такива духове, които могат само изключително трудно да се издигнат над мъглата на своите илюзии. И това е една съществена причина за страданието след смъртта: да се чувстваш като изолиран дух, като духовен отшелник. Докато, от друга страна, характерна черта на общуването е да се установи връзка с онова, което е необходимо за даден човек,

от което той се нуждае. Отнема много време в живота след смъртта да се премине през тази сфера, която в окултизма се нарича сферата на Меркурий¹³.

За следващата сфера, естествено, остава решаващо все още моралното настроение на душата, но се явяват нови отношения. За следващата сфера, сферата на Венера¹⁴, най-важни са преди всичко религиозните настроения на душата. Хора с вътрешен религиозен живот в този период ще станат общителни същества, независимо към кое вероизповедание принадлежат. И напротив, духове без религиозни чувства в тази сфера са предопределени да водят един живот на духовно самоограничение, един вид трябва да се скрият в самите себе си. Колкото и парадоксално да звучи, не мога да кажа нищо друго освен следното. Онези, които имат предимно материалистически светоглед и презират религиозния живот, ще трябва да станат духовни отшелници, ще живеят като затворени в собствената си клетка. Не е иронично сравнение, а истина, когато казвам: всички, които днес основават „монистична религия“¹² – следователно точно противоположното на религия, – се затварят в тъмница; те изобщо няма да могат да открият себе си. По този начин се коригират грешките и заблудите, които е допуснала душата в земния живот. Грешки и заблуди се коригират от само себе си на физическия план, но грешките и заблудите представляват факти в живота между смъртта и новото раждане! Това, което мислим тук, представлява факт в живота между смърт и ново раждане. Самото мислене е вече факт при инициацията. Едно погрешно мислене при инициацията, когато то действително може да се види, се явява не само в цялата своя отвратителност, но и с цялата деструктивност, която носи в себе си. Хората наистина биха отхвърлили много от мислите, които се ширят в едно или друго агитаторско движение, ако можеха да получат дори малка представа за това какво представляват те като факти, като деструктивни факти. Към тежкото страдание на инициацията принадлежи именно това, че мислите се групират около нас и се представят като съгъстени, бих казал, като

вледенени маси, които ние, докато сме извън тялото, не можем да помръднем. Имаме ли погрешна мисъл и излезем ли извън тялото си, тя застава пред нас и ние не можем да я променим. За това трябва да се върнем обратно в тялото. Разбира се, споменът остава, но посветеният може да коригира погрешната мисъл само в рамките на физическото тяло. Извън тялото тя застава пред него като планина. Само по този начин може да се осъзнае цялата сериозност на фактическия живот.

Когато се казва това, също така става разбираемо, че за определени изглаждания на кармата е необходимо връщането във физическото тяло. Грешките наистина се изправят пред нас по време на живота между смъртта и новото раждане. Но заблужденията трябва да се коригират във физическото тяло. Така в следващия живот отново се коригира случилото се по-рано. Но това, което се разпознава в цялата му сила и лъжовност, сега стои там също така непроменимо, както и нещата в духовното царство, както се казва в една мисъл на Омир. Нещата, които опознаваме от духовния свят, трябва да навлязат в душата ни като усещания, като чувства. Те вече се превръщат в чувства и после стават основата, върху която се разглежда животът по един нов начин. Една монистична неделна проповед може да представи определени морални принципи. Но хората могат да се променят незначително – времето ще покаже това, – защото начинът, по който се говори, не предлага годни понятия, които наистина да обхванат човешките души. За такава промяна е нужна реалната сила на понятията. А понятията съдържат реалната сила, когато знаем: това, което обременява твоята карма, за известно време след смъртта застава пред теб като непосредствена реалност. Ти виждаш какво обременява твоята карма, но то остава непроменимо. Ти не можеш да го промениш сега, ти можеш само да го признаеш и приемеш, така че да го свържеш непосредствено със същността си!

Такива понятия действат в нашата душевност така, че успяваме да разглеждаме живота по правилен начин. Тогава

ще последва всичко, което е необходимо, за да се импулсира истински развитието на човечеството в смисъла на духовните водачи на човечеството. По този начин ще се устремим към постигане на целите, които са поставени пред хората и човечеството.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 20 ноември 1912 г.

Вече беше обявено, че изследванията ни по време на тези зимни срещи ще бъдат посветени на разглеждания на живота между смъртта и новото раждане. Разбира се, всичко, което ще се каже от една нова гледна точка, ще стане напълно ясно само когато се проведе целият зимен лекционен цикъл. Трябва да се приемат за даденост резултатите от изследванията, които успяхме да направим през последните месеци. Можем да получим по-пълно разбиране за разглежданите въпроси чрез напредване в нашите изследвания. За да навлезем по-лесно в същността на нещата, днес нека започнем с едно малко разглеждане на човека, каквото всеки от Вас може да направи в живота.

При едно непредубедено наблюдение на човешкия живот откриваме като най-забележителен и значим факт съществуването на човешкия аз. Но следва да правим разлика между действителен човешки аз и съзнателен човешки аз. Защото трябва всеки да е наясно, че този аз е деен от момента, в който човекът се роди, и особено тогава, когато детето все още няма съзнание за аза, когато, говорейки за себе си, то сякаш говори за друга личност. Често сме разглеждали тези неща. Знаем, че около третата година – разбира се, има деца, при които това се случва по-рано – детето започва да се самоосъзнава, то започва да говори за себе си в първо лице. И знаем, че тази година бележи границата – въпреки че при някои хора тя варира, – до която по-късно човек може да има спомени за своите душевни изживявания. Така в човешкия живот имаме един прелом: по-рано човек няма възможност ясно и точно да се изживява в своя аз, а след този момент той се изживява в своя аз, намира се, така да се каже, в своя аз като у дома си, така че винаги може да извиква от паметта си преживяното от аза. Какво може да ни даде непредубеденото наблюдение относно това,

защо детето постепенно преминава от една несъзнателност за своя аз към съзнание за него?

Непредубеденото наблюдение на живота може да ни даде следното. Ако детето не влизаше в конфликт с външния свят още от първите мигове след раждането си, то нямаше да може да развие съзнание за своя аз. Можете да наблюдавате колко често в живота се случва да забелязвате своя аз. Достатъчно е само да се ударите в ръба на шкафа, та чрез този удар със сигурност да получите съзнание за аза си. Сблъсъкът с външния свят Ви казва, че представлявате един аз и едва ли ще забравите да мислите за своя аз, когато сте се сдобили с подутина. В случая с детето невинаги е необходимо сблъсъците с външния свят да водят до наранявания, но в определена степен те винаги са налице. Когато детето протяга ръчичка и докосва нещо от външния свят, това представлява лек сблъсък с външния свят. Когато отваря очи и светлината попада върху тях, това също е лек сблъсък с външния свят. Чрез конфликтите с външния свят детето се опознава. Целият живот през първите години се състои в това, детето да се разграничава от външния свят и чрез конфликтите си с него да се опознава. Резултатът от сблъсъците с външния свят се проявява в пробуждането на съзнанието на детето за самото себе си. Може да се каже, че когато детето преживее достатъчно такива конфликти с външния свят, резултатът е, че то нарича себе си „аз“. Когато вече е осъзнало своето азово съзнание, се появява необходимостта това азово съзнание да се запази по време на целия живот. Но азовото съзнание не може да се запази, ако не са налице конфликти. Тези конфликти с външния свят, така да се каже, са си изпълнили своята задача, след като детето е достигнало етапа да казва за себе си „аз“. Повече не може да се научи от тях, що се отнася до развитието на азовото съзнание. Но от едно безпристрастно наблюдение, например на момента на събуждането, човек вече може да осъзнае как азовото съзнание може да се поддържа само благодарение на конфликтите.

Знаем, че азовото съзнание, заедно с всички други пре-

живявания, включително и тези на астралното тяло, изчезва по време на съня и се пробужда отново на сутринта. Защо става така? Защото човекът, заедно със своята духовно-душевна същност се връща обратно във физическото, както и в етерното си тяло. И тогава той отново има конфликти, сблъсъци с физическото и етерното тяло. Който е в състояние правилно да наблюдава душевния живот дори без окултни познания, може да забележи следното. Когато се пробужда сутрин, човек открива, че голяма част от съдържашото се в неговата памет, отново се издига в съзнанието му: преживени представи, усещания и други опитности. Всичко това се издига нагоре от дълбините на съзнанието. Когато изследваме точно всичко това – можем да изследваме и без окултни знания, достатъчно е само да имаме действителна способност за наблюдение на душевния живот, – ще открием, че издигащото се нагоре към съзнанието има определен неличностен характер. Също така можем да наблюдаваме как този характер става толкова по-неличностен, колкото по-отдавна са се случили въпросните събития, тоест колкото по-малко отношение проявяваме към тях с нашето непосредствено азово съзнание. Вие можете да си спомните за неща, случили се много отдавна в живота Ви, които извиквате в спомена си по начин, че към тях да имате толкова малко отношение, колкото към нещо, което сте преживели във външния свят и което не Ви засяга особено много. Това, което пазим в паметта си, има тенденцията непрекъснато да се изличава от нашия аз. Фактът, че въпреки това всяка сутрин виждаме как нашият аз навлиза в съзнанието ни в пълна яснота, се дължи на причината, че всяка сутрин ние навлизаме в същото тяло. По този начин чрез сблъсъка, който се получава при навлизането в тялото, всяка сутрин азовото ни съзнание се пробужда отново. Както при детето азовото съзнание се развива чрез конфликта с външния свят, така ние поддържаме будно азовото си съзнание чрез сблъсъка със собствената си същност. Това се случва не само сутрин, но и през целия ден. Нашето азово съзнание се възпламенява от противодей-

ствието на тялото. Азът ни се промъква във физическото, етерното и астралното тяло и се намира в непрекъснат конфликт с тях. Следователно можем да кажем, че дължим азовото си съзнание на факта, че сме вътрешно притиснати в своята телесност, изживявайки нейното противодействие. Изживяваме конфликт с телесността си.

Лесно ще разберете, че това трябва да има последиствие, което винаги е в резултат от сблъсъци, и то е, че са налице наранявания, увреждания, дори и да не се забелязват веднага. Сблъсъкът на аза с телесното причинява наранявания, така да се каже, леки увреждания на нашата телесност. Ние непрекъснато увреждаме телесността си. Цялото ни азово съзнание не би могло да се развива, ако не влизахме в конфликт с тялото, като по този начин го увреждаме. Сумата от тези увреждания наистина не е нищо друго освен това, което предизвиква смъртта във физическия свят. Трябва да кажем, че дължим своето будно азово съзнание на факта, че сме в състояние непрекъснато да увреждаме организма си, следователно ние дължим будното си азово съзнание на нашата разрушителна дейност.

По този начин ние сме разрушители на астралното, етерното и физическото си тяло. Следователно и отношението ни към астралното, етерното и физическото ни тяло е по-различно от това към аза. Обикновеният живот ни учи и да станем разрушители и на своя аз. Сега ще си изясним как, така да се каже, можем да станем разрушители на аза си.

Нашият аз е нещо – точно какво, сега няма да говорим, – което има определена стойност в света. Човекът чувства тази истина, но също така той може да намали стойността на своя аз. Как намаляваме стойността на своя аз? Когато например навреждаме на някого, към когото би трябвало да се отнасяме с любов, в този миг намаляваме стойността на своя аз. Ние ставаме по-малко стойностни в своя аз, след като сме причинили болка на някого. Азът ни е станал безстойностен. Това е факт, който всеки би могъл да осъзнае за себе си. И също така

може да види, че докато не изпълнява идеала за ценността на своя аз, човек всъщност прави така, че постоянно обезценява самия себе си по време на целия си живот, следователно работи върху собственото си обезценяване, така да се каже, върху собственото си унищожение. Но въпреки това, докато стоим съзнателно в своя аз, винаги имаме възможността в живота си да предотвратим своето унищожение. В състояние сме да го направим, въпреки че не винаги успяваме да го сторим. Постоянно можем да го правим, докато не сме преминали през портата на смъртта. Ако сме причинили на някого незаслужена болка, винаги можем да изправим това под някаква възможна форма в рамките на живота. Ако помислите, ще стигнете до извода, че между раждането и смъртта човекът има възможност да работи както над намаляването на стойността и унищожението на своя аз, така и да предотврати това унищожение, да увеличава стойността на своя аз.

В настоящия период на еволюционно развитие човекът все още няма тази възможност, що се отнася до неговото астрално, етерно и физическо тяло. Той не може да работи по този начин, както го прави с аза си чрез съзнателна дейност, върху астралното, етерното и физическото тяло, защото не се намира съзнателно в тези членове на своето същество. В неговото астрално, етерно и физическо тяло остават последствията от разрушителната му дейност. Човек ги унищожавя постоянно, но не е в състояние да направи нещо за тяхното подобрене. Лесно можем да разберем, че когато човек дойде в нова инкарнация със силите, съответстващи на физическото, етерното и астралното тяло така, както са развити те в края на предходната инкарнация, тогава той би имал безполезно астрално, етерно и физическо тяло. Душевното съдържание представлява винаги източник и съдържание на сили за проявяващото се в телесното. Фактът, че в края на един живот имаме, тъй да се каже, слаб организъм, е доказателство, че душата ни не притежава силите, необходими за поддържането на неговата жизнениост. За запазването и поддържането на съзнанието си ние

постоянно увреждаме телесната си обвивка. Със силите, които все още имаме в края на една инкарнация, не бихме могли да направим нещо в следващото си въплъщение. Отново трябва да се придобият силите, необходими в следващата инкарнация за преработката на астралното, етерното и физическото тяло по такъв начин, че те да бъдат здрави и годни за ново въплъщение. В рамките на земното битие – както е видно дори за външното наблюдение – човек има възможност да разрушава тези органи, но не и да ги възстановява. Окултното наблюдение обаче ни разкрива, че в живота между смъртта и новото раждане от извънземните условия, в които живеем, придобиваме силите, необходими за възстановяването на нашите износени обвивки. Между смърт и ново раждане ние живеем във Вселената, в Космоса, и силите, които не можем да извлечем от земното царство, се извличат от небесните тела, свързани със Земята. Тези небесни тела са резервоарите за сили, необходими за нашите телесни обвивки. На Земята човек може да придобие само силите, необходими за постоянно възстановяване на аза. Силите за останалите части от човешката природа ние трябва да извлечем от други светове.

Когато разглеждаме астралното тяло, виждаме, че след смъртта човекът се разширява – наистина буквално се разширява, ставайки все по-голям – във всички планетни сфери. Чрез разширяването на своята духовно-душевна същност по времето на камалока той става толкова голямо същество – прониквайки се с различни същества, – че достига границата, обозначена от орбитата, която Луната описва около Земята. После той се разширява до сферата на Меркурий – до това, което в окултизма се означава като Меркурий²⁵, – после до сферата на Венера, по-нататък до сферите на Марс, Юпитер и Сатурн. Човекът продължава да се разширява все повече и повече. Със съществото, което е пренесъл през портата на смъртта, той живее в истинския смисъл така, че се превръща в обитател на Меркурий, на Венера, Марс и т.н. и до определена степен трябва да има способността да привикне с тези други планет-

ни светове. От какво зависи дали ще е успее или не?

Първоначално, когато е преминал през времето на камалока, той трябва да придобие нещо, което му позволява да установи определена връзка със силите, намиращи се в сферата на Меркурий, в която е навлязъл. Когато се изследват различни хора в живота им между смъртта и новото раждане, се установява, че за този живот хората са различни. И ние виждаме съществена разлика в това, дали един човек е навлязъл в сферата на Меркурий с резултата от живот с морална душевна нагласа или с резултата от един неморален живот. Разбира се, възможни са най-различни нюанси. Човек с морална душевна нагласа, носещ плодовете на един морално изживян живот, в сферата на Меркурий представлява това, което би могло да се нарече духовно-душевно същество. Той има възможността да осъществява връзки с други същества – независимо дали са по-рано умрели хора или други същества от сферата на Меркурий, – има възможността да установява с тях, така да се каже, житейски отношения. Неморалният човек се превръща в отшелник, чувства се изключен от обществото на останалите обитатели на тази сфера. Това е последствието за живота между смърт и ново раждане по отношение на моралната или неморалната душевна нагласа. Важно е да се разбере, че моралното изгражда нашата връзка със съществата в тази сфера, а неморалното душевно настроение на собственото ни същество ни затваря като в затвор, така че тогава знаем: другите същества са там, но ние се намираме в една черупка и не можем да осъществим връзка с тях. Тази себеизолация е резултатът от един несоциален, неморален човешки земен живот.

Отношенията със следващата сфера, която ще наречем сфера на Венера – в смисъла на окултизма ще я наричаме винаги така, – зависят от душевното религиозно отношение на човека. Хора, които в земния си живот са развили усещането, че всичко преходно в нещата и в човека се намира във взаимовръзка с нещо непреходно, както и усещането, че отделният живот с неговото душевно настроение е нужно да се стреми

към божественото, такива хора влизат в отношения със съществата на тази сфера. Напротив, например материалистически настроеният човек, който не насочва душата си към вечното и непреходното, към божественото, в тази сфера е като затворник на собствената си същност, осъден на самота. Във връзка с тази сфера можем най-добре да видим чрез окултните изследвания как изграждаме условията на съществуване за тази сфера тъкмо тук, на Земята, в астралното си тяло чрез начина, по който живеем на Земята. По определен начин трябва да изградим още тук, на Земята, разбиране, наклонност към това, с което искаме да се свържем там. Да разгледаме факта, че хората на Земята в различните епохи и времена – както би трябвало да е и е напълно правилно – са били свързани с божествено-духовния живот чрез различни вероизповедания и светогледи. Човешкото развитие е можело да се осъществява само така, че от един източник, например от религиозния живот, в различните епохи и на различните хора, съобразно техните нагласи, както и съобразно климатични и други условия, са давани различни вероизповедания от онези, които са били призвани за тази мисия. Тези вероизповедания произхождат от един източник, те обаче се степенуват в зависимост от условията, преобладаващи сред отделните народи. И до днес хората са разделени на групи във връзка с техните вероизповедания и схващания. Ала чрез това, което изгражда едно вероизповедание или възглед в нашата душа, ние изработваме разбирането за сферата на Венера, както и способността за осъществяване на контакти. Религиозното усещане на хиндуиста, религиозното усещане на китаеца, на мюсюлманина, на християнина подготвят душата така, че в сферата на Венера тази душа има разбиране, склонност и симпатия преди всичко към съществата, които имат същите усещания и чиито души са формирани от същите вероизповедания. Окултното изследване ясно показва, че докато хората на Земята днес все още са разделени на раси и т.н. – въпреки че в бъдеще това ще се промени, а и вече е започнала промяна – и ние можем да ги различаваме според

тези белези, в сферата на Венера, където живеем с други хора и други същества, няма такива расови разделения. Единствените различия се основават на това какво вероизповедание и какъв мироглед са имали хората в земния си живот. Известно разделение все още е налице поради факта, че тъкмо това земно разделение, също и в религията, в определена степен зависи от расови и други отношения. Но не расовият елемент е меродавен, а това, което изживява душата поради факта, че има определено вероизповедание.

След смъртта прекарваме известно време в тази сфера. После се разширяваме и навлизаме в следващата сфера, в сферата на Слънцето. Като души между смъртта и новото раждане ние наистина ставаме слънчеви обитатели. За сферата на Слънцето се изисква нещо повече, отколкото за тази на Венера. За да се справяме добре в сферата на Слънцето между смъртта и новото раждане, е необходимо не просто да разбирате определена група хора, а да разбираме всички човешки души, трябва да можем да намерим допирни точки с всички човешки души. И в сферата на Слънцето ние ще се чувстваме изолирани, отшелници, ако предразсъдъците на определено вероизповедание ни пречат да разбираме онези, чиито души са проникнати от друго вероизповедание. Например човек, който на Земята е достигнал до разбирането само на принципите на определена религия, в сферата на Слънцето – можем да кажем сега – той не може да разбере привържениците на други вероизповедания. Но неразбирането не е същото като това на Земята. Тук, на Земята, хората могат да живеят заедно без вътрешно разбиране, като имат различни религиозни убеждения и мирогледи. В сферата на Слънцето обаче – тъй като се проникваме един друг и същевременно сме разделени в същността си – всяко разделение и липса на разбиране е източник на ужасни болки и страдания. Всяка среща с привърженик на различно вероизповедание се превръща в укор, който ни тежи и от който не можем да избягаме, защото на Земята не сме се образували в това отношение.

Ще стане още по-ясно какво се има предвид, ако, изхождайки от този живот между смърт и ново раждане, кажем нещо за инициацията. Тъй като това, което изживява инициираният, когато навлиза в духовните светове, в известен смисъл е подобно на преживяването в живота между смърт и ново раждане. Инициираният трябва да навлезе в същите сфери и там той ще преживее същите страдания, ако е обхванат от предразсъдъците на едностранчив мироглед. Затова е необходимо инициацията да се предшества от пълно, безкрайно разбиране на всяко вероизповедание, което съществува на Земята, с разбиране на това, което живее във всяка отделна душа, независимо какъв мироглед има тази душа. В противен случай всичко друго, което не се посреща с разбиране, се обръща в мъчение за него, подобно на планина, която иска да се събори върху му, като взривообразни явления, които го пресрещат така, че човек чувства върху себе си цялата мощ на такива експлозии. Такова действие в духовните светове има всяко неразбиране, с което човек посреща другите хора, понеже той е ограничен в него.

Това не е било винаги така. В предхристиянските времена развитието на човечеството не е било такова, че да е било нужно хората да развият първо такова разбиране за всяка отделна човешка душа. Човечеството е трябвало да премине през едностранчивостта. Ала онези, които са били призвани за предводители на света, е трябвало, повече или по-малко съзнателно, да придобият разбиране за всяко човешко същество, без разлика. И когато някое човешко същество е било само водач на даден народ, е трябвало по определен начин да развие разбирането за всяка отделна човешка душа. Това е представено толкова величествено на мястото, когато Авраам е пресрещнат от Мелхиседек, свещеника на Всевишния. Който разбира това място, знае, че Авраам, който е трябвало да стане водач на своя народ, в този момент преживява инициацията – макар и не напълно съзнателно, както това става в по-късни времена – във връзка с разбирането на онази божественост, която

може да се проявява във всяка човешка душа. На това място, където става въпрос за срещата на Авраам с Мелхиседек, се крие изобщо една дълбока тайна за развитието на човечеството. Но човечеството е трябвало да се подготвя постепенно, за да придобие все повече възможността наистина да премине през сферата на Слънцето плодотворно. Как се случва това?

Първият импулс в нашата земна еволюция за правилно преминаване през сферата на Слънцето се дава, след като са направени приготвленията чрез старозаветния народ – за това ще говорим още, – чрез Мистерията на Голгота. Сега не е съществено да се обсъжда въпросът дали в досегашното си развитие християнството е осъществило всичките си цели и възможности за напредък. Напълно разбираемо е, че в своите вероизповедания християнството е реализирало само отделни страни от всеобщия християнски принцип и в отделни страни на своите позитивни вероизповедания изостава спрямо други вероизповедания. Това, което е от значение, е неговият потенциал за развитие, това, което може да се даде на човека, който навлиза все по-дълбоко в своята същност.

Вече се опитахме да покажем тези възможности за развитие. Може да се говори безкрайно много за това, но засега трябва да се спомене само въпросът, който може да осветли важното за нас. Ако правилно разбираме различните религии, ние откриваме една характерна особеност, а именно че за древното земно развитие отделните вероизповедания са били адаптирани за отделните раси, племена, за отделните народи на Земята. Все още съществуват такива неща. Знаем, че към хиндуистката религия и днес може да принадлежи само този, който е роден като хиндуист. В известен смисъл древните религии са родови религии, народни религии. Не приемайте това като пренебрежение, а само като характеристика. Отделните религии, които са дадени от посветените на народите, са взети от праизвора на една всеобща световна религия, но са адаптирани за отделните народи, родове и т.н. Тези отделни религии имат, може да се каже, нещо религиозно-егоистично. Народите

винаги са обичали това, което е израснало от плътта и кръвта им. Знаем, че когато в древни времена дадена религия, произтичаща от мистериен център, се е адаптирала за определен народ, тогава не е можело някой, който не е принадлежал физически към даден народ, да даде на този народ нова религия, а е основавал втора Мистерия. Хората винаги са били отдадени на своя водач, принадлежал на техния народ, на техния род.

В този смисъл съществува огромна разлика в сравнение с това, което може да се нарече истинско християнство. Индивидуалността, към която се обръщат християните, Исус Христос, е най-малко активна сред народа и областта на Земята, където е роден. Разглеждайки западните условия в религиозно отношение, дали можем да ги приравним към индийските и китайските, тоест към условията, при които все още съществуват народностните религии? Не, не можем! Бихме могли да сравним нашите области с индийските и китайските, ако тук, в Средна Европа, бяхме например верни последователи на Водан. Тогава щяхме да сме в същото положение, тогава и тук щеше да се прояви религиозно-егоистичното. Но на Запад религиозно-егоистичното е изчезнало, на Запад се приема религия, която не се ограничава до някаква народностна общност. Този факт трябва да се има предвид. Влиянията, обвързани с кръвта при основаването на религиозна общност, не важат при подготовката на християнството. Душевното е било същественият фактор и на Запад е приета религия, която се простира извън рамките на народностната общност. Защо е така? Защото в най-дълбоките си корени още от самото си начало християнството е трябвало да бъде една религия за всички хора, без разлика на вяра, националност, произход, раса и всичко, което иначе разделя хората. Християнството може да бъде разбрано правилно само ако се приема така, че се разглежда единствено човешкото в човека, онова човешко, което е налице във всички хора. Фактът, че в началните си фази, както и в наши дни, в християнството възникват различни секти, не трябва да бъде причина за тревога, тъй като възможността за развитие

на общочовешкото се намира в християнството. В християнския свят трябва да се осъществи огромна трансформация, ако правилно се разбере същността на християнството. Трябва да се прави разлика между знанието за християнството и реалността на християнството.

Апостол Павел е започнал да прави това разграничаване и който правилно разбира Павел, може да разбере нещо за тази разлика. Ала и до днес тя малко се разбира. Когато Павел изяснява, че християнската вяра не е прерогатив на юдаизма, като казва: „Христос не е умрял само за евреите, но и за езичниците“¹⁶, той прави нещо невероятно за правилното схващане на християнството. Защото би било грешно да се мисли, че Мистерията на Голгота е била предназначена само за онези, които се наричат християни. Тя се е осъществила за всички хора! Това мисли и Павел, когато казва, че Христос е умрял и за езичниците, не само за евреите. Защото това, което произтича за целия земен живот чрез Мистерията на Голгота, има значение също и за целия живот на Земята. Може да прозвучи гротескно за онези, които не правят разлика между знание и реалност, но следва да се каже, че коренът на християнството се разбира от този, който съумява да разглежда например един представител на друга религия – независимо дали той се нарича индиец, китаец или другояче – по такъв начин, че се пита: „Колко християнско има в него?“ Не става въпрос дали се знае това, а дали се познава реалността на християнството – в смисъл, че е не е важно дали се познава физиологията при условие, че храносмилането е налице. Човек, който в своята религия не е успял да постигне съзнателно отношение към Мистерията на Голгота, все още не може да я разбере. Ала това не дава право на някого да отрича реалността на християнството за този човек. Когато християните станат дотолкова християни, че да търсят християнското във всички земни души – не и чрез всевъзможните опити за покръстване на другите, – тогава ще се разбере правилно коренът на християнството. Но всичко това принадлежи на християнството, ако е правилно разбрано.

Трябва да се прави разлика между реалност и разбиране на християнството. Разбирането на произтеклото от Мистерията на Голгота за Земята представлява един голям идеал, идеал за едно изключително важно знание за Земята, на знание, което хората постепенно ще придобият. Но реалността се е случила, когато се е изпълнила Мистерията на Голгота.

Сега обаче нашият живот в сферата на Слънцето е свързан с това, какво отношение сме имали към Мистерията на Голгота. Животът ни в сферата на Слънцето, контактът с всички души може да се осъществи само ако отношението към Мистерията на Голгота е налице по начина, по който го описах: чрез отношение към Мистерията на Голгота, свободно от всякаква все още несъвършена форма на християнство, практикувана в една или друга секта. В противен случай, ако нямаме такова отношение към Мистерията на Голгота, в сферата на Слънцето ние правим от себе си самотни хора, които не могат да открият душите, душевността на други хора. Има едно изказване, което запазва своята сила чак до сферата на Слънцето. Когато, като същества в сферата на Слънцето, се приближим до друго човешко същество, можем да се обединим с него, ако пазим в душата си думите: „Където двама или трима са събрани в мое име, и аз ще бъда там сред тях.“¹⁷ В истинското познание на Христос в сферата на Слънцето всички души могат взаимно да се намерят. И това взаимно намиране е от изключителна важност, то има огромно значение. Защото в тази сфера човекът трябва да вземе решение, той трябва да придобие известно разбиране. И какво означава това, най-добре може да се обясни, като се позовем на един изключително важен факт, който всъщност би могъл да се разбере от всяка душа, само че това не винаги се случва.

Едни от най-хубавите думи в Новия Завет са тези, с които Исус Христос се стреми да събуди в човека съзнанието за божествения зародиш в същността му, че „Бог“ живее като божествена искра във всяка човешка душа, че всеки човек притежава божественост. Исус Христос подчертава това, като го

заявява с цялата си сила: „Богове сте вие!“¹⁸ Акцентът върху тези думи сочи, че той смята за правилно това обозначение на човека, ако човек го приема за себе си. Тези думи са казани и от още едно същество. Старият Завет ни казва в символични думи в кой момент от еволюцията е направено това изказване. В началото на човешката еволюция Луцифер изрича: „Ще бъдете като Бога!“¹⁹ Един такъв факт трябва да се вземе под внимание. Две същества изричат думи с едно и също съдържание: „Вие ще станете или трябва да станете като боговете“ – Луцифер и Христос! И какво иска да покаже Библията с тези две изказвания? Тя иска да покаже, че тези думи, изказани от съществото Луцифер, водят до проклятие, а от съществото Христос – до най-висша благословия. Нямаме ли тук една чудна тайна? Думите, изречени от изкусителя Луцифер, Христос трябва да ги каже на хората като най-висша мъдрост. Това, което е важно, не е съдържанието на едно изказване, а от кого е направено. Този факт е вписан в библейския разказ с могъщи букви. Нека по този начин почувстваме, че трябва да навлизаме в нещата все по-дълбоко и че можем да научим наистина много от това, което вече е налично външно езотерично!

В сферата на Слънцето, между смърт и ново раждане, в нашите души преди всичко отново и отново преживяваме цялата мощ на думите: „Ти си бог, ти трябва да бъдеш бог!“ И ние знаем с пълна сигурност, когато навлизаме в сферата на Слънцето, знаем, че там отново ни среща Луцифер, като настоятелно изрича тези думи в душата ни. От този момент можем да разбираме Луцифер много добре, но Христос – само ако на Земята постепенно сме се подготвяли да го разберем. В сферата на Слънцето не можем да разберем тези думи, когато прозвучават от Христовото същество, ако преди това на Земята не сме си изработили това разбиране чрез отношението ни към Мистерията на Голгота. Бих искал да кажа тривиално следното. В сферата на Слънцето ние се изправяме пред два трона. От трона на Луцифер, който винаги е зает, към нас прозвучава изкусителното слово за нашата божественост. Другият трон

ни се явява, или казано по-добре, явява се на мнозина празен, защото на този трон в живота ни между смъртта и новото раждане в сферата на Слънцето ние трябва да открием това, което може да се нарече акашов образ на Христос. Ако можем да открием този акашов образ на Христос в живота между смърт и ново раждане в сферата на Слънцето, това за нас е благословия, както ще разберем от следващите лекции. Ала можем да го открием само когато Христос се спусне от Слънцето и се съедини със Земята и сме в състояние да развием духовен поглед чрез разбирането си на Мистерията на Голгота на Земята, така че тронът на Христос на Слънцето да не се яви празен, а делата му да станат видими за нас, делата му, които е извършил, докато все още е обитавал Слънцето. Както казах, трябва да употребявам обикновени думи, описвайки тези два трона. За тези възвишени неща може да се говори само образно. Но който придобива все по-голямо разбиране, осъзнава, че думите, предназначени за Земята, не са достатъчни и е нужно да се прибегне до образи, за да се стигне до по-пълно разбиране.

Трябва да намерим разбиране и подкрепа за това, което ни е нужно в сферата на Слънцето, когато на Земята придобием нещо, което се разиграва не само в астралните, но и в етерните сили. От казаното вече ще разберете, че религиите действат в етерните сили и преработват етерното тяло на човека. Ние получаваме едно духовно наследство, когато внасяме в душите си сили от сферата на Слънцето, ако сме придобили разбиране за Мистерията на Голгота. Защото от сферата на Слънцето ние трябва да извлечем силите, които са ни необходими, за да можем в следващата си инкарнация по правилния начин да подновим етерното си тяло, а пък от други планетни сфери донасяме силите, от които се нуждаем, за да можем в следващото си въплъщение по правилния начин да получим астралното си тяло.

Само не следва да се смята, че това, което току-що казах, не е свързано с целия ход на човешката еволюция. Казах Ви, че в предхристиянските времена един такъв водач на чове-

чеството, като Авраам, е бил в състояние да се срещне с Мелхиседек¹⁵, за да придобие нужните сили за сферата на Слънцето. Не трябва да се твърди нетолерантно, че сякаш човекът може да добие силите за установяване на правилно отношение към съществата от сферата на Слънцето единствено чрез ортодоксалното християнство, а е нужно само да се посочи един еволюционен факт. Той е, че възможностите, съществували в древни времена, в които е било възможно да се наблюдава акашовият образ на Христос чрез други средства, с напредъка на еволюцията все повече изчезват. Духовните очи на Авраам са били напълно отворени за акашовия образ на Христос в сферата на Слънцето. Това е вярно. Не може да се възрази, че Мистерията на Голгота още не се е била случила и че Христос все още е бил на Слънцето. По това време той е бил свързан с други планетни сфери. Било е така, че тогава, както и до нашето време, хората са могли да възприемат това, което е можело да се възприема в тези сфери. И ако се върнем още по-назад, в онези древни времена, в които първите учители на древните индийци, свещените риши, са били водачите на своя народ, те са били и водачите на човечеството, които добре са познавали Христос, който тогава е бил на Слънцето, и са предавали познанието си за него на своите последователи, въпреки че, разбира се, не са използвали по-късните термини. И макар Мистерията на Голгота да не е действала в сферата на познанието в тези древни времена, за онези, които са изнасяли интимните истини от дълбините на своето битие, е било възможно да спечелят и това, което е давало възможност на хората да възприемат от сферата на Слънцето онова, което е можело да обновява техните етерни тела по подходящия начин. Ала тези възможности се преустановяват с по-нататъшното развитие на човечеството. И те трябва да се преустановят, защото в човечеството трябва да се вливат постоянно нови сили.

Следователно казаното следва да се разглежда като факт на еволюционното развитие. Ние се приближаваме към времето, когато хората все повече ще си отнемат възможността

да преживяват правилно сферата на Слънцето между смърт и ново раждане, ако се отчуждават от Христовото събитие. Вярно е, че трябва да търсим християнското във всяка душа. Ако искаме да разберем корена на християнството, за всеки човек, пред когото стоим, ние трябва да се запитваме доколко в него се съдържа християнското. Но също така е вярно, че човекът може да се изключи от християнското чрез това, че не осъзнава в действителност какво представлява то. И ако още веднъж си припомним думите на Павел: „Христос не е умрял само за юдеите, но и за езичниците“, тогава може да се добави, че ако в по-нататъшното развитие на човечеството хората все повече отричат реалността на Мистерията на Голгота, по този начин ще се предотврати и това, което е направено за тях. Мистерията на Голгота е дело на благословия за всички хора. Всяко човешко същество е свободно да приеме или не тази благословия. Но влиянието на тази благословия в бъдеще все повече ще зависи от степента, в която човек е в състояние да възприема от сферата на Слънцето силите, необходими му, за да изгради по правилния начин своето етерно тяло в следващата инкарнация. Неизмеримите последици от това за цялото бъдеще на човешкия род на Земята ще бъдат разгледани в следващите лекции.

Така християнството, малко разбрано, ала винаги свързано с Мистерията на Голгота, представлява първата подготовка на човечеството за установяване на правилни отношения в сферата на Слънцето. Един втори импулс трябва да е правилното антропософско разбиране на Мистерията на Голгота. Може да се придобие правилно отношение към сферата на Слънцето, ако човек все повече се прониква със смисъла на Мистерията на Голгота. Но когато е преживял сферата на Слънцето, човек продължава да живее, например в сферата на Марс. Става дума за това, че в сферата на Слънцето той не просто придобива правилно отношение към силите на Слънцето, но и че го пренася нататък, в живота в сферата на Марс. За да не се замъгли неговото съзнание, за да не угасне след

сферата на Слънцето, а да го пренесе в сферата на Марс, в сферата на Юпитер, в които продължава да живее, е необходимо в настоящия цикъл от човешката еволюция в душите на хората да проникне духовното разбиране за това, което живее в нашите религии и светогледи. Следователно усилията следва да са насочени към разбиране на живеещото в религиите и светогледите. Духовното разбиране ще бъде заменено от едно напълно друго разбиране, за което днешният човек не може да има никаква представа. Защото както една истина е правилна в дадена епоха, ако е проникната от чувство за истина, така е и вярно, че в човешкото развитие ще се вливат постоянно нови импулси. Вярно е, че това, което се дава като антропософия, е валидно само за определена епоха, за да може, когато възприеме антропософията, човечеството да я пренесе като импулси в следващата епоха и с преработените сили да придобие и по-нататъшните сили.

Така ние успяхме да покажем каква е връзката между живота на Земята и живота между смърт и ново раждане. Никой не може да не забележи, че човекът наистина има нужда от познание, чувство и усещане за живота между смъртта и новото раждане така, както за самия земен живот, защото когато навлиза в земния живот, всичко, което той има като упование, надежда и сила, зависи от това какви сили е донесъл от живота между последната смърт и настоящото раждане. Какви сили обаче можем да придобием, пак зависи от живота ни в предишна инкарнация: какви нравствени, религиозни и общочовешки душевни схващания сме имали. Ние трябва да осъзнаем, че развитието или унищожението на целия човешки род зависи от съзидателната ни работа със свръхсетивния свят, в който живеем между смърт и ново раждане. Защото ако хората не съумеят да придобият силите, които да им дадат здрави астрални тела, силите в човешките астрални тела ще станат неефективни, стерилни и човечеството ще потъне в морален и религиозен упадък на Земята. Също така, ако не са придобити силите, необходими за етерните тела, хората ще изчезнат от

Земята като човешки род. Всеки може да си зададе въпроса: как трябва да работя с духовния свят, та Земята да не се засели само с болнави тела? Не просто знание, а отговорност представлява антропософията, отговорност, която ни отвежда и държи във връзка с цялата същност на Земята.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 3 декември 1912 г.

От казаното дотук в нашите разглеждания относно живота между смъртта и новото раждане ще си припомните как човекът между смърт и ново раждане първоначално живее в отношенията, които си е подготвил тук, в земното си съществуване. Посочихме, че когато след смъртта отново срещнем дадена личност в духовния свят, отношенията между нас и тази друга личност първоначално представляват това, което е формирано по време на земното битие, че първоначално нищо не можем да променим в тях. Да кажем, че след смъртта срещаме някой приятел или човек, умрял преди нас. Да приемем, че този човек е една от личностите, на които поради някакви причини например до известна степен сме отказали любовта си. Сега ще продължим да изживяваме връзката, възникнала преди смъртта, връзката от една липса на любов, за която сме виновни. Ние се изправяме срещу личността по начина, описан в предишната лекция, гледайки и изживявайки отново и отново отношенията, които сме установили в живота преди смъртта. Например ако в определен момент, да речем, десет години преди смъртта на тази личност, или преди нашата собствена смърт, позволим промяна в отношението към въпросната личност, промяна в току-що описаното отношение на липса на любов, за която сме виновни, известно време след смъртта ще преживяваме последствията от това отношение и по-късно, по съответен начин ще изживяваме и последствията на по-доброто отношение, което сме изградили приживе към тази личност. Важно е да се разбере, че промени в отношенията, каквито са възможни на Земята, след смъртта не са възможни. След смъртта нещата остават до известна степен непроменяеми.

Може лесно да се повярва, че всичко това представлява само болезнен опит и всъщност би могло да се разглежда

единствено като страдание. Така можем да съдим само според нашите ограничени земни разбирания. Наблюдавани от духовния свят, в много отношения нещата изглеждат различно. В живота между смъртта и новото раждане човек трябва да изживее цялата болка, предизвикана от факта, че той трябва да си каже: сега, когато съм в духовния свят, аз виждам неправдата, но не мога да я променя, трябва, така да се каже, да изчакам подходящите условия за промяна. Който вижда това, изживява тази болка. Но той я преживява и поради факта, че знае, че нещата трябва да бъдат такива и че би било пагубно за неговото по-нататъшно развитие, ако те не бяха такива, ако не би могъл да приеме това, което може да изживее чрез една такава болка. Защото, докато преживяваме такива отношения и знаем, че не можем да ги променим, ние добиваме силата, с която по-късно ще можем да ги променим в житейската карма. Техниката на кармата работи така, че тези отношения да могат да се променят, когато отново се въплътим. Съществува само незначителна възможност мъртвият да промени нещо. Той вижда всичко – най-вече в първия период след смъртта, по времето на камалока, – което е определено чрез живота преди смъртта, и не е в състояние да промени нищо в своите преживявания.

Трябва да кажем, че останалите на Земята имат много по-голямо влияние върху мъртвите, отколкото самите мъртви върху себе си или останалите мъртви върху тях. Това е нещо от изключително значение. Останалият на физическия план, който има определено отношение с умрелите, който има връзки с душите, намиращи се в живота между смърт и ново раждане, е единственият, който по собствена воля е в състояние по време на този живот да упражни влияние, водещо до някакви промени при умрелите в периода след смъртта.

Да вземем конкретен случай, който може да бъде поучителен в много отношения. При това можем да разгледаме и живота в камалока, защото в тази връзка условията не се променят, когато се премине в по-късния период на девакана. Да помислим как двама приятели са живели на Земята. Може

да се случи така, че единият в определен момент от живота си – да вземем за пример нещо познато – да се насочи към антропософията; той става антропософ. Другият, поради факта, че приятелят му е станал приятел на антропософията, се настройва срещу антропософията и започва съвсем открито да я ругае. Можете да кажете, че той изобщо нямаше да се настрои срещу антропософията, ако приятелят му не бе станал антропософ! Да си представим, че първо той е открил антропософията. Тогава може би той би станал добър антропософ. Би могло да се случи така. Такива отношения има в живота. Но трябва да сме наясно, че такива отношения могат да се разиграват много често в майа, в това, което наричаме житейска измама. Такъв може да е и този случай. Този, който започва гневно да ругае антропософията, защото приятелят му е станал антропософ, ругае само в своето горно съзнание, в своето азово съзнание. В астралното си съзнание, в подсъзнанието си не е нужно да е настроен срещу антропософията. Без да знае, той може дори да изпитва копнеж към нея. В много случаи става така, че онова, което се разкрива в горното съзнание като отрицание, в подсъзнанието се явява като копнеж. Фактът, че някой изразява едно или друго в горното съзнание, не значи, че го чувства и усеща. След смъртта не изживяваме просто последиците от това, което е в нашето горно, азово съзнание. Който вярва, че е така, схваща съвсем погрешно отношенията след смъртта. Често сме подчертавали, че при смъртта човекът отхвърля физическото и етерното си тяло, но желанията, копнежите и т.н. остават. При това остават не само желанията и копнежите, за които човек знае нещо, а и онези, които се намират в неговото подсъзнание и за които той нищо не знае, срещу които вероятно се бори. След смъртта те са често по-силни и интензивни, отколкото са били в живота. В живота се проявява определена дисхармония между астрално тяло и аз в едно усещане за празнота, в усещане на неудовлетвореност и т.н. След смъртта тъкмо астралното съзнание става индикация за целия характер на човешката душа, за целия облик на човека. Това,

което преживяваме в нашето горно съзнание, не е от по-голямо значение, отколкото скритите желания, страсти, влечения, които са налични в душевните дълбини и за които често азът не знае нищо. В случая нека да допуснем, че един такъв човек, който осъжда антропософията, понеже приятелят му е станал антропософ, преминава през портата на смъртта. И този копнеж, който тъкмо поради това се е формирал, защото той е отричал антропософията, сега се превръща в най-искрено желание за антропософия. Това желание би трябвало да остане неизпълнено, понеже случаят едва ли би могъл да е такъв, че след смъртта човекът да има възможност да удовлетвори това си желание. Но чрез подобно забележително преплитане на обстоятелствата в такъв случай този, който е останал на Земята, може да помогне на другия и да промени нещо в условията около него. Това е случай, който често може да се наблюдава в нашите редици.

Например можем да четем на мъртвия. Това се прави така, че си изграждаме живата представа, че мъртвият сякаш е пред нас. Представяме си чертите на лицето му и навлизаме с него мисловно в нещата, които например се съдържат в дадена антропософска книга. Това може да се прави само мисловно. То действа по непосредствен начин върху този, който е преминал през портата на смъртта. И докато той се намира в състояние на камалока, езикът не е препятствие. Той става такава, когато човекът вече се намира в девакана. Така че не може да се повдига въпросът дали мъртвият разбира езика. По времето на камалока е налично все още усещане за езика. По един такъв активен начин човек може да помогне на онзи, който е преминал през портата на смъртта. Това, което се насочва от физическия план по този начин, представлява нещо, което може да предизвика промяна в условията на живота между смъртта и новото раждане, нещо, което може да се предостави на умрелия само от физическия свят, което обаче не може да му се даде директно от духовния свят.

Така виждаме, че когато антропософията наистина за-

живее в сърцата на хората, тя ще преодолее пропастта между физическия и духовния свят, като по този начин ще изяви огромната си стойност за живота. Началният етап на антропософията действително е постигнат, ако за основа се приеме придобиването на определени понятия и идеи за съставните части на човека или за това, което може да заструи към него от духовния свят. Когато се схване как антропософията навлиза в нашия живот, тя ще прокара моста между физическия и духовния свят, но ще го прокара практически. И вече няма да се отнасяме просто пасивно към онези, които са преминали през портата на смъртта, а ще се отнасяме към тях активно, ще установим жива връзка с тях и ще можем да им помагаме. За това е нужно преди всичко антропософията да ни накара да осъзнаем, че целият свят се състои от физическо и свръхфизическо, духовно битие и че човекът не се намира на Земята само за да събира по време на живота си между раждането и смъртта плодовете на физическия живот само за себе си, а че той е на Земята, за да изпраща към свръхфизическия свят това, което може да се получи само на физическия план, което може да съществува само на този план. Ако поради някаква основателна причина, или, да кажем, заради удобство, човек е останал настрана от антропософските идеи, след смъртта ние можем да му предадем тези идеи по описания начин. Може да се попита дали е възможно това да смути мъртвия, дали той изобщо го иска? Такъв въпрос не е напълно основателен затова, защото хората от настоящето в своето подсъзнание всъщност нямат нищо по-особено против антропософията. Дори изобщо нямат нищо против нея в своето подсъзнание. Ако подсъзнанието на онези, които в своето горно съзнание осъждат антропософията, можеше да проговори, тогава изобщо нямаше да се прояви каквато и да е враждебност спрямо нея. Защото човек е предубеден спрямо духовния свят само в своето азово съзнание, само в това, което се изразява на физическия план като азово съзнание.

По този начин се запознахме с един от аспектите на по-

средничеството между физическия и духовния свят. Но също така можем да поставим въпроса: възможно ли е посредничество и в другата посока, от духовния към физическия свят? Тоест може ли в някаква степен преминалият през портата на смъртта да комуникира с останалите на физическия план? Възможността за това днес е много малка, тъй като хората живеят на физическия план изключително в азовото си съзнание и не се потапят в съзнанието, свързано с астралното тяло. Не е никак лесно да се даде представа как хората постепенно ще развият съзнание за това, което ги заобикаля като астрално или деваканическо, или изобщо като духовен свят. Но това време ще настъпи. Само ако човек обръща внимание на антропософското учение, ще намери средството и начините да се издигне над чистия физически план и, тъй да се каже, да насочи поглед към духовния свят, който го обкръжава, ала остава незабележим за него само защото не му обръща внимание.

Как да намерим средствата и начините, за да се запознаем с този духовен свят?

Сега бих искал да Ви опиша колко малко знае човек днес, колко малко всъщност познава реалността на нещата в обкръжаващия го свят. Човекът знае невероятно малко за същественото в света. Чрез своите сетива и ум той се запознава с обикновените житейски факти, в които участва. Той разглежда процесите, разиграващи се около него и в него, после нарича някои от тях причини, а други – следствия, и вярва, че ги познава. Например излизаме от дома си в 8 часа, пресичаме улицата, после се озоваваме на работното място, през деня се храним, правим едно или друго за развлечение. Това продължава, докато отново заспим. После свързваме тези неща в живота си: нещо ни прави силно впечатление, друго – по-малко. По този начин изживяваме също и душевни впечатления: нещо ни е симпатично, друго не. Живеем така – дори и при обикновено разсъждение го разбираме, – сякаш плуваме на повърхността на морето и изобщо си нямаме представа какво се намира на морското дъно. Така живеем и в живота успяваме

да опознаем само протичащото външно като действителност. Ала в това, което протича така като действителност, е скрито изключително много. Да разгледаме следния пример. Всеки ден в 8 часа трябва да излизаме от дома си, за да отидем на работа. Един ден излизаме с три минути по-късно. Тогава изживяваме нещо: излизаме три минути по-късно и правим всичко така, както обикновено, когато излизаме от къщи в осем. Но е възможно да констатираме, че ако бяхме излезли точно в 8 на улицата, може би е щял да ни блъсне автомобил и да умрем. Тоест ако бяхме излезли на улицата в осем, както обикновено, нямаше вече да сме живи. Или можем да научим за инцидент с влак, в който е трябвало да пътуваме, и ако сме пътували в него, сме щели да пострадаме. Така имаме един още по-радикален пример за това, което имам предвид. Ние обръщаме внимание само на това, което се случва, но не и на онова, което може да се случи и което сме избегнали. Непрекъснато избягваме неща, които биха могли да се случат с нас, и сферата на възможностите всъщност е безкрайно по-голяма в сравнение със случващото се в действителност.

Можем да кажем, че това няма значение за нашия външен живот. Наистина, за външния живот то няма значение, но не и за вътрешния! Да предположим, че имате следното изживяване. Имате билет за парахода „Титаник“²⁰, но някой приятел Ви разубеждава да предприемете пътуването. Купили сте си билет и после чувате за катастрофата. Щяхте ли да имате същото душевно изживяване, ако бяхте просто безучастен наблюдател? Но във Вашия случай душевното впечатление не е ли от изключително значение? Ако знаехме от колко неща сме защитени в света, колко много неща са възможни за добро или за зло, неща, които намират да се случат, ала само поради някакво разместване не се случват, щяхме да имаме усещане за душевните изживявания за щастие или нещастие, за телесните изживявания, които са възможни за нас, но които не изживяваме, които изобщо не изживяваме. Кой от тук присъстващите може да знае какво би изживял, ако например лекцията тази

вечер беше отменена и той бе някъде другаде? Ако знаеше за отмяната, душевното му състояние щеше да е много по-различно от сегашното, защото той не знае какво би могло да се случи.

Всичко, което е възможно, но не се случва на физическия план, живее като сили, като въздействия зад нашия физически свят, в духовния свят, то съществува там като сили, така да се каже, отеква през духовния свят. Към нас, като поток, се спускат не само силите, които определят нашия живот, но също и неизмеримо изобилие от сили, които съществуват само като възможности и които в много редки случаи си проправят път към физическото ни съзнание. Ала когато го направят, това води до значителни душевни опитности. Не казвайте, че представеното сега, а именно че съществува един безкраен свят от възможности, че например лекцията е могла да бъде отменена и присъстващите тук биха могли да изживеят нещо съвсем друго, обезсилва кармата. То не обезсилва кармата. Ако някой каже така, той не знае, че идеята на кармата, както я представихме, е валидна само за света на реалността в рамките на физическия човешки живот. Идеята е, че духовният живот прониква във физически ни живот и има един свят на възможности, в който законите, действащи като кармични закони, са от съвсем различно естество. Ако можехме да се изпълним дори само малко с чувството за това каква малка част представлява светът на физическата реалност от онова, което бихме могли да изживеем, как светът на нашите изживявания е само незначителна част от възможностите, тогава пред нас щеше да може да се открие безкрайното богатство и изобилие на духовния живот, намиращ се зад физическия.

Би могло да се случи следното. Един човек може сериозно да възприеме в мислите си или, ако не в мислите си, то в чувствата си този свят на възможностите. Той може да преживее например нещо такова: ти си пропуснал да се качиш на влак, който катастрофира и вероятно си щял да умреш, ако си бил в него. Това може да е момент, който да окаже дълбо-

ко въздействие върху душата, когато си го представим. Такива моменти са в състояние да отворят, така да се каже, душата за духовния свят. Такива моменти, които са свързани с нас по някакъв начин, могат да ни открият и реални желания или мисли на душите, намиращи се между смъртта и новото раждане.

Ако антропософията оживи в хората чувството за възможностите в живота за определени събития и инциденти, които не са се случили само защото нещо, което е можело да се случи, не се е състояло, ако се почувства това и душата задържи едно такова чувство, е възможно тя да придобие опитност от духовния свят за такива личности, с които е била свързана във физическия свят. Въпреки че в забързаното ежедневие човек не е склонен да обръща особено внимание на чувството за това, което би могло да се случи, все пак има моменти в човешкия живот, когато нещото, което би могло да се случи, оказва определено въздействие върху човешката душа. Ако разгледате по-внимателно живота в сън или особените моменти на прехода от будност към сън или от сън към пробуждане, ако разгледате по-внимателно определени сънища, които понякога са напълно неясни, когато нещо, което се случва, се явява пред душата в съноподобен образ или визия, ако душата го проследи, ще открие, че такива неясни образи представляват нещо, което би могло да се случи и е избегнато само защото са възникнали по-други отношения от тези, които биха могли да възникнат, или понеже са възникнали някакви препятствия. Който чрез медитации или по друг начин прави своя живот на представите по-подвижен, ще изживява в будния живот – макар и не в ясни мисли – мигове, в които ще усеща как живее в един свят на възможностите. Ако развие такова чувство, човек се подготвя да получава впечатления от духовния свят от хора, които са били свързани с него във физическия свят. Такива влияния в моментите, които току-що охарактеризирах, се проявяват като изживявания в сънища, които обаче имат определено значение и посочват нещо реално в духовния свят. Тъкмо когато антропософията ни учи, че тук, в живота между

раждане и смърт, действия кармата, тя ни показва, че винаги се намираме пред едно безкрайно количество от възможности, които биха могли да се реализират. Някои от тях се реализират според закона на кармата, други остават на заден план и същевременно ни заобикалят като реална световна аура. Колкото повече вярваме в кармата, толкова повече вярваме и в тази реална световна аура, която ни обгръща и се произвежда от сили, които се събират, ала се отблъскват по определен начин, така че от тях да не произтече нещо на физическия план.

Ако отворим сърцето си за влиянията, идващи от антропософията, ако такива неща заживеят в душевността ни, тогава антропософията ще стане средството за възпитание, посредством което да може да се достигне до възприятия и въздействия от духовните светове. Ако антропософията придобие влияние върху културния живот, върху духовния живот, тогава това, което бе описано, ще оказва влияние не само от физическия живот върху духовното, а тогава ще се възприемат опитностите, които умрелите имат в периода, който преживяват между смърт и ново раждане. Така също ще се унищожи пропастта между физическия и духовния свят. И по този начин ще възникне едно изключително разширяване на човешкия живот, именно благодарение на това, което трябва да изгради антропософията: действителна връзка между двата свята, не само теоретично схващане, че съществува духовен свят. Важно е да се осъзнае, че антропософията ще изпълни своята задача само ако изпълни животворно човешките души и ако чрез нея не само разбираме нещо, а когато изцяло променим нагласата и отношението си спрямо заобикалящи ни свят.

Поради властващите предразсъдъци в настоящето хората мислят твърде материалистично. Често и когато вярват в духовния свят, те мислят твърде материалистично. Ето защо за хората от нашето съвремие е изключително трудно да осъзнаят правилните отношения между душевното и телесното. Мисловните навици твърде много водят натам, че душевното да се смята – така да се каже – за тясно свързано с телесното.

Едно сравнение може би ще е единственото средство, чрез което да се разбере това, което всъщност трябва да схванем.

Ако разгледаме един часовник, ще видим, че се състои от колела, от различни метални части и други подобни. Разгледаме ли един часовник някога в обикновения живот, в който той трябва да ни служи, за да изучим устройството му или пък как си взаимодействат неговите колела? Не. Ние гледаме часовника, за да разберем колко е часът. Но това е нещо, което няма никаква връзка с металните части и т.н. Защото каква връзка има времето с металните части? Ние гледаме часовника и никак не ни е грижа за това, което сам по себе си представлява той. Или да вземем друг пример за сравнение. Когато днес човек говори за телеграфирането, той има предвид електрическият телеграф. Но когато той още не е съществувал, също се е телеграфирало. Защото стига само да се познават правилните знаци и т.н., би могло – и може би не много по-бавно – да се говори от едно място към друго. Издигат се например кули от Берлин до Париж, на върха на всяка кула стои човек, който предава въпросните знаци на човека от следващата кула. Ако това се прави достатъчно бързо, тогава се случва абсолютно същото, което се случва чрез електрическият телеграф. Разбира се, чрез електрическият телеграф процесът се извършва по-бързо и просто. Ала това, което се случва, телеграфирането, има толкова общо с електрическият телеграф, колкото и времето с устройството на часовника.

Човешката душа има толкова общо с устройството на човешкото тяло, колкото съобщенията от Берлин до Париж с устройството на електрическият телеграф. Само ако мислим по този начин, можем да получим вярна представа за самостоятелността на душевното същество. Защото може да бъде и така, че тази човешка душа с всичко, което носи в себе си, да си служи с друго тяло, с някакво различно устроено тяло, както може да се осъществи връзка между Берлин и Париж чрез нещо, различно от електрическият телеграф. И както електрическият телеграф представлява само най-удобният начин

да се предават съобщения при сегашните условия, така също и тялото с неговите възможности за движение, заедно с главата горе, се оказва най-удобното средство, чрез което може да се изяви душата при нашите земни условия. Тялото не прави нищо повече с всичко, което представлява душевения живот, отколкото електрическият телеграф и неговото устройство със съобщенията от Париж към Берлин или часовникът с времето. Защото би могло да се измисли някакъв напълно различен инструмент от нашия часовник, за да се отмерва времето. Така също може да си представим и едно много по-различно тяло от това, което използваме при сегашните земни условия, за да изживяваме човешките душевни взаимоотношения. Защото от какво зависи човешката душа? Как всъщност трябва да разбираме отношението на човешката душа към тялото?

Именно тук бих искал да цитирам следните думи на Шилер²¹: „Ако търсиш най-висшето, най-доброто, растението може да те научи.“ Виждаме растението, което през деня разлиства листата си, разтваря цветовете си и ги свива, когато светлината изчезва. Какво му бива отнето тогава? Отнето му е това, което през деня приижда към него от Слънцето, от звездния простор. Обаче това, което му въздейства от Слънцето, застава отпадналите листа отново да се разтворят, а цветовете му да разцъфнат. Вън, в мировия простор следователно са силите, които карат органите на растението – когато са активни – да се свиват или разтварят. Това, което се извършва в растението от мировите сили, при човека го прави собственият му аз, заедно с астралното му тяло. Кога човек отпуска крайници, когато отпуска клепачи, както когато растението свива цветове и листа? Когато азът и астралното тяло излизат от човешкото същество. Това, което прави Слънцето при растението, го правят азът и астралното тяло с органите на човешката природа. Така че можем да кажем: тялото на растението се обръща към Слънцето така, както човешкото тяло се обръща към собствения аз и астралното тяло, които трябва да се разглеждат като това, което му оказва същото въздействие, каквото оказва Слънцето върху

растението.

Нима Ви учудва още, дори ако разглеждате нещата само външно, че всъщност азът и астралното тяло произхождат от мировото пространство, към което принадлежи и Слънцето, и изобщо не принадлежат на Земята? И сега, според представените вече разглеждания, няма да Ви учудва и това: когато в съня или смъртта хората напускат Земята, те преживяват великите мирови условия, тогава те се намират в тях. Растението все още е свързано със Слънцето и силите, които се намират в пространството. Азът и астралното тяло на човека са независими от разпространяващите се сили в пространството и извървяват свой собствен път. Ето защо растението може само да спи, когато слънчевата светлина се оттегли. По отношение на своя аз и астралното си тяло човекът е независим от това, което е неговата родина, от Слънцето и планетите. Затова той може да спи и през деня, когато Слънцето сияе. В своя аз и в астралното си тяло той се е освободил от това, с което всъщност е в единство: със звездните и слънчевите сили. И няма да е гротескно да се каже: оставащото след смъртта на Земята и в нейните елементи, принадлежи на Земята и нейните сили; азът и астралното тяло обаче принадлежат на великите мирови сили, връщат се към тях със смъртта на човека и изживяват там живота между смърт и ново раждане. По времето между раждане и смърт, когато душата се намира тук във физическо тяло, това, което представлява нашия душевен живот, което всъщност принадлежи към слънчевия живот и звездния живот, вече няма нищо общо с това физическо тяло така, както времето, което е обусловено от слънчевите и звездните констелации, няма нищо общо с часовника и неговото устройство. Така че е разбираемо, че ако вместо на Земята, живеем на друга планета, с душата си щяхме да сме пригодени към съвсем различни планетни условия. Фактът, че имаме очи и уши, формирани по познатия ни начин, не се дължи на душевните, а на земните условия. Ние само използваме тези органи. И изпълним ли се със съзнанието, че с душата си принадлежим на

звездния свят, ще можем да направим първата крачка към разбирането на нашата истинска човешка същност. Това знание ще ни помогне да изградим правилно отношение към условията тук, на Земята. Ако по подобен начин човек се проникне, бих казал, дори с повече или по-малко външно отношение към своето физическо или етерно тяло, тогава в него ще настъпи сигурност. Той няма да се чувства вече само земно същество, а ще чувства своята принадлежност към целия свят, към целия макрокосмос, ще се чувства същество, живеещо във Всемира. Само защото е свързан със своето тяло тук, той не осъзнава принадлежността си към силите на Всемира.

Това е, което винаги се е опитвало да проникне в душите в хода на времето, когато духовният живот се е задълбочавал. И всъщност едва в последните четири столетия се е загубило съзнанието за тази принадлежност на човека към духовните сили, творещи във Всемира. Помислете за това, което винаги сме подчертавали: че в Христос имаме великото слънчево същество, съединило се чрез Мистерията на Голгота със Земята и нейните сили, така че човекът да може да приеме в себе си Христовата сила на Земята. Така проникването с Христовите импулси ще включва и великите импулси на макрокосмоса и за всеки цикъл на човечеството ще стане правилно в Христос да се вижда това, което би трябвало да ни даде чувството за родство с Всемира.

През 12 век на Запад възниква една хубава притча²², разказ, в който се представя следното. Живяло някога момиче, което имало няколко братя. Всички те били много бедни. Веднъж момичето намерило една перла. И така то станало притежател на голямо съкровище. Братята поискали да споделят богатството. Първият брат бил художник, той казал на момичето: „Искам да ти нарисувам най-прекрасната картина, ако споделиш богатството си с мен.“ Но момичето не искало да чуе и го отпратило. Вторият бил музикант. Той обещал на момичето да напише най-величествената музикална композиция, ако сподели с него богатството си. Ала тя го отпратила. Третият брат

бил аптекар и, както било обичайно в Средновековието, в аптеките имало различни парфюми и други неща, които не били непременно лечебни билки, но били доста полезни за живота. Той ѝ обещал най-благоуханния парфюм, ако сподели богатството си с него. Ала и той бил отпратен. Четвъртият брат бил готвач. Той обещал на момичето такива гозби, че чрез яденето им тя да развие мозък като на Зевс, а освен това да се наслаждава на най-вкусните ястия, ако сподели богатството си с него. Тя го отпратила. Петият бил кръчмар и ѝ обещал най-добрите ухажори, ако сподели богатството си с него. Но тя отпратила и него. Тогава дошъл и онзи, така разказва приказката, който наистина успял да открие пътя към душата на момичето, и с него тя споделила своето съкровище, перлата, която намерила.

Историята е разказана хубаво, но още по-чудесно е представена от един по-късен лирик през 17 век, от Якоб Балде.²³ Но имаме история, произхождаща от 13 век, и в този случай поетът я интерпретира, така че не може да се каже, че тя е измислена. Поетът казва, че е искал да представи в нея човешката душа с нейната свободна воля. Момичето е човешката душа, която има свободна воля. Петимата ѝ братя са петте сетива: художникът е зрителното сетиво, музикантът – слуховото, аптекарят представя обонянето, готвачът – вкуса, а кръчмарят – осезанието. Момичето ги отхвърля, за да сподели съкровището на свободната воля с този, който наистина е сроден с душата ѝ, с Христос. Това значи, че не приема нещата, към които се стремят сетивата, а това, към което се стреми Христовият импулс, когато душата е проникната от него. Така, бих казал, по един прекрасен начин е описана независимостта на живота на душата, която е родена от духа, чиято родина е в духа, от роденото от Земята: сетивата и всичко, което е предназначено само за обиталище на душата – земната телесност.

За да се постави начало в показването на това, че правилното мислене може да отведе отвъд нещата от ежедневния живот, сега ще бъде показано колко надеждни и добре обосновани са откритията на окултното изследване, когато окултният

изследовател знае чрез своето виждане, че душата на човека, следователно азът и астралното тяло, принадлежи на звездния свят. Когато разглеждаме как е свързан човек с тези негови съставни части, които остават по време на сън, как това състояние е независимо от звездния свят, тъй като човекът може да спи и през деня, и когато го сравняваме с растението и слънчевата светлина, можем да разберем колко обосновано е това, което дава окултното изследване. Става въпрос за потвърждение на констатациите, които наистина могат да се намерят в света. Когато някой твърди, че за констатациите на окултните изследвания липсват потвърждения, това е само знак, че той не е обърнал внимание на всичко, което действително може бъде събрано от външния свят, за да доведе до познание. Понякога за това са нужни много енергия и непредубеденост. Такива качества невинаги са налице. Но може да се каже: който изследва правдиво в духовния свят и после резултатът от това изследване се предоставя на света, той предоставя този резултат на съответната преценка. Защото истинското окултно изследване не се страхува от разумна критика, то не обръща внимание само на повърхностната критика, която не е никаква критика.

Ако си припомните как е представен развоят на цялото развитие на човечеството от Сатурновия през Слънчевия и Лунния период до нашия Земен период, ще си спомните също как по време на Лунния период става едно разделяне, което продължава и през Земния период. Едно от последствията е по-голямото разделяне на душевното и телесното. На Старото Слънце те са все още тясно свързани. Поради факта, че Луната се отделя от Слънцето по времето на Старата Луна, душата на човека стана по-независима. По това време в определени интервали между преражданията душевният елемент прониква в макрокосмоса, придобивайки самостоятелност, и това поражда тези условия в еволюцията на Земята, които водят до отделянето на Слънцето, а по-късно, през Лемурийската епоха, и на Луната от Земята. В резултат на това множество човешки

души – както е описано „Тайната наука“²⁴ – напускат Земята, за да преживеят своята лична съдба, и се завръщат отново едва по-късно. Сега обаче трябва да ни стане ясно, че във връзка с това, което му остава, когато премине през портата на смъртта в духовния свят, в своята родина, човекът води един коренно различен живот, който в същността си има много малко общо със земното тяло.

В следващите лекции ще можем да научим какво е необходимо за едно по-детайлно познание на живота между смърт и ново раждане.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 10 декември 1912 г.

В предишните лекции за живота между смъртта и новото раждане видяхме, че частта от човешкото същество, която при преминаването през портата на смъртта изоставя физическото, а в голяма част и етерното тяло, следователно нетленната съставна част на човешкото същество, води живот, който получава сили от звездния свят, и забелязахме как човешкото същество получава своите сили от звездните сфери между смъртта и новото раждане. Ние видяхме как човекът повече или по-малко е в състояние по правилен начин да получава своите сили от звездния свят според степента, в която тук, в земния живот, е развил определени морални или религиозни настроения. Така също посочихме как например от областта, която получава сили, излъчвани от планетата, която в окултен смисъл се нарича Меркурий, човек може да добие своите правилни сили, ако развие определено морално настроение по време на живота преди смъртта, как той може да добие от областта на Венера съответните необходими му сили за по-нататъшния му живот в духовния свят, както и за по-нататъшния му живот на Земята, благодарение на определено религиозно изживяване преди смъртта. Ако обобщим тези различни мисли, които успяхме да изведем пред нашите души, можем да кажем: доколкото човек служи на своите сетива, доколкото се ръководи от разума, свързан с мозъка като негов инструмент, с други думи, доколкото човек тук, по време на земното си битие, е зависим от силите на нашата Земя, дотолкова в живота между смърт и ново раждане е зависим от силите, излъчващи се от звездните светове. За съвременния човек възниква определена разлика във връзката на неговото същество със земните сили по време на физическия живот и връзката му със силите на звездите между смъртта и новото раждане. Силите, които човек приема по време на земния живот в своето съзнание, следователно си-

лите, които съзнателно изживява по време на земния си живот, нямат съществено значение за това, от което се нуждае той за изграждане и оживяване на своето същество. Те водят до разрушителни процеси. Доказателство за това е фактът, че по време на сън човек няма съзнание. Защо е така? Той няма съзнание, защото не може да бъде свидетел на случващото се по време на сън. По време на сън се възстановяват изразходваните по време на будърстване сили. Процесът на възстановяване по време на сън остава скрит за човека. Този процес, противоположен на будното състояние, е, така да се каже, забулен за човешкото съзнание. За този факт в Библията са използвани думи с дълбоко значение. Това е един от изразите в Библията, който, като всички окултни принципи в религиозни документи, се разбира твърде малко. Там, където във връзка с живота в рая се казва²⁶: божественият дух реши, че след като е придобил определени качества, например способност за разграничаване между добро и зло, човекът не трябва също и да може да прониква в силите на живота. Това е мястото в Библията, където се казва, че човекът не трябва да осъзнава оживяването на своето същество по време на сън, че изобщо не следва да има съзнание за оживяването на съществото си по време на физическия живот. На този процес той не трябва да бъде свидетел. И когато човек е буден, целият процес на живота представлява всъщност процес на разрушение, на износване. По време на будното състояние в човека нищо не се възстановява. В най-ранните детски години, когато все още може да се наблюдава приток на живот, съзнанието на детето е все още слабо и по-късно целият възстановителен процес се скрива за човека. Следователно можем да кажем: за съзнателния земен живот на човека остава скрито това, което може да се нарече възстановителен процес. Ала процесите на възприемане, познавателните процеси, изпълващи съзнанието на човека, не са оживяващи и възстановяващи.

Различно е по времето между смъртта и новото раждане. Целият живот между смъртта и новото раждане е предназ-

начен за развитието на сили в човешкото същество, които да служат за изграждане на следващия живот, тези сили, така да се каже, да се натрупат в човешкото същество от целия звезден свят. Ала при този процес нещата не стоят така, както на Земята, т.е. така че човек, така да се каже, да не се познава като такъв. Защото на Земята той не познава себе си. Какво знае човекът за процесите, разиграващи се в неговия организъм? За тях той не може нищо да узнае чрез непосредствено наблюдение. И това, което се научава от анатомията, чрез биологията и т.н., не представлява истинско знание за човешкото същество, а нещо коренно различно. Но в живота между смърт и ново раждане човек вижда как силите от звездния свят работят върху него, върху неговото същество, как те отново постепенно го изграждат. От това може да се заключи колко различно е възприятието между смъртта и новото раждане от възприятието на Земята. Тук, на Земята, човекът се намира на определено място, насочва сетивата си навън, а после зрението или слухът му навлизат в пространството. Следователно от центъра, където се намира, той отправя поглед към просторите. Точно обратното е в живота след смъртта. Човек се чувства така, сякаш с цялата си същност се е разширил и това, което наблюдава, всъщност представлява центърът. Той гледа към една точка. За човека настъпва един период между смъртта и новото раждане, когато той описва окръжност, която минава през целия Зодиак. Той наблюдава едновременно от всяка точка на Зодиака, тоест от различни гледни точки, своето собствено същество и се чувства така, сякаш събира едновременно от различните части на Зодиака силите, които излива върху собственото си същество, за да има то това, от което се нуждае за следващата инкарнация. Следователно човек наблюдава от обкръжението към центъра. Това е така, сякаш се удвоявате на Земята, едновременно оставате в средата и се придвижвате около себе си навред, събирайки непрекъснато силите на Всемира, който обаче, понеже приема различен характер от различните страни, се проявява по различен начин в съществото, което е оста-

нало да стои в средата. Така всъщност стоят нещата, от гледната точка на духовната реалност, в живота между смъртта и новото раждане.

Ако искаме да проследим разликата, възникваща между едното състояние, което всъщност е приблизително близо до изживяването между смъртта и новото раждане, а именно между състоянието на съня и този живот между смъртта и новото раждане, ние всъщност можем да охарактеризираме тази разлика много просто, въпреки че хората, които не са свикнали с подобни представи, трудно ще я схванат. Когато човекът спи в своето земно битие, следователно е оставил етерното си и физическото си тяло и живее в своя аз и в астралното си тяло, които тогава се намират в звездния свят, той също се намира в цялата област на звездите. И всъщност е така, че състоянието ни в съня е обективно много по-близо до състоянието между смъртта и новото раждане, отколкото обикновено се смята. Обективно погледнато, тези две състояния са много близки. Те са различни само поради факта, че в съня си при нормалния живот човек няма съзнание за света, в който се намира по време на сън, а между смъртта и новото раждане той има съзнание и знае какво се случва с него. Това е същностната разлика. Ако човек се пробуди в своя аз и в астралното си тяло, когато по време на сън те се намират извън физическото и етерното тяло, тогава той ще е в същия стадий, в който се намира между смъртта и новото раждане. Разликата всъщност представлява само едно състояние на съзнанието. И тази разлика, поради вече изложената причина, е твърде важна. Тя е важна, защото, докато се намира на Земята, следователно по време на състоянието на сън, човекът е свързан със своето физическо тяло. В състоянието на сън той не е свободен от своето физическо тяло. Той може да се освободи от него, когато то премине в безжизнено състояние, когато претърпи промяна, както се случва, когато човек премине през портата на смъртта. Докато физическото тяло е живо, се поддържа връзката между същинския духовен човек – аз и астрално тяло – и физическото и

етерното тяло.

По правило представата ни за състоянието на съня е твърде проста. Това е разбираемо, тъй като човек може да охарактеризира сложните неща, за които става въпрос, когато се разглеждат висшите светове, така да се каже, само от една определена страна. Пълна картина на истинските отношения се придобива, когато постепенно и търпеливо напредваме в духовната наука и разглеждаме нещата от много страни. Човек характеризира – и с право – състоянието на сън така, че казва: в леглото остават физическото тяло и етерното тяло. Навън се движи и се съединява със звездните сили това, което наричаме аз и астрално тяло. Тази характеристика обаче, напълно вярна от една гледна точка, всъщност представя само един аспект от въпроса. И човек може да си създаде определена представа как тази характеристика представя само един аспект от проблема, ако разгледа съня на някого от гледната точка на духовната наука, когато този сън, така да се каже, се случва горе-долу в нормално време. Защото наистина, обективно погледнато, една следобедна дрямка е нещо много по-различно от обикновения сън през нощта. Не става дума толкова за човешкото здравословно състояние на човека, а за цялостната връзка на човека със света. Така че няма да разглеждаме следобедната дрямка, а съня около полунощ. Тоест имаме предвид съня на един здрав човек в полунощ. И така, ще разгледаме това състояние на сън от гледната точка на ясновидското съзнание.

По време на будното състояние, можем да кажем, се намираме в човешкото същество в определена регламентирана връзка с четирите съставни части на човешката природа: физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и аз. Правилната връзка между четирите части на човешката природа може да се посочи, ако се скицира това, което се представя пред ясновидското съзнание като така наречената аура. Разбира се, това, което мога да Ви посоча, е представено много схематично.

Когато разглеждаме обикновеното будно състояние на човека, можем да покажем образа на аурата по приблизително

следния начин:

Физическото тяло в по-отчетливи щрихи, етерното тяло с пунктирана линия. По-плътно зашриховано е астралното тяло, а азовата аура може да се очертае така, че да прониква целия човек, но аз я очертавам като лъчи, които го обгръщат от горе и от долу, без определени граници.

Сега ще нарисувам разликата в структурата на аурата при състояние на сън на човек, който спи приблизително в полунощ: физическото и етерното тяло са като в първата рисунка; тъмната защриховка е астралното тяло, чието насочено надолу неопределено продължение остава във вертикално положение. Азовата аура ще я представя под формата на лъчи. В областта на шията азовата аура е прекъсната и отново се появява в областта на главата, но така, че е насочена навън под формата на лъчи, и продължава нагоре в неопределена форма, когато човекът е в хоризонтално положение, но е насочена нагоре, от главата нагоре. Така че всъщност аурата на спящия човек изглежда така, че астралното тяло е уплътнено и тъмно – в рисунката тъмно защрихованата област, – в горните части то е по-изтънено, отколкото през деня. В областта на шията азовата аура е прекъсната, долу тя отново е лъчеподобна и после преминава в неопределена форма.

Същественото е, че при такова състояние на сън това, което може да се нарече ауричен образ на аза, всъщност се разделя на две части. По време на будност азвата аура е като една овална цялост, а по време на такова състояние на сън тя се разделя по средата и образува две части, едната от които сякаш от известна тежест се насочва надолу и се разпростира надолу, така че всъщност нямаме затваряща се в себе си, а разпростираща се надолу азова аура. Тази част на азвата аура се явява пред ясновидското съзнание като много тъмна зона с тъмни нишки в тъмночервени нюанси. Това, което се насочва нагоре, се излъчва от областта на главата и се разпростира в неопределена форма, така да се каже, разпростира се нагоре в звездния свят. По подобен начин в средата астралната аура не е разделена, така че не може да се говори за някакво реално разделение на същата, докато азвата аура, най-малкото за ясновидското виждане, се разделя.

Така също в това окултно виждане имаме един вид образен израз на това, че човекът навлиза в мировото пространство с това, което го изпълва като азови сили по време на будното състояние, за да се включи в звездния свят, за да извлече силите от звездния свят.

Тази част на азвата аура, която се простира надолу и потъмнява, като става все по-непрозрачна – докато частта, излъчваща се ярко и блестящо нагоре, просиява в ярка светлина, – е изложена на влиянието на ариманическите сили. Съседната част на астралната аура е изложена най-вече на луциферическите сили. Така че можем да кажем: характеристиката, която с право се прави от определена гледна точка, а именно че азът и астралното тяло напускат човека, е напълно вярна за горните части на азвата и астралната аура, но тя не се отнася за долните части, особено за долните части на тялото. За тези части нещата стоят така, че по време на съня аурата на аза и тази на астралното тяло са повече вътре, свързани са в по-голяма степен с физическото и етерното тяло – отколкото в състояние на будност, – сгъстяват се надолу и са по-компакт-

ни. Защото се вижда също и как при пробуждането това, което толкова силно застриховах долу, отново излиза от долните части на човешката природа. Точно както горната част излиза при заспиване, така при пробуждане долната част на азовата и астралната аура излиза по определен начин, а вътре остава само някаква част от тези две аури, както го скицирах в първата фигура.

Изключително важно е да се знае, че с оглед на еволюцията на нашата Земя и на всички сили, изиграли своята роля в тази еволюция, които ще намерите описани в „Тайната наука“, е станало така, че човекът да не участва в тази оживена дейност на долната аура по време на сън, тоест да не е свидетел на тази дейност. Причината, че от тези части на долната азова аура и на долната астрална аура се активират оживителните сили, от които се нуждае човекът, за да възстанови отново това, което е било износено по време на будното състояние. Възстановяващите сили трябва да дойдат от тези части на аурата. Това, че те действат нагоре и отново възстановяват целия човек, зависи от факта, че горната част от аурата развива привличащи сили от звездния свят и така тя може да привлече силите, идващи отдолу, за да действат върху човека регенериращо. Такъв е същинският процес.

Разбирането на този факт ни дава също и най-доброто разбиране за определена информация, която човекът получава, когато изучава различни окултни документи. Вие сте чували, както току-що казах, една правилна характеристика за съня от определена гледна точка: че докато спи, човек оставя физическото и етерното си тяло в леглото и с астралното си тяло и своя аз излиза навън. В определена степен това е напълно вярно, особено що се отнася до горните части на азовата и астралната аура. Ако изучавате обаче източните писания, няма да откриете тази характеристика, а точно обратното. Там ще откриете твърдението, че по време на сън това, което живее в човешкото съзнание, се потапя по-дълбоко в тялото. Следователно там ще откриете противоположната характеристика на

съня. И тъкмо в определени писания от Веданта²⁷ ще откриете описанието, че това, за което казваме, че излиза от физическото и етерното тяло, по време на сън потъва по-дълбоко в тях, че това, което касае зрението, потъва в по-дълбоките части на окото, така че зрението да не може повече да се осъществява. Защо намираме такава характеристика в източните писания? Поради факта, че източният човек разглежда нещата от съвсем различна гледна точка. Чрез своето ясновидство той наблюдава повече това, което протича във вътрешността на човека, което се разиграва във вътрешността му. Той обръща по-малко внимание на процеса на излизане на горните части на аурата и повече на факта на проникването на долната аура по време на съня. И така, разбираемо е, че от своята гледна точка той има право.

Може да се каже, че процесите, които се разиграват в човека по време на неговата еволюция, са много сложни, ала за човека ще става все по-възможно да си представя, така да се каже, целия обхват на тези процеси. Еволюцията обаче се състои в това, че хората постепенно се запознават с отделните части на този процес. Така в различните епохи възникват отделните учения. Ако и да си противоречат външно, въпреки това те не са погрешни, а винаги се отнасят до някоя отделна страна на нещата. Целият еволюционен процес ще ни се изясни едва когато вземем под внимание всички процеси. За това става въпрос.

Днес сме достигнали точката, когато е възможно да се проучи добре определена част от еволюцията. Действително е налице една значима разлика в състоянието и настроението на човешката душа, ако проследим човешкото душевно развитие например в онези инкарнации, които са протекли в египетско-халдейския период, после отново в гръцко-латинската епоха и след това в нашето време. Ние вече можем да проследим външно много добре това, което изживява душата. Вярвам, че ще има много хора тук, в този просветен кръг, които, когато погледнат към обсипаното със звезди небе, не могат

точно да установят конкретните съзвездия и не знаят как те променят своите позиции по време на нощта. Като цяло можем да кажем, че постоянно намалява броят на хората, които са добре информирани за звездното небе. Дори има хора, например сред градското население, които напразно можем да попитаме дали сега е новолуние или пълнолуние. По никакъв начин това не означава нещо лошо, то е в реда на естественото развитие. Ала това, което днес важи за душата, е било напълно невъзможно в египетско-халдейската епоха и особено в нейните по-ранни етапи. В онези времена хората са били осведомени за звездното небе. Нашите съвременници обаче имат друго предимство пред хората от египетско-халдейската епоха: логическото мислене, което днешните хора биха могли да усвоят, ако положат усилия, но за хората от египетско-халдейската епоха е било невъзможно. Те са живеели живота си и са извършвали ежедневните си дейности по-инстинктивно, отколкото го правим днес. Би било доста погрешно да се вярва, че тогава е можело да се построи някоя сграда или водопровод, ако преди това инженерите са седяли на своите бюра в офисите и са разработили планове с познатите ни днес средства. По онова време инженерите са правели това толкова малко, колкото днес бобърът разработва план за своя дом, който строи с такова умение и точност.

Следователно такова логично, научно мислене, каквото имаме днес, тогава не е съществувало, а това, което хората са извършвали в будно състояние, са го правили инстинктивно. Те са добивали знанията си – а от египетско-халдейската епоха е запазено изумително, величествено знание – по напълно различен начин. Те са познавали звездното небе, нощното небе, познавали са небесните тайни, но са нямали такава астрономия, каквато имат съвременните хора. Те са наблюдавали спектакъла на звездното небе, редуващите се образи в последователните нощи, и им е въздействало не просто това, което действа върху сетивата, не просто тези сетивни образи, а върху тях е упражнявала влияние съвкупността от астрални-

те сили, които са се разпростирали в пространството. Това са изживявали те. Такъв е бил за тях например пътят на Голямата мечка или Плеядите. Изживяването е продължавало и когато са спели, защото те са били възприемчиви, чувствителни към това, което е било свързано духовно с преминаването на съзвездие като Голямата мечка. Те са възприемали всичко това. Със сетивен поглед са възприемали живеещото духовно в мировото пространство. В тяхното съзнание се е явявало и още нещо от това, което днешното съзнание е напълно неспособно да възприеме, защото днес човекът възприема само сетивния образ на звездното небе. И ако той е много умен, взема звездната карта, на която са обозначени всички животински форми, и казва: хората от онова време са изрисували символи, за да представят своята идея за групиране на звездите. Ала днес вече сме достатъчно напреднали, за да сме осведомени за реалността. Съвременният човек обаче не знае, че древните са означили това, което всъщност са видели, че това са реални образи, възникнали благодарение на непосредствено виждане, каквото те са притежавали. Някои от тях са могли по-добре да чертаят, отколкото други, но те са очертавали действителността, която са виждали. Но те не са виждали така, както се вижда в сетивния живот. А когато например са изживявали Голямата мечка, когато тя преминава през нощното небе, те са виждали физическите звезди само имплантирани в могъщо духовно същество, което са възприемали реално. Но не е било така, че са виждали на онова място животно да преминава през небето, както се вижда едно физическо животно на Земята – това би била детинска представа, – а изживяването на такова преминаване на съзвездието Плеяди е било интимно свързано с вътрешната им природа. Хората са чувствали както въздейства върху астралните им тела и предизвиква в тях промени.

Можете да схванете какво е било, ако си представите: тук имаме една роза. Не я наблюдавате, а просто я вземате в ръка и така изживявате своето съприкосновение с нея. Следо-

вателно Вие не наблюдавате розата, само я вземате в ръка и изживявате допира с нея, като по този начин си изграждате представа за розата. Така също тези хора са „докосвали“ със своето астрално тяло това, което са искали да изживеят в съзвездието Голямата мечка, „опипвали“ са астралната действителност и така са изживявали своето съприкосновение с нея. То обаче е предизвиквало промени в самите тях. Такива промени и до днес все още се предизвикват, но вече не се забелязват от сетивата.

Еволюцията в нашето модерно, научно време, в нашето време на рационално мислене, се състои в това, че непосредственото изживяване на духовните процеси е преустановено и че ни е оставен сетивният свят и свързаният с мозъка разум. Когато в египетско-халдейската епоха се е говорело за духовните същества в пространството и такива същества са били изобразявани, когато физическите звезди са били изобразявани като отправни точки, това е отговаряло на непосредствено изживяваната действителност. Така че в египетско-халдейската епоха човекът е притежавал възприятие, много по-подобно на живота между смъртта и новото раждане, отколкото е нашият днешен физически живот в съзнанието. Когато човек действително възприема как астралното му тяло и неговият аз съпреживяват процесите в небето, той знае също и следното: когато живееш със звездното небе там, ти живееш извън физическото и астралното си тяло и няма ни най-малката причина да се вярва, че няма да живееш в същата степен със звездното небе, когато физическото ти и астралното ти тяло вече няма да са с теб. Следователно така е било налице едно непосредствено познание за изживяването на звездните процеси в живота между смъртта и новото раждане. Този, който е живял в египетско-халдейската епоха, би намерил например за смешно, ако някой пожелае да му доказва безсмъртието на душата. Защото той би казал: „Това няма нужда да се доказва!“ Той не би разбрал какво е доказателство в нашия смисъл, защото тогава не е имало логическо мислене. Но ако е научил в някоя окулт-

на школа какво в бъдеще ще се разбира под доказателство, би казал: „Няма нужда се доказва безсмъртието на душата, защото когато се изживява нощното звездно небе, се изживява това, което е независимо от телесното.“ Следователно за него безсмъртието е представлявало непосредствена опитност и много от нещата, които днес описваме във връзка с възприятието извън тялото, тези хора са го знаели. Те са го знаели непосредствено. Защото, гледайки от тези далечни звездни светове към нашите планети, за тези хора например Сатурн е бил нещо, което са възприемали духовно. Тоест те са възприемали това, което е било свързано със Сатурн като духовен свят. Следователно са възприемали – това е вярно, особено за по-древните времена от египетско-халдейската епоха – живеещото от човека между смърт и ново раждане на Сатурн. За един човек от тогавашното време би било много странно, ако някой му предложи да установи връзка с Марс, както днес често се казва, защото неговото съзнание така или иначе е било свързано с тези светове. Ако някой има познание за Сатурн или Марс или друга планетна сфера и може да проследи функциите им в нашата планетна система, това води също и до познанието за онези предземни състояния, описани например в „Тайната наука“ като Стария Сатурн, Старото Слънце и Старата Луна. По онова време това е представлявало действителна опитност. Тогава е нямало нужда от лекции за това. Просто е било необходимо хората, които не са могли непосредствено да възприемат нещо такова, да се доведат до състояния, в които да могат съзнателно да го възприемат. Друг начин не е бил възможен.

В гръцко-латинската епоха нещата се променят. Чувствителността на хората към всичко, за което разказах сега, вече е загубена и каквото още е останало, е бил споменът за него. Следователно в гръцко-латинската епоха при водещите народи, например при тези от Южна Европа, вече не е била налице в същата степен възможността да се виждат духовните същества във звездното небе, но споменът за тях е съществувал. Тогава една душа, родена в рамките на гръцко-латинската

епоха, не е имала повече възможността да се взира в звездните светове, за да наблюдава духовното. Духовните същества, принадлежащи към звездните светове, не са се виждали в същата степен, както в египетско-халдейската епоха. Но както днес човек си спомня преживяното вчера, така са си спомняли душите още за това, което в по-ранни инкарнации са узнали за Всемира. То е просиявало в хората и за него те са знаели, че живее в техните души. Платон²⁸ говори за него като за спомен. И тъкмо в това се състои напредъкът в еволюцията, че това непосредствено възприемане се замъглява и по време на гръцко-латинската епоха започват да се развиват съжденията и понятията. Другото трябва да се изтласка, за да може да живее само в спомена. Най-добре това може да се види при живелия в четвъртото столетие пр. Хр. Аристотел²⁹, който е основател на логиката, на изкуството за съждението. Той самият вече не е бил в състояние да възприема нещо от духовните звездни светове, но в своите съчинения отново връща всичките древни теории, така че не говори за нещо, което днес познаваме като физически небесни тела, а за „духовете на сферите“³⁰, за духовни същества. И една огромна част от изложенията на Аристотел е посветена на изброяването на отделните планетни духове, на духовете на неподвижните звезди и т.н., докато стигне до единния мирови Бог. Духовете на сферите при Аристотел все още играят значителна роля.

Но дори и в хода на гръцко-латинската епоха споменът за духовните същества постепенно се загубва за човечеството. И е интересно да се види как в по-ново време малко по малко се загубва древното знание. По-духовно предразположените хора все още черпят от своите съзнателни спомени, че духовните същества са свързани с всички физически тела в пространството, както днес антропософията описва това. У Кеплер³¹ например намираме много неща в това отношение, представени даже грандиозно за неговото време. Но колкото повече се доближаваме до по-новото време, толкова повече намалява и възможността хората да си спомнят за това, кое-

то душата е изживявала в съзерцанието на звездното небе в египетско-халдейската епоха. Споменът, който все още е съществувал през гръцко-латинската епоха, също избледнява, като все повече настъпва епохата на коперниканството, когато се виждат само физическите глобуси, които се движат в пространството. Само понякога в новите духове нещо прониква в съзнанието, все още проблясва, както казахме, възможността да се проследи по констелациите на звездния свят нещо за духовните взаимовръзки, за духовните процеси, както например Кеплер се е опитал да направи независимо изчисление на рождената дата на Исус³² от Назарет според звездите. Това е било изчисление, което при Кеплер е било все още проникнато от духовното. Кеплер също така е бил наясно, че от определена звездна констелация през 1604 г.³³ отново ще последва потискане на древните спомени.

Колкото повече приближаваме по-новото време, толкова повече човечеството зависи от физическите сетива и мозъка, свързан с разума, тъй като това, което душите са преживели в по-ранни времена, потъва в дълбоки пластове на съзнанието. Във всички души някога е било налице това, което душите са изживели, когато са били в състояние да възприемат този жив духовен живот в мировите простори. Всичко това се намира в дълбините на душите Ви. Но днес не е възможно да се поведат душите нощно време и погледът им да се насочи например към Голямата мечка, за да се преживеят като реалност духовните сили, излъчващи се от това съзвездие. Това не е възможно да се случи непосредствено, защото силите за виждане и възприятие се намират дълбоко в душата. По време на сън човекът изживява това с възлизащата нагоре част от аурата си, но той не е съзнателен. Ето защо правилното за съвременната епоха е да се пробудят отново забравените впечатления за древните времена по подходящ начин. И как става това? Така, както го правим в антропософията! Нищо ново не се дава на душите, а се връща това, което душите са изживели в по-ранни времена, което те повече не са били в състояние да възпри-

емат в гръцко-латинската епоха, но все още не е било напълно забравено, което сега е забравено напълно, но може отново да се възвърне. Така че антропософията не представлява нищо друго освен стимул за оживяване на дремещите дълбоко в душата познавателни сили. Всички хора, които са преминали през еволюцията, достигайки до западноевропейската култура, имат в душевните си дълбини представите, които трябва да се оживят чрез антропософията, а антропософските методи са стимулиращи средства за издигането до съзнанието на тези, почиващи в дълбините на душата представи.

Сега ще разгледаме разликата между тези два начина на отношение към света, между човешка душа, която е била възплътена в гръцко-латинската епоха, и душа, инкарнирана днес. Видяхме, че през гръцко-латинската епоха душата също и в земния живот е имала определена връзка, определена способност за възприемане на това, което е преживяла между смърт и ново раждане. Тогава то не е било потънало в толкова дълбоки душевни пластове. Ето защо разликата между съзнанието на Земята и това между смърт и ново раждане в онези древни времена не е била толкова голяма, колкото е днес. Древните гърци са имали някакъв спомен за това, което са изживели, но дори и така разликата вече е била огромна. Днес нещата са стигнали дотам, че между смърт и ново раждане човекът все още може да развие съзнание, благодарение на едно морално душевно настроение, чрез едно религиозно душевно настроение в сферата на Венера. Когато обаче той достигне сферата на Слънцето и особено отвъд сферата на Слънцето, отпада възможността да разпали съзнанието си, ако на Земята в дневното си съзнание не е развил почиващите в душевните дълбини представи. Тук, на Земята, антропософията изглежда като една теория, като един светоглед, който овладяваме, защото ни интересува. След смъртта тя е като факел, който осветлява духовния свят за нас от определен момент между смъртта и новото раждане. Ако човек я презре тук, в света, тогава този факел угасва за него. Тогава настъпва затъмнение

на съзнанието между смърт и ново раждане. Да се упражнява духовна наука не е нещо като теоретично занимание, а нещо живо. Духовната наука е, така да се каже, житейски факел. Съдържанието на духовното учение тук представлява понятия и идеи; след смъртта то се превръща в живи сили! Ала това всъщност се отнася само до нашето съзнание. Защото от това, което казах в началото на днешната лекция, ще Ви бъде ясно, че вече и в земния живот духовните идеи, които възприемаме, са оживяващи сили. Само че човекът не може да бъде свидетел на тези оживяващи сили, защото знанието за тях се заключава за него. След смъртта той ги вижда, става техен свидетел. Тук антропософията е, тъй да се каже, един вид теория и човекът в своето будно състояние няма съзнание за това, което е духовно оживяващо, което обаче съществува обективно. След смъртта човек става непосредствен свидетел на силите, които е възприемал на Земята чрез духовните учения на живота, как те действат организирано, оживяващо, въздействат укрепващо върху онова в неговото същество, което той може да бъде, когато се подготвя за ново въплъщение на Земята.

По този начин духовното учение става част от човешката еволюция. Но ако това духовно учение бъде отхвърлено – днес е достатъчно, ако и малцина го възприемат, но за в бъдеще ще трябва да го възприемат все повече и повече хора, – тогава хората, превъплъщавайки се отново на Земята, няма да имат достатъчно оживяващи сили, от които ще се нуждаят. В по-късните инкарнации ще настъпи разруха, атрофия. Хората бързо ще изсъхват, преждевременно ще се сбръчкват и т.н. Ако не се възприемат духовните сили, ще настъпи разруха, изсъхване на физическото човечество. Защото силите, които хората по-рано приемаха от звездните светове, отново трябва да се извлекат от дълбините на душите им и да се посветят на еволюцията на цялото човечество.

Ако се задълбочите в казаното, ще можете да се проникнете от мисълта какво изключително огромно значение има съществуването на Земята. Защото е необходимо човекът до-

толкова да се проникне от връзката си със звездните светове, че същата сила, която иначе е извличал винаги от звездните светове, да стане най-вътрешна сила на душата му и да я извлича отново от своята душа. Това обаче може да стане само на Земята. Би могло да се каже: в прадревни времена върху отделните души се е изливал нектарът сома* от небесните простори, съхранявал се е там, а сега трябва отново да се извлича от отделните души. По този начин придобиваме представа за мисията на Земята. След като представихме тази концепция днес, ще пристъпим към проучване на живота между смъртта и следващата инкарнация в още по-големи подробности.

---

* Нектар сома – свещена напитка или еликсир на безсмъртието в хиндуизма. Сомата е името на бога на Луната, на което е кръстено растението, от което се извлича нектарът. – Бел. ред.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 22 декември 1912 г.

Днес няма да говоря за Коледното празненство по начина, по който го правих през изминалите години. Бих искал да запазя това за четвъртък.³⁴ Затова бих искал да Ви помоля да приемете това, което ще изнеса днес, като един вид Коледен подарък, като нещо, което с удоволствие бих положил под Коледното дърво за Вашите души като една антропософска Коледна лекция, която обаче може би чрез значимото, което можем да възприемем от нея, ако я свържем по правилен начин с нашите души, още много време ще ни занимава в състояние на размишление и медитация. Нека по Коледа си спомним за индивидуалността, която за мнозина се явява като митична или мистична, с чието име обаче ние свързваме – най-малкото сме свикнали да свързваме по определен начин – духовните импулси на западноевропейския културен живот. Това е Християн Розенкройц.

С индивидуалността на Християн Розенкройц³⁵ и неговата дейност от 13 век – често сме го описвали – свързваме всичко, което за нас съдържа продължението на импулса, даден на Земята чрез явяването на Исус Христос и чрез изпълнението на Мистерията на Голгота. Веднъж обсъдихме това, което можем да наречем последната инициация на Християн Розенкройц през 13 век. Днес трябва да поговорим за едно от делата на Християн Розенкройц, което е извършил към края на 16 век. Това дело на Християн Розенкройц е от особено значение за Христовия импулс, защото е свързало с този импулс това, което е било едно от най-важните дела в историческата еволюция на човечеството в последните времена, преди да се осъществи Мистерията на Голгота. Към всичко, което ни разкрива колко решаваща за земната човешка еволюция е била Мистерията на Голгота, спада и делото на един основател на друга религия, делото на Гаутама Буда³⁶. Източният светоглед

ни предава как Гаутама Буда в живота, за който обикновено се разказва като за живота на Буда, в 29-та си година се издига от ранга Бодхисатва до ранга Буда. И ние знаем какво значи един Бодхисатва да се издигне до ранг Буда. Често сме подчертавали и огромното значение на онова, което познаваме като първото дело на Буда, станал от Бодхисатва Буда, а именно „Проповедта в Бенарес“. Всичко това е навлязло дълбоко в нашите души. Днес ще обърнем внимание само на едно нещо, а именно какво означава в мировата история един Бодхисатва да се издигне до ранг Буда. Според източното учение, както и според всичко, което се съдържа в западния окултизъм по отношение на този феномен, едно човешко същество, издигнало се от Бодхисатва до Буда, повече не се нуждае да се връща на нашата Земя в човешко физическо тяло, а достигнало до тази степен, занаят то може да продължи дейността си в чисто духовните светове. И така достига до истината, че човешката индивидуалност, която за последен път е била на Земята като Гаутама Буда, продължава да живее в духовните висини, въздействайки от тези висини в развитието на човечеството, като изпраща своите импулси и сили за напредъка на еволюцията, за преобразуването на човечеството.

Също така обсъдихме и значителното дело, което Буда е извършил като принос към Мистерията на Голгота. Припомнихме си прекрасната легенда, прекрасния разказ, който откриваме в Евангелието на Лука. Как пастирите се събират в момента, когато се ражда описаният в това Евангелие Исус. Ние знаем, че легендата разказва за една ангелска песен, която прозвучава при това раждане и която пастирите приемат в своите вярващи и изпълнени с предчувствие души. Посочихме откъде произхожда тази песен: откровенията ще разкажат за божественото във висините и мир ще настъпи сред хората на Земята, които имат добра воля. Песента разказва за откровението на божествено-духовните сили в духовните светове и за отражението им в сърцата на хората, които имат добра воля. Казахме, че прозвучалата тогава песен на мира е приносът на

Буда от духовните висини към Мистерията на Голгота. Защото Буда се обединява с астралното тяло на онзи Исус, който ни се разкрива в Евангелието на Лука. И това, което Евангелието представя като ангелска песен, е притокът на Евангелието на мира на Буда в делото, което тогава е трябвало да се изпълни чрез Исус Христос. Буда говори тогава при раждането на Исус и явилото се на пастирите като ангелска песен, е това, което е трябвало да се приеме също и в мисията на Исус Христос от древни предхристиянски времена като послание на мира и на всеобщата човешка любов.

После обаче дейността на Буда продължава в напредващия поток на християнската еволюция на западния свят. Би трябвало да се обърне внимание на едно дело на Буда, който вече не действа в човешко тяло, а в духовно тяло така, както е действал при раждането на Исус. Той продължава да действа, възприемаем за онези, които чрез определена степен на инициация са в състояние не само да установяват отношения с физически хора, но също така и да имат връзка с великите водачи и учители, които идват при хората само в духовни тела.

Няколко столетия след Мистерията на Голгота разцъфтява една окултна школа в Южна Русия, в областта на Черно море. В тази окултна школа има значителни учители. Може да се загатне – и то само образно – какво всъщност се случва там. Сред учителите, които работят там във физическо тяло, е също и един, който не работи във физическо тяло, а може да се явява само на онези ученици и възпитаници, които могат да установяват отношения и връзки и с онези водачи и учители, които не са възплътени във физическо тяло, а се явяват в мистериите само в духовно тяло. И сред тези учители, които се явяват тогава в тъй наречените мистериини центрове в духовно тяло, е и съществото, за което ни се разказва като за Гаутама Буда. И това същество е имало тогава един забележителен ученик през 7, 8 век след Мистерията на Голгота. По онова време не може да се смята, че в своето действително същество Буда е бил в познатата на будизма форма, а е бил напреднал

с еволюцията на епохата. Той е приел Христовия импулс, работил е, както видяхме, заедно с Христовия импулс. И само в настроението, в основния характер на това, което е имал да даде в посочения мистериен център, се изразява онова, което е трябвало да произлезе още от древния поток на Буда. Но то се изразява така, че изцяло е проникнато с християнско настроение, облечено е в християнска одежда. Може наистина да се каже, че след като Буда е станал същество, което не се нуждае повече от инкарниране в човешко тяло, той е започнал да помага на християнската еволюция от духовния свят. И тогава един верен ученик е приел дълбоко това, което Буда е можел да даде по него време, дълбоко е приел нещо, което не е могло да стане всеобщо човешко благо, което обаче е било като едно обединение на Будисткото учение с Християнското учение: пълната отдаденост на свръхсетивното в човека, изоставяне на всяка връзка с всичко сетивно-земно, напълно посвещаване, и то не с разума, с ума, а със сърце, с душа на душевно-духовното в света, отвръщане от външния свят и изцяло приемане на духовното и неговите тайни. И когато тази душа, която е била ученик на Буда и Христос, която, така да се каже, чрез Буда достига до Христос, отново се явява на Земята, тя се възплъщава в човека, който е познат в историята на човечеството като Франциск от Асизи³⁷. И тези, които желаят да разберат от окултните дълбини на развитието на човечеството уникалните душевни качества и начина на живот на Франциск Асизки, особено това, което е толкова впечатляващо и величествено при него, понеже той същевременно е тъй отчужден от света и далеч от непосредствения сетивен опит, нека се запознаят с факта, че Франциск от Асизи в своята предходна инкарнация е бил Христов ученик в мистериен център, за който говорих.

Така продължава да работи съществото на Буда – невидимо, свръхсетивно – в потока, който се влива в еволюцията на човечеството чрез Мистерията на Голгота. Ала тъкмо при Франциск от Асизи може да се види много ясно какво би било влиянието на Буда за следващите епохи, ако не се беше случи-

ло нищо друго освен Буда да продължи да действа така, както е действал в делото, което току-що охарактеризирахме и чрез което той подготвя Франсиск от Асизи за неговата мисия. Ако той бе продължил по този начин, много, много хора щяха да бъдат проникнати от възгледите и настроението на Франциск Асизки. В рамките на християнството те щяха да станат ученици на Буда, последователи на Буда. Това будистко настроение, което щеше да продължава да живее в онези, които са станали последователи на Франциск от Асизи, не би могло обаче да се съедини с всичко, което съвременната цивилизация и нейния нов духовен живот поставят като изисквания към човечеството.

Нека си припомним как описахме преминаването на човешката душа през различните области на света между смъртта и новото раждане. Да си припомним, че човешката душа между смърт и ново раждане преминава през това, което наричаме планетарни сфери, че тя се придвижва в ширините на мировото пространство. Да си спомним, че на практика между смърт и ново раждане ставаме обитатели на Луната, Венера, Меркурий, Слънцето, Марс, Юпитер и Сатурн, ставаме жители на звездното небе, за да напуснем после тези светове и чрез някоя родителска двойка отново да се въплътим, за да придобием опитности, възможни на Земята, но не и в други планетни системи. Можем да кажем за душата, която навлиза в битието чрез раждането, че след последната смърт е придобила различни опитности, които могат да се придобият навън в звездното небе. Чрез раждането внасяме в битието силите, които сме придобили в различни области на звездните светове.

Нека сега да видим как протича животът на нашата Земя, как при всяка нова инкарнация, при всяко ново въплъщение тук, на Земята, човекът намира Земята променена, как той придобива нови опитности. Да си спомним как в различните си инкарнации човек живее в предхристиянски времена, как отново се инкарнира, след като в човешката еволюция е наме-

рила място Мистерията на Голгота, която действа като импулс в последващото развитие на човечеството. Да си представим възможно най-ясно как Земята преминава през едно развитие от божествено-духовните висини, спускайки се до една определена най-ниска точка, и как после с еволюцията се свързва това, което можем да наречем импулс на Мистерията на Голгота, като настъпва отново едно възходящо развитие на Земята, което днес е в своето начало, но в бъдеще ще продължи, ако хората приемат в душите си импулсите от тази Мистерия, така че по-късно да се издигнат отново до онова ниво, на което са били преди изкушението на Луцифер. Нека да си изясним, че – в съответствие със законите на еволюцията – при всяко ново инкарниране в земното битие ние откриваме съвсем различни условия на съществуване.

Същото се отнася и за небесните тела, които също преминават през своето развитие. Те също еволюират, претърпяват низходящо, както и възходящо развитие като нашата Земя. И всеки път, когато след смъртта преминаваме през някоя от планетните сфери – на Марс, Венера или на Меркурий, – навлизаме в различни условия, и когато навлизаме в такива други условия, придобиваме също нови опитности, нови импулси от тези сфери и всеки път донасяме различни импулси, да кажем, от Меркурий, от Венера и т.н. Защото там приемаме всички импулси, които по-късно внасяме в битието чрез раждането. Всеки път приемаме в душите си различни вътрешни сили, защото другите небесни тела преминават също през своята еволюция.

Днес, когато благодарение на дълбокото значение на Коледното празненство насочваме вниманието си към същността на мировото пространство, към духовната същност на мировото пространство, искаме да помислим за едно развитие, което се открива на окултното изследване, когато това окултно изследване действително проникне достатъчно надълбоко в същността на други светове, на други планетарни системи така, както и в духовния живот на Земята. Така, както в духов-

ния живот на Земята се състои низходящо развитие до Мистериата на Голгота, а след нея следва възход, който днес е само прикрит, латентен, защото е необходимо едно по-задълбочено разбиране на Христовия импулс и защото по-късно хората вече ще преминат през възходящо развитие, така също – трябва да го имаме предвид – се е състояло низходящо и възходящо развитие на Марс, в чиято сфера се преминава през времето между смъртта и новото раждане. До 15, 16 век Марс преминава през такова развитие, което му е било дадено изначално от духовните светове в низходяща посока. Както до началото на нашето летоброене земната еволюция е била низходяща, така и до 15, 16 век развитието на Марс е било низходящо. То е трябвало да стане възходящо, тъй като низходящото развитие се е проявило в своите последствия на върха. Както вече казах, когато чрез раждането отново навлизаме в земното съществуване, със себе си донасяме импулси и сили, събрани от звездните светове, както и от Марс. Можем да видим много ясно в една индивидуалност как се променя това, което човек внася от Марс на Земята.

На всички окултисти е известно³⁸, че същата душа, която се явява на Земята в Николай Коперник³⁹, за да предвести, така да се каже, зората на новото време, от 1401 до 1464 година е била въплътена в кардинал Николай от Куза, Николай Кузански⁴⁰. Но колко са различни тези две личности, които в известно отношение са приютявали една и съща душа! През 15 век Николай от Куза посвещава сърцето и ума си напълно на духовните светове, изследванията му се коренят в духовните светове, и когато се появява отново като Николай Коперник, той е отговорен за радикалната промяна, която е могла да се предизвика благодарение на факта, от концепцията за пространството и разбирането на планетарната система бива изхвърлено всичко духовно и небесните тела започват да се схващат само от гледна точка на техните външни движения и външни взаимовръзки! Как е възможно същата душа, която е била на Земята като Николай от Куза и напълно посветена

на духовните светове, когато в следващата инкарнация се появява отново, да схваща само абстрактно, математически, чисто пространствено-геометрически небесните взаимовръзки? Това е възможно, тъй като една душа, която преминава през сферата на Марс по време на интервала между битието на Николай Кузански и това на Коперник, попада във фазата на спад на Марс. Душата не взима от Марс сили, които да я вдъхновят в живота така, че да предприеме възвишен полет към духовните висини. Това, което се намира единствено във физически-сетивното, само то живее в души, които преминават в такова време през Марс. Ако всичко на Марс бе продължило по същия начин, ако Марс бе останал в своя упадък, душите щяха да взимат със себе си само това, което тук, на Земята, щеше да ги прави способни единствено на чисто материалистическо схващане на света. Ала чрез произлязлото от упадъка на Марс се роди съвременната естествена наука. То се изля в душите така, че в областта на материалистическия светоглед водеше от триумф към триумф. И в по-нататъшния ход на еволюцията това влияние би могло да работи изключително за насърчаване на материалистическата култура, за интересите на индустрията и търговията, за външните форми на земната култура.

Би могло да стане така, че човешката класа, която се формира под влиянието на определени стари марсови сили, отдадена само на външната култура, да се противопостави на друга човешка класа, на човешката класа от верни последователи на Франциск Асизки, или на пренесения в християнството будизъм. Едно същество като Буда – както бе посочено, че е работило до Франциск от Асизи – щеше да бъде в състояние да формира една противотежест на чисто материалистическото схващане на света, вливайки мощни сили в душите. Но тези сили щяха да доведат дотам, че да оформят една класа от човешки същества, които могат да водят само монашески живот като Франциск Асизки, и само тази класа щеше да може да се издига до духовните висини.

Ако нещата бяха останали такива, човечеството щеше да

се разделя все по-явно на две класи: от една страна, на хора, отдадени на материалния живот, тъй като тази класа вече е била необходима за изграждането на външната материална култура на Земята, и, от друга страна, на издигнатите чрез импулса на Буда ценители и пазители на духовната култура. Но последните не биха могли – както и Франциск от Асизи – да участват в изграждането на външната материална култура и тези две категории хора щяха да се разделят все по-силно. И както би могло пророчески да се предвиди, че нещо подобно би следвало да се случи, се появява една индивидуалност, която почитаме под името Християн Розенкройц, която има за задача да предотврати подобно развитие на човечеството, да предотврати едно такова разделение в еволюцията на Земята. Неговата мисия е на всяка човешка душа, в каквото и положение да се намира в живота, да се даде възможността да се издигне към духовни висини. Винаги сме подчертавали, и това е подчертано в книгата ми „Как се постигат познания за висшите светове“⁴¹, че задачата в нашето време в западноевропейското окултно духовно развитие не е да се постига издигане в духовните светове чрез изолация от живота, а чрез даване на възможност на всяка душа, в каквото и житейско положение да се намира, от самата себе си да открие начин да се издигне към духовния свят. Това издигане в духовните светове да е съвместимо с всяка друга житейска позиция, да може да се осъществи така, че човечеството да не се разделя на две категории: на хора, посветени само на външната индустриална, комерсиална, материална култура, като по този начин стават все по-изобретателни, но и все по-материалистични и като животни, и на хора, все повече отчуждаващи се от живота в смисъла на Франциск Асизки – да не се случи това е грижата на Християн Розенкройц, когато настъпва новото време, в което следва да настъпи разцвет на материалистическата култура и всички души трябва да донесат марсовите упадъчни сили. И понеже в душите не може да я има силата да предотврати това разделение, тя трябва да дойде към човека също и от самите

марсови сили, за да може той да работи с цялата си душа за духовното. Човечеството трябва да спечели например това: да се мисли естественонаучно, светът да се разглежда естественонаучно, да се изграждат идеи и понятия за света по образеца на модерната естественонаучна мисъл, но същевременно в душата да има възможност човек да изгражда идеите духовно, да се задълбочава духовно в тях, така че да се открие пътят от един естественонаучен светоглед към духовните висини.

Трябваше да се създаде тази възможност! И тя се създава чрез Християн Розенкойц, който към края на 16 век събира около себе си верни последователи от цялата Земя, за да могат да участват в случващото се външно пространствено от едно небесно тяло към друго, но подготвящо се в свещените мистерии, чиито цели са насочени не просто към културата на планетата, а към мировата култура. Християн Розенкойц събира около себе си тези, които са били събрани също и при неговата инкарнация през 13 век. Сред тях има и един, който е бил негов ученик и приятел дълги години. Това е този, който някога се е инкарнирал на Земята, но повече не се нуждае да се явява в земно тяло: Гаутама Буда, сега духовно същество, след като е достигнал ранга Буда. Той е бил ученикът на Християн Розенкойц! И за да приеме такъв обрат всичко, което е могло да се случи чрез Буда, така че да се осъществи току-що описаната мисия като мисията на Християн Розенкойц в тогавашната епоха, общото дело на Християн Розенкойц и съществото на Буда завършва с пренасянето на Буда от една чисто земна дейност към космическа дейност. Гаутама Буда или всъщност индивидуалността на Гаутама Буда съумява да постигне това чрез приетото от импулсите на Християн Розенкойц. Ние ще говорим по друг повод в по-големи подробности за връзката между Гаутама Буда и Християн Розенкойц. Сега само трябва да споменем, че благодарение на тази връзка индивидуалността на Буда спира своята дейност в сферата на Земята, развивала се в мистериения център на Черно море, и я прехвърля на Марс. И така, в началото на 17 век в еволюцията

на Марс се случва нещо подобно на състоялото се чрез Мистерията на Голгота в началото на възходящото земно развитие. Чрез Християн Розенкойц се предизвиква това, което може да се нарече явяването на Буда на Марс. От този момент на Марс започва възходящото културно развитие така, както на Земята започва възходящата култура с Мистерията на Голгота.

И така, по подобен начин за Марс Буда става изкупител, спасител, какъвто за Земята е станал Исус Христос. Подготовката за това става учението на Буда за нирвана, за неудовлетворението от съществуването на Земята, освобождаването от земното прераждане. Учението му се подготвя извън сферата на Земята за земните цели. Погледнем ли в душата на Буда, ние разбираме „Проповедта в Бенарес“, схващаме как в нея се подготвя съвсем друга дейност от разиграващата се просто на Земята, прозираме колко мъдър е договорът между Християн Розенкойц и Буда, според който в началото на 17 век последният изоставя земната си дейност, изразяваща се в работа върху душите в земната сфера между раждане и смърт от духовните светове, за да работи в сферата на Марс за човешките души между смъртта и новото раждане.

Това е значителното, предизвикано, може да се каже, чрез пренасянето на Коледния празник от Земята на Марс. Така че занаяпред човешките души в определен смисъл стават последователи на Франциск от Асизи и същевременно индиректно на Буда. Ала това не се случва на Земята, а всички хора преминават – ако можем да употребим парадоксалния израз – през своето монашество, следване на Франциск от Асизи, в сферата на Марс и оттам донасят със себе си силите на Земята. По този начин те могат да имат в душите си придобитото там като дремещи сили, но не е необходимо да приемат някакво монашество, за да придобият опита на близките ученици на Франциск от Асизи. Последното се предотвратява поради факта, че Буда е изпратен в космически светове в съгласие с Християн Розенкойц, който вече работи на Земята без Буда. Ако Буда бе продължил дейността си в земната сфера, щеше

само да способства за развитието на будисткото или францисканското монашество, докато останалите души щяха да се отдават на материалната култура. Но поради факта, че се състоя нещо като „Мистерия на Голгота“ за Марс, във времето, когато не са се въплътили на Земята, в извънземна сфера човешките души приемат необходимото за по-нататъшния земен живот, което трябва да се приеме като истински Буда-елемент в душите и което след идването на Христос може да се приеме само между смърт и ново раждане.

Сега сме на прага на една велика тайна, на тайна, която внесе един импулс, действащ в еволюцията на човечеството. Този, който действително разбира тази еволюция, знае, че всяко ефективно влияние върху живота на Земята неизбежно става част от общия поток на еволюцията. Мистерията на Голгота на Марс е различна от тази на Земята: не така впечатляваща и радикална, тя не завършва със смърт. Но представа за нея можете да си изградите, ако помислите какво означава, че този, който е бил великият княз на мира и любовта, носителят на състраданието на Земята, е пренесен на Марс, за да работи в разгара на цялата марсова еволюция. Това не е митология, а Марс е получил името си поради факта, че е планетата, чиито сили се намират най-вече в борба помежду си. И мисията на Буда е, че той е трябвало да бъде „разпнат“ на арената на планетата, където са налице най-войнствените сили, въпреки че тези сили са от душевно-духовно естество.

Така пред нас е делото на този, който е имал задачата по правилен начин да приеме и пренесе Христовия импулс и да бъде великият служител на Исус Христос. Така стоим пред тайната на Християн Розенкройц, виждаме огромната му мъдрост, как той, доколкото му позволяват силите, включва в цялата човешка еволюция и останалите импулси, които са били решаващи фактори при подготовката на Мистерията на Голгота.

Един такъв факт като сега представения не може да се схване просто чрез интелекта, просто с думи и идеи, а трябва

да се проникне в дълбините му и да се почувства с душа и сърце. Трябва да се почувства какво означава да се знае: силите, които внасяме в настоящия цикъл на развитие чрез раждането си на Земята, са също и силите на Буда. Те са пренесени в сферата, в която живеем между смърт и ново раждане, за да можем по правилен начин да навлезем в земния живот. Защото в рамките на земния живот, между раждане и смърт, ние имаме задачата да постигнем правилното отношение към Христовия импулс, към Мистерията на Голгота. Това е възможно само когато всички импулси действат по правилен начин. Христос се спуска от други светове и се съединява със земната еволюция. Целта му е да даде на хората най-великия от всички импулси, с които човешката душа може да се съедини. Ала това може да се случи само ако всички сили, свързани с еволюцията на човечеството, действат на правилното място в тази еволюция. Великият учител на нирвана, увещавал хората да освободят душите си от желанието си за прераждане, не трябва да работи там, където човек се превъплъщава, а според великия план, изработен от боговете, в който хората трябва да участват, тъй като те служат на боговете, според този план великият учител следва да продължи да работи в живота, който винаги се намира отвъд раждане и смърт.

Опитайте се да почувствате вътрешната обосновка на една такава представа, опитайте се да последвате хода на човешката еволюция с тази идея, за да прозрете защо Буда е трябвало да предхожда Исус Христос и как е действал, след като Христовият импулс се влива в еволюцията на човечеството. Размишлявайте върху това и ще разберете новото развитие на човечеството, новото духовно развитие – започнало от 17 век и в което се намираме сега – в правилната светлина. Ще го разберете, защото ще осъзнаете, че преди човешките души да преминават в битието чрез раждането, те приемат силите, които трябва да ги подпомогнат.

На един такъв значим празничен ден искам да положа под Коледното дърво за Вас не като обикновена Коледна лек-

ция, а като един вид Христов дар тази информация за Християн Розенкройц. Може би някои или повечето от Вас ще го приемат така, както е замислен: като укрепване на сърцето, като укрепване на душевните сили, от каквото се нуждаем, ако искаме да живеем сигурни сред това, което ни предлага животът като хармония и дисхармония. И когато тъкмо по време на Коледните празници се изпълним с такава душевна сила чрез съзнанието как сме взаимосвързани с великите мирови сили, може би чрез един такъв празничен дар, положен под Коледното дърво, от този център на антропософска дейност можем да приемем и онова, което остава живо през цялата година, подхранваме ли го в живота във времето от една Коледа до друга.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 7 януари 1913 г.

Вече разгледахме някои неща за периода между смъртта и новото раждане, а преди известно време обърнахме внимание и на връзката между Християн Розенкойц и Буда. Защото, както можа да се покаже, след времето, посочено тогава, Буда се свързва с една планетарна сфера, със сферата на Марс, и защото човекът, след като между смърт и ново раждане изпитва описаното Христово събитие в сферата на Слънцето, докато продължава да живее в сферата на Марс, придобива опит, свързан с Буда, по начин, правилен и нормален за настоящата епоха. Този опит, свързан с Буда, днес трябва да се разбира по отношение на неговото значение за настоящата епоха, а не за времето, когато индивидуалността, за която става дума, е живяла на Земята като Гаутама Буда. Можем да получим истинско и вярно обяснение за същността на човека и връзката му с цялата мирова еволюция, ако проследим тази мирова еволюция със своето разбиране.

Ние знаем, че след следатлантската епоха като най-важни отбелязваме пет периода, през които човешката душа придобива значителни опитности: древноиндийски, египетско-халдейски, гръцко-римски и нашия културен период. Но също така знаем, че във всяка една от тези епохи, така да се каже, като в зародиш се подготвя следващата. В съвременната епоха в душите вече се подготвя бавно шестият следатлантски период. И тази подготовка трябва да се осъществи по следния начин. Тази шеста следатлантска епоха се подготвя, когато човешката душа се учи да разбира тъкмо това, което в нашето време се разпространява като окултно учение, като духовна наука. По този начин се обнародва не само едно познание за човешкото същество, необходимо за бъдещето, а също и това, което може да се нарече все по-голямо задълбочаване в разбирането на Христовия импулс. Всичко, което допринася за

по-дълбокото разбирането на Христовия импулс в настоящето, за западния свят се заключава в това, което може да се нарече Мистерията на Светия Граал.⁴² Тази Мистерия на Светия Граал е тясно свързана и с въпроси, които обсъждахме. Например с възложената мисия на Буда от Християн Розенкройц. И тази Мистерия на Светия Граал може да даде на съвременния човек това, което го въвежда в едно правилно за нашето време разбиране на живота между смъртта и новото раждане. Това разбиране преди всичко ни подтиква да си отговорим на един важен въпрос. И ако не се опитаме да се задълбочим малко повече в този въпрос, отколкото сме го правили досега, не ще можем да напреднем в нашите разглеждания на живота между смъртта и новото раждане. Въпросът е: защо стана така, че дори в области, където християнството вече е проявило своята дълбока същност, някои учения остават на заден план, учения, които трябва да бъдат въведени тъкмо днес в представянето на християнството в неговата по-напреднала форма?

Знаете, че всичко, свързано с темата за реинкарнацията и кармата, остава на заден план не само във външните, екзотерични провъзгласявания на християнството, но и в по-езотеричните откровения на изминалите столетия. И днес много хора, които чуват за съдържанието на антропософския мироглед, питат: как става така, че въпреки нашето провъзгласяване розенкройцерството, което следва да протича наред с всичко, което окултизмът има да даде, как става така, че това розенкройцерство някак си чак до наше време не съдържа учението за прераждането и кармата? Защо тъкмо в наше време към розенкройцерството трябва да се прибави учението за прераждането и кармата?

За да разберем това, е нужно да проследим цялостното отношение на човека към света от определена гледна точка. Подготовката за разглеждането, което правим в тези лекции, се намира вече в „Тайната наука“. Ала ние трябва да видим какво е отношението на човека към света именно в нашата епоха, в епохата, подготвена чрез Сатурновата, Слънчевата и

Лунната епоха.

Знаем, че земният човек се състои от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и аз заедно с всичко, което им принадлежи. Сега ни е известно, че когато прекрачи портата на смъртта, човекът първо отхвърля своето физическо тяло, че по-късно и голяма част от етерното тяло се разтваря в мировия етер и че в човека остава само това, което представлява нещо като екстракт на етерното тяло. После още дълго време в човека остава астралното тяло, от което обаче също се отхвърля нещо като обвивка след времето на камалока. И екстрактът на етерното и астралното тяло преминава през преобразувания, благодарение на работата на човека между смърт и ново раждане. В най-вътрешната част на човека човешкият аз остава непроменен. Каквото и да прави човек тук във физическо тяло между раждане и смърт, или във времето на камалока, както и в деваканическия период, обхващащ голяма част от жизнения му път между смъртта и новото раждане, азът е този, който преминава през всички тези стадии. Ала този аз, истинският, реалният аз, който не трябва да се бърка с онзи, който човек познава на Земята във физическото си тяло като свой аз. Философите говорят много за аза на човека във физическото земно тяло, който мислят, че са разбрали. Така например се казва, че този аз е това, което остава, когато всичко друго в човека се променя. Истинският аз се запазва. Но дали азът, за който философите могат да говорят, се запазва, е друг въпрос. Твърденията за запазването на аза, за който философите говорят, се опровергават от факта, че човекът спи през нощта. Защото тогава азът, за който говорят философите, изчезва, не е наличен. И ако през цялото време между смърт и ново раждане беше същото, както при нощния сън, тогава не би могло да се говори много за запазване на човешката душа през времето между смърт и ново раждане. В крайна сметка щеше да бъде все едно дали азът не съществува, или продължава да съществува, без да знае нищо за себе си, само като нещо външно. Въпросът за безсмъртието не е в това, азът да е налице, а в това той също

така да знае нещо за себе си. Следователно безсмъртието на аза, който живее в човешкото съзнание, се опровергава от съня през нощта, когато той просто изчезва. Ала същинският аз се намира много по-дълбоко, много, много по-дълбоко. А как човек може да придобие представа за този същински аз, дори ако все още не се е издигнал в сферите на окултизма? За да придобие такава представа, човек може да поразсъждава: азът е налице в човешкото същество, дори когато човекът все още не може да каже „аз“, когато все още пълзи по земята. Истинският аз – не азът, за който говори философията – е вече налице и се разкрива по един забележителен начин. Да видим по какъв начин се разкрива той.

За външната наука ще изглежда напълно несъществено как разглеждаме човека през първите месеци или дори години от живота му. Но за онзи, който иска да опознае човешката природа, е от най-голямо значение да направи такова разглеждане. Първоначално човек пълзи на четири крака и се изисква особено усилие от негова страна, за да се изправи във вертикална позиция, преодолявайки силата на гравитацията. Това е едното. Второто е следното. Знаем, че в началото човекът не може да говори. Той се учи също така и да говори. Опитайте да си припомните как сте се учили да говорите, как сте се научили да произнасяте първата дума, която сте успели да произнесете, и как по-късно сте успели да оформите първото изречение. Опитайте се да си припомните това, но без помощта на ясновидски средства няма да Ви се отдаде. Без помощта на ясновидски средства човек е толкова малко в състояние да си припомни това, колкото малко в състояние е да си припомни и по какъв начин е направил първото усилие да се изправи от пълзяща позиция във вертикално положение. Третото е мисленето. Споменът се простира назад до времето, когато човек вече може да мисли, но не и преди това време.

Кой е актьорът в ученето да се ходи, говори и мисли? Това е същинският, истинският аз! Какво прави този истински аз? Да видим какво прави той.

От самото начало човекът е призван да ходи изправен, да говори и да мисли. Но той не го може веднага. Той не може да прави веднага това, за което е призван като земен човек. В началото той не владее това, чрез което да се включи в развитието на човешката култура. Той трябва постепенно да развие потенциала си. В първия период от живота му в него се борят един с друг духът, живеещ в него, когато се изправя, и духът, който е в него, когато е отдаден на тежестта, когато в него все още не е развита способността за говор и мислене. Така ние виждаме как човекът, когато, така да се каже, постигне своето призвание, да може да стои изправен и да ходи, да може да говори и да мисли, става израз на формата, съответстваща на човека. По естествен начин изправеният вървеж, говорът и мисленето съответстват на формата на човека. Невъзможно е да си представим някое друго същество, което да може да ходи като човека, следователно да има вертикален гръбначен стълб, да може да говори и мисли, без да има съответната човешка форма. Дори един папагал, ако трябва да говори, го прави само затова, защото е изправен. Това е дълбоко свързано с вертикалната позиция. Животни, много по-интелигентни от папагала, не могат да се научат да говорят, защото гръбнакът им не е във вертикална, а в хоризонтална позиция. И много други фактори са свързани с този факт. Човекът не е в състояние още от самото начало да прояви своето призвание. Това се постига по-късно, след усилията, които прави неговият истински аз, за да овладее мисленето, говора и изправената позиция, и човекът, така да се каже, е положен в сферата, в която живеят духовете на формата, властите или екскузиите. Духовете на формата, наречени в Библията още елохими, са тези, от които действително произхожда човешката форма, ала формата, в която азът на човека живее, така да се каже, естествено и се изразява в първите месеци и години от живота.

Други духове обаче се противопоставят. Те тласкат човека под нивото, на което духовете на формата са го издигнали. Кои са тези духове?

Духовете на формата са тези, които дават възможност на човека да се научи да говори, мисли и ходи изправен. Духовете, които го тласкат надолу, така че той да пълзи на четири крака, да не може да говори и да развива мисленето си в първия период от живота си, са такива духове, които му дават неправилна форма и които той трябва да преодолее. Това са духове, които всъщност вече трябва да са духове на движението, сили или динамис, но които в своята еволюция са изостанали и не стоят на степенята на духовете на формата. В своята еволюция това са луциферически духове в застой, действащи отвън върху човека и предаващи му, така да се каже, елемента на тежестта, от който той постепенно трябва да се издигне с помощта на истинските духове на формата.

Когато наблюдаваме човека така, както навлиза чрез раждането във физическото битие, в тези усилия, които той прави, за да придобие това, което следва да има по-късно в живота, ние можем да възприемем същинските напреднали духове на формата в борба с духовете, които би трябвало вече да са духове на движението, ала са изостанали на един по-ранен етап от еволюцията. Виждаме духовете на формата в борба с луциферическите духове, които в тази област са толкова силни, че не позволяват да се прояви съзнанието на аза, което господства тогава. В противен случай, ако луциферическите духове не потискаха това съзнание, през този период човекът би си казал: „Ти си боец. Ти чувстваш, че се намиращ в хоризонтална позиция и съзнателно желаеш да се изправиш. Ти искаш да се учиш да говориш и да мислиш!“ Всичко това той не го може, защото е обгърнат от луциферическите духове. Тук виждаме, предчувствайки, това, което постепенно ще разпознаем като истинския аз, за разлика от аза, който просто се появява в областта на съзнанието.

В началото на този цикъл от лекции казахме, че постепенно се опитваме да отстояваме пред здравия човешки разум това, което окултизмът, ясновидското съзнание може да каже за същността на човека. Този здрав човешки разум обаче трябва

ва действително да желае да наблюдава как човекът в първия период от живота си се ориентира във физическия свят. Какво е оформено най-добре в човека, когато навлиза в живота? Външната форма всъщност не е завършена, защото човек е в противоречие с нея. Той трябва да намери пътя към предназначения му форма. Кое е най-добре оформено в човека – не само след раждането, но и преди него? Това е главата. От всички физически органи главата е развита най-добре, дори в ембриона. Защо е така? Поради причината, че не всички човешки органи са проникнати по един и същи начин от съществата от по-висшите йерархии, от духовете на формата, а различните части по различен начин: главата по един начин, по друг начин частта от човека в областта на ръцете и краката. Има съществена разлика между главата и останалите физически органи на човека. Когато разглеждаме главата ясновидски, се показва, че тя се различава например от ръката по много забележителен начин. Когато се движи ръката, се движат заедно физическата ръка и това, което лежи в основата на ръката като етерно тяло. Но когато се достигне до определен етап в ясновидството, за ясновидящия е възможно да задържи физическата ръка и да приведе в движение само етерната ръка. Това е едно особено важно упражнение: подвижните части да се задържат и да се приведат в движение само етерните части. По този начин, постигне ли се това, ясновидството на бъдещето постепенно ще се развива до по-висши нива, докато всякакво отдаване на движения, изпълнявани, така да се каже, несъзнателно, представлява връщане към дервишките практики, които днес вече са остарели. Покой на физическото тяло е характерното за съвременното ясновидство, а всевъзможните конвулсивни движения са характерни за отминали епохи. Би било изключително постижение, ако ясновидецът държи ръцете си в определено положение – например стои със скръстени ръце – и извършва движения със своите етерни ръце. Така че с етерните си ръце той извършва всевъзможни неща в свръхсетивното, докато физическите му ръце са в покой. Това би било индикация за

силно изразено развитие, когато самоконтролът на човека се изразява във връзка с ръцете.

Има един орган в човека, в който етерното тяло се движи свободно, без при това той да е ясновидец, докато съответстващата му физическа част е неподвижна. Този орган е мозъкът и около твърдия му череп се намират мировите сили. Със сигурност лобовите на мозъка искат да се движат, но не могат. Затова при обикновения човек във връзка с мозъка е налице винаги това, което е налице при ясновидеца, когато например той държи в покой физическите си ръце, докато движи само етерните си ръце. За ясновидеца обаче една глава представлява нещо много по-различно, отколкото за обикновения човек. Защото за ясновидеца мозъкът е нещо, което излиза от главата, гърчейки се като змия. Всяка глава е всъщност глава на медуза. Това е реален феномен. Съществената разликата между главата и останалата част на тялото е, че по отношение на останалата част на тялото човек трябва да премине продължителен път на еволюция, за да постигне това, което главата вече е постигнала чрез обикновеното външно мислене. В известен смисъл силата на мисълта се крие във възможността на човека, докато мисли, да държи мозъка си в покой до най-фините, невидими движения, движенията на нервите. Докато мисли, колкото повече успява да запази мозъка си в покой, до най-фините движения, които, така да се каже, са движения на нервите, толкова повече мислите му стават по-спокойни, по-логични и точни.

Така че можем да кажем: когато човек навлезе в битието чрез раждането, главата му е най-завършена поради факта, че за нея вече е постигнато това, което по отношение на частта на човека, изразяваща се чрез жестове – ръцете, – ще може да се постигне едва в бъдеще. В периода на Старата Луна това, което днес се явява мозък, е било на нивото на днешните ръце. Тогава мозъкът е бил отворен от много страни, все още не е бил затворен от черепа. Докато днес той сякаш се намира в затвор, тогава е можел да се движи в много посоки. Всичко това се отнася, разбира се, до условията на съществуване в епохата

на Старата Луна, когато човекът все още е живял в течния, а не в твърдия елемент. Дори в определен момент от Лемурийската епоха, когато човек е достигнал еволюционното ниво, което повтаря периода на Старата Луна, дори и тогава е било така, че там, където е имало отвор в горната част на мозъка, е бил не само често споменаваният орган, но и нещо като избликващи нагоре мисли в течния елемент. И един вид огнена пара, развиваща се в човешкия елемент, още е била налице у древния атлантец. Без да е притежавал свръхнормално ясновидство, а с ясновиждането, което просто е имал всеки човек, при атлантеца е можело да се види дали някой е бил мислител в смисъла на древната атлантска епоха, или не е бил такъв. Който е бил мислител, е имал огнено сияние, един вид светеца пара около своята глава. А който не е бил мислител, е нямал такава сияние около главата си.

Това са нещата, за които трябва да имаме познания, ако искаме да разберем трансформацията на човешката природа във времето, когато човекът, след като е живял във физическото си тяло тук, преминава през смъртта и навлиза в другия период между смърт и ново раждане. Защото всички сили, които работят над човека, така че той изобщо да съществува, изчезват, когато човекът вече е във физическия свят. Това обаче има напълно различно значение, има особено значение тогава, когато човек отхвърля своето физическо тяло. Силите, които са изградили физическия мозък на човека, не се възприемат от него във времето между раждане и смърт. Но всичко, което той възприема в периода между раждане и смърт, остава без значение, когато преминава през смъртта. Тогава той живее в силите, които остават несъзнателни за него във физическия земен живот. И докато във физическия земен живот той изживява „аза, който си представя“ в будно състояние, между смърт и ново раждане изживява тъкмо аза, който се явява пред душата неясно загатнат в ученето да се ходи, говори и мисли. Той остава несъзнателен за земния човек, не достига до съзнанието му. Това, което по този начин остава несъзнателно и

напълно скрито, можем да го проследим назад във времето до раждането и още преди раждането, можем да го проследим и още по-назад, когато разглеждаме периода след смъртта. Това, което е напълно скрито, защото то е изградено от човека, но изчезва, когато той става земен човек, е изцяло налице, когато човекът вече не е земен човек, а именно във времето след смъртта. Силите, които могат само да се предусетят, които работят отвътре и дават възможност на човека да ходи, да се изразява чрез езика и да мисли, силите, които формират мозъка като мисловен орган, са най-важните сили в периода на живота между смърт и ново раждане. Тогава човек изживява своя истински аз. Как го изживява, за това ще говорим следващия път.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 14 януари 1913 г.

През тази зима ние положихме основите за едно по-точно схващане, отколкото това бе направено в предишните години, на живота на човека, тоест на цялостния живот на човека, както той протича, от една страна, между раждане и смърт във физическия свят, от друга – между смърт и ново раждане в духовния свят. През следващите месеци ще обсъдим различни неща по темата.

Сега ще е нужно да положим усилия, за да разгледаме редица детайли, които ще допринесат за по-задълбочено разбиране на този въпрос и ще хвърлят нова светлина върху много теми, вече разгледани от други гледни точки. Затова днес Ви моля преди всичко да си спомните как разгледахме – и в смисъла на книжката „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“⁴³ – процеса на човешкия физически живот, как представихме този процес по цикли: един цикъл от раждането приблизително до седмата година или, да кажем, до смяната на зъбите; един цикъл от смяната на зъбите до половата зрялост, приблизително до 14-та година; после един трети цикъл. С други думи, представихме седемгодишни житейски периоди. Ще Ви стане ясно, че също и според това, което може да се разглежда външно, е напълно основателно разделението на житейски периоди. От друга страна, очевидно е, че в действителния живот на човека тези житейски цикли се пресичат с други факти от решаващо значение. Често сме подчертавали един изключително важен факт в човешкия живот, който, така да се каже, се изплъзва от това разделение на житейски периоди. Това е онзи момент, до който човекът в своя живот може да има спомени и от който нататък той започва да се чувства и да познава себе си като аз, следователно моментът на появата на азовото съзнание, онзи момент, до който човекът по-късно може да се върне чрез мисълта си. Появата на азовото съзна-

ние не се случва по едно и също време, а в някакъв момент в периода между раждането и седмата година. Тогава се пробужда азът. И за по-късната възраст може да се каже нещо подобно. Дори и да не се проявяват по такъв внезапен начин като проблясването на азовото съзнание, все пак има и други неща, които, така да се каже, нарушават тези седемгодишни циклични периоди в живота на човека. Ние винаги ще посочваме, че всичко, което настъпва по този начин в човешкия живот и същевременно пресича цикличните периоди, протича много по-нерегулярно, отколкото преживяванията, свързани със седемгодишните периоди. Така че едва ли ще се намерят двама души, чиито спомени да се простират до един и същи момент във времето, които следователно са изживели пробуждането на азовото си съзнание в един и същи миг. Във всеки случай също и смяната на зъбите при двама души не настъпва по едно и също време. Но защо е така, ще обсъдим това сега.

Когато разглеждаме цикличните периоди, които обсъдихме по-рано и които са представени в книгата ми за възпитанието на детето, можем да кажем: тези периоди имат определена характерна особеност. Те започват от, така да се каже, най-физическото в човека, от най-външното в него, и постепенно преминават навътре. Говорим за това, че от раждането до седмата година развитието се осъществява предимно във връзка с физическото тяло, после във връзка с етерното тяло, по-късно с астралното тяло, със сетивната душа и т.н. Следователно факторите на развитие постепенно преминават от външното към вътрешното. Това е характерното за тези седемгодишни периоди.

Кое се намесва в тези житейски периоди по споменатия току-що начин? Пробуждането на азовото съзнание в първия период представлява нещо много вътрешно, нещо изключително вътрешно. В тази връзка, за да придобием яснота, нека разгледаме нещо, което, така да се каже, контрастира на пробуждането на азовото съзнание. Ако наблюдаваме внимателно живота на човека, откриваме, че прекратяването на растежа

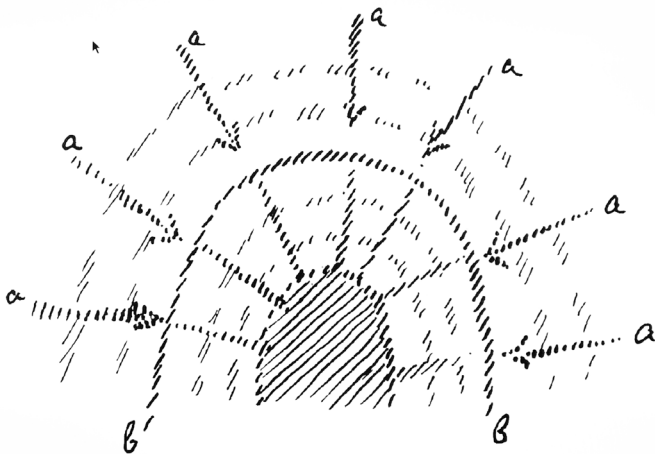
може да се сравни с един такъв житейски факт, който същевременно пресича седемгодишните периоди на развитие. Така че можем да разгледаме прекратяването на растежа, настъпващо доста късно в живота, тоест факта, че човекът престава да расте. Какви последиствия предизвиква той?

Разглеждаме ли първия седемгодишен период, откриваме, че той приключва със смяната на зъбите. Появата на вторите зъби представлява, така да се каже, последният акт на нещо, което може да се нарече изживяването на принципа на формата. Така формиращите сили на човека дават своя последен принос. Същевременно това представлява заключителния етап във формообразуването при човека. Защото по-късно принципът, който формира човешката фигура, повече не е активен. Със седмата година този принцип приключва. Настъпващото по-късно е само уголемяване на това, което се е утвърдило като форма. От седмата година нататък вече не е налице някакво особено формиране на мозъка. Всичко, което се случва, е само нарастване на вече утвърдената основна форма. Затова можем да кажем, че принципът на формата разгръща своята дейност през първите седем години от живота на човека. Принципът на формата идва от духовете на формата. Така че те разгръщат своята дейност в човека през първите седем години от живота. Следователно мога да кажа, че човекът не е изградил напълно своята форма, когато навлиза в света чрез раждането. Това, което се случва, е, че през първите седем години духовете на формата упражняват своята дейност, докато се стигне дотам, че след седмата година от живота на човека формата продължава само да расте. Но всички форми се установяват до седмата година, вторите зъби са нещото, което формиращите принципи все още дават на човека. Това е заключителният етап на принципа на формата. Ако принципът на формата би продължил своята дейност, зъбите щяха да се появят по-късно или би трябвало да се появят по-късно.

Сега можем да си зададем въпроса дали за човека изобщо всичко приключва с това, че духовете на формата упражня-

ват своята дейност до седмата година?

Не, това не е така, а човекът продължава да расте. Той продължава да расте и да изгражда основата на своята форма. Той би могъл да продължи да расте, ако не се намеси нещо друго. Растежът му би продължил без прекъсване. Защото, ако разглеждаме само формирация принцип, активен до седмата година от живота на човека, няма причина тази форма да престане да нараства. Човекът би могъл да продължи да расте непрекъснато, ако не се намеси нещо друго. Но нещо друго се намесва. Когато човекът престане да расте, към него още веднъж се приближават принципи на формата. През цялото време те се прокрадват край него, но по-късно напълно се обединяват с неговия организъм, обхващайки го изцяло, но така, че сега образуват пречка за по-нататъшния растеж на организма. Принципите на формата, действащи до седмата година, придават на човека еластичност. По-късно в човека се явяват други принципи на формата, чиято природа е да обхващат еластичното, придавайки му определена завършена форма, и по този начин да преустановяват по-нататъшния растеж. Ето защо той се преустановява. И когато растежът спре, започват да действат онези принципи на формата, които навлизат в човека отвън. Винаги, когато принципите на формата действат и формите нарастват, трябва да се вземат мерки за спиране на растежа чрез появата на противоположни принципи на формата, на противодействащи, полярни принципи на формата. Така е и при човека. Ако следователно човекът е изградил до около седмата година формата, посочена в защрихованата част на рисунката, тази форма може да продължи да нараства. До седмата година – в рамките на защрихованите части – действат принципите на формата. После се явяват други принципи на формата – първите действат отвътре, вторите – отвън, – които се противопоставят така, че човешкото същество може да расте само до границата, посочена от линия b-b.

Наистина е така, сякаш до седмата година на човека са дадени дрехи, които са еластични и могат да се уголемяват. Но в определен момент му се дават дрехи, които вече не са еластични. Тогава той трябва да ги облече и повече не може излезе от тях.

Следователно можем да кажем, че в човека се срещат формиращите принципи, работещи отвътре, с формиращите принципи, работещи отвън. Първите идват от духовете на формата, и то от тези духове на формата, които са преминали през напълно закономерно развитие във Всемира. Формообразуващите принципи отвън не са от същия вид, те идват от изостаналите духове на формата, от такива духове на формата, които са приели луциферически характер. Следователно те са тези, които действат чисто духовно. Докато онези, които действат чрез материалното, действат в закономерния напредък така, че са преминали по правилния начин развитието си през етапите на Стария Сатурн, Старото Слънце и Старата Луна, дошли са по нормален начин на Земята и от телесното отвътре изграждат формата на човека. Изостаналите духове на формата действат така, че приемат това, което им се предлага, и задържат по-нататъшното му развитие. По този начин процесът на растеж в човека спира благодарение на такива изостанали духове на формата. Съществата от висшите йерархии имат мно-

го разнообразни задачи. Днес се запознахме с една от тях.

Представихме по най-различни начини дейността на правомерните йерархии, както и дейността на изостаналите духовни същества от различните йерархии. Видяхме, че чрез духовете на формата – можете да прочетете това в „Тайната наука“ – човек всъщност придобива зародиша на аза. Знаем, че чрез престолите човекът е получил зародиша на физическото си тяло, чрез духовете на мъдростта е получил зародиша на етерното си тяло, чрез духовете на движението – зародиша на астралното си тяло и чрез духовете на формата – зародиша на аза в своето физическо тяло. Когато имаме предвид това, можем да кажем, че в своя външен израз човекът се организира като азovo същество чрез редовните духове на формата и че това се случва в първия период от живота. По-късно обаче чрез противопоставящите се духове на формата, чрез изостаналите духове на формата неговият растеж се преустановява. Така действително се запознахме с противоположността на това, което се явява в човека като първоначално, като най-вътрешно: запалването на азовото съзнание. Най-вътрешното се появява през първите години. Най-външното, формата, се възпира в по-късните години. Това е, така да се каже, един заключителен акт. Така се запознахме с два еволюционни процеса в човека⁴⁴, които се противопоставят един на друг. За единия казах, че се проявява от вън навътре, той обхваща сетивната душа през двадесет и първата година и т.н. След това имаме друго развитие, което се осъществява от вътре навън, до преустановяването на растежа на формата. Едното развитие се осъществява от духовното в телесното. Редовното, което е интересно най-вече за образованието, се осъществява от вътре навън. Другото, много по-незакономерно, по-индивидуално, се осъществява от вън навътре и се проявява, когато човек достигне определена възраст, в завършека на най-външното, на физическото тяло.

Така имаме две линии на развитие в човека, които действат противоположно. За възпитателя е много важно да знае

това. Затова в книгата „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“ с право е обърнато внимание на първия процес на развитие, протичащ от вътре навън, защото може да се възпитава само при него. Върху другата линия на развитие, протичаща от вън навътре, човек изобщо не може да влияе: това е индивидуалното развитие. Това е нещо, което може да се вземе предвид, но което не може да се спре и върху което не може да се влияе възпитателно. От изключително значение е да се знае кога може и кога не може да се възпитава.

Точно както спирането на растежа се осъществява благодарение на изостаналите духове на формата, така благодарение на изостаналите духове на волята се появява първото просветване на аза в човека в първите години от детството. И междувременно имаме още много събития, свързани с дейността на изостаналите духове на мъдростта и изостаналите духове на движението. Не може да се охарактеризира цялостният живот на човека, включително и животът между смърт и ново раждане, ако не се вземат предвид всички фактори, които влияят върху човека, ако не се знае, че дори в ежедневиия живот се проявява по най-разнообразен начин влиянието на луциферически същества. Тяхното влияние се проявява в живота и по много други начини. И тъй като нашите усилия в тези лекции са насочени към придобиване на наистина фундаментално разбиране на цялостния човешки живот, няма да се поколебаем да повдигнем и въпроси, които изглеждат малко по-отдалечени от темата.

Най-напред нека обърнем внимание на едно явление, което обаче може да ни покаже, че на физическия план, следователно между раждане и смърт, в хода на човешката еволюция животът съществено се е променил. И ако го разберем, ще можем също да прозрем и доколко се е променил животът между смърт и ново раждане. Който днес разглежда живота интелектуално, но повърхностно, може лесно да повярва, че той винаги е бил такъв, какъвто е днес. Животът обаче не е бил винаги такъв, какъвто го познаваме днес. За някои явле-

ния трябва само да се върнем няколко столетия назад и ще открием, че определени неща са били коренно различни. Днес има нещо, което е безкрайно важно за човешкия душевен живот между раждане и смърт и което изобщо не е било налично в не твърде далечното минало. Това е, което днес се схваща в израза „обществено мнение“. Още през 13 век е щяло да бъде безсмислено да се говори за обществено мнение така, както днес се прави. Днес много се говори срещу вярата в авторитета. Но днес тази вяра е много по-силно изразена, отколкото в тъй често осмиваните предишни столетия. Тогава, разбира се, също е имало неуредици, ала една такава сляпа вяра в авторитета не е съществувала. Слепотата на вярата в авторитета по правило се изразява чрез това, че авторитетът не може да бъде определен. Днес човек ще се почувства много бързо победен, когато се говори за нещо и някой каже: „Но науката нали го е доказала?“ В по-ранни векове хората са отдавали повече значение на авторитети, които са срещали лично. Но това неопределено знание, което се има предвид, като се каже, че науката го е доказала, е нещо много съмнително. В него се намира нещо, с което днес се изгражда вяра в авторитета, насочена срещу неразбираемостта, каквато в по-ранни времена не е съществувала. Съвременният човек в нашата култура обикновено малко се занимава с неща, за които в определен смисъл простият, примитивният човек от древни епохи се е опитвал да придобие знание по своя си начин, например за здравословния живот и за болестите. Понеже защо е нужно днес да се знае нещо за здравословния живот и болестите? Това го знаят лекарите и на тях може да се предостави грижата за здравето и болестта! Ето пример за нещо, влизащо в категорията на нематериалната, но суверенна власт. Ала безброй други влияния се проявяват в живота и човек от ранна възраст става зависим от тях. Те определят неговите преценки и чувства в живота му! Тези живеещи сред хората потоци обикновено се наричат обществено мнение, за което философи са казали, че представлява предимно лична заблуда. Не става дума обаче за това, че

се знае, че общественото мнение е предимно лична заблуда, а че то има изключителна власт в живота. Би било пълно неразбиране на историята, ако се говори за влияние на общественото мнение в живота на човек, живял през 13 век. Тогава е имало отделни личности. Те са имали авторитет в една или друга област. Тях са ги слушали, било за практически неща, било за неща в управлението. Но тогава не е имало нищо таква, каквото представлява днешното безлично обществено мнение. Който не иска да приеме това от окултните факти, може да изучава историята от онези времена – както и от по-късно време, – например историята на Флоренция, когато управлението на града е поверено на Медичите. И ще види как отделните авторитети са притежавали голяма сила, но нещо като обществено мнение не е съществувало. То започва да се формира четири-пет столетия преди съвременната епоха. Такива неща трябва да се разглеждат като реалности. Това е една реална сфера, сфера на витаещи наоколо мисли!

Какъв е произходът на това обществено мнение, което често приемаме като нещо, което не може да бъде проверено? Какво всъщност представлява общественото мнение? Може би си спомняте, че говорих за духовни същества, които принадлежат към йерархиите, стоящи непосредствено над човека, и които по различен начин участват във водачеството на човечеството. В моята книга „Духовното ръководство на човека и човечеството“⁴⁵ можете да откриете много по темата за тези духовни същества, принадлежащи към по-висшите йерархии. Сега ние знаем, че най-голямата промяна в човешката еволюция настъпва чрез Мистерията на Голгота. По този начин се случва нещо, което вече е изразено по прекрасен начин в езотеричното учение на апостол Павел. Павел говори просто, но в начина, по който се изразява, се съдържа дълбока езотерика. Той не може винаги да казва открито това, което знае като посветен, защото, първо, иска да говори пред широк кръг от хора и, второ, по негово време не е било възможно да представи всичко, което е знаел, по начина, по който иска.

Но в начина му на изложение се съдържа дълбока езотерика. В думите му намираме например, че той прави едно дълбоко значимо разграничаване между „първия Адам“ и „по-висшия Адам“⁴⁶, Христос. Според него от първия Адам произлизат различните човешки поколения, тоест телата на хората трябва да бъдат проследени назад до Адам. Следователно може да се каже, че физическото разпространение на човешкия род по Земята в различните периоди води обратно до физическото тяло на Адам, разбира се, до Адам и Ева. Така че можем да се запитаме: какво се съдържа в основата на физическата еволюция на човечеството от Адам до днес? Естествено, душевното развитие! Във физическите тела, произхождащи от Адам, живеят души. Тези души, слизащи от мировото пространство, донасят със себе си на Земята определено духовно наследство, един духовен дар. Но в хода на времето този духовен дар претърпява упадък. Хора, които например са живели 6-7 хиляди години преди основаването на християнството, са имали по-интензивно, по-всеобхватно духовно съдържание, отколкото хора, живели едно хилядолетие преди Мистерията на Голгота. Духовното наследство, с което хората са дошли на Земята, постепенно излинява в душите. Сега животът между смърт и ново раждане е от особено значение за това духовно наследство. Можем също така да кажем, че ако се върнем далеч във времето преди Мистерията на Голгота, ще открием, че след смъртта си хората са имали активен, озарен от светлина душевен живот. По-късно обаче душевният живот все повече и повече изсъхва, все повече помръква. Душевният живот на хората, когато преминават през портата на смъртта, все повече и повече избледнява. Особено при по-напредналите народи, например при гърците, въпреки че те са сред най-напредналите народи на Земята. Съобразно достигнатия еволюционен стадий техните мъдреци са могли да кажат: „По-добре просяк в горния свят, отколкото цар в царството на сенките!“⁴⁷ Ние знаем, че този афоризъм е прилягал на гръцкия народ, тъй като той е можел да води пълноценен живот на физическия план.

Когато обаче гърците преминавали през портата на смъртта, животът им ставал сенчест.

Напълно вярно е, че духовният живот, който хората са донасяли на Земята и който след смъртта се е проявявал като малко по-слабо ясновидско съзнание, постепенно се помрачава. И особено през четвъртата следатлантска епоха, гръцко-латинската, в която се разиграва Мистерията на Голгота, духовният живот достига етапа на най-големия си мрак.

Забележителното в кръщението чрез Йоан Кръстител е, че за определени хора, които е кръщавал, този току-що охарактеризиран факт е трябвало да достигне до съзнанието им. Хората, които той е кръщавал, са били потапяни във водата. Тяхното кръщение представлявало едно напълно потапяне във водата. По този начин етерното им тяло е било освобождавано и за кратко време, докато се намирали под водата, те са ставали ясновиждащи. Това, което Йоан е можел да им покаже, е бил фактът, че в хода на времето във връзка с душевния си живот човекът се е върнал толкова назад, че сега притежава само незначителна част от духовното наследство, което някога е можел да пренесе през портата на смъртта и което му е давало ясновидско съзнание. Кръстеният от Йоан е осъзнавал, че е необходимо ново оживяване на душевния живот. Нещо ново би трябвало да просияе в душите, за да може отново да се развие един живот след смъртта. И това ново нещо просиява в душите чрез Мистерията на Голгота. Трябва само да прочетете лекционния цикъл „От Исус към Христос“⁴⁴⁸, за да разберете, че от Мистерията на Голгота произлиза един чист духовен живот, който просиява към отделните хора, които тук, на Земята, развиват отношение към Мистерията на Голгота.

Затова Павел е можел да каже, че както физическите човешки тела произлизат от Адам, така душевното съдържание на хората винаги ще произхожда от Христос, от втория Адам. Това е една дълбока истина, която Павел е вложил в своите прости думи. Ако не беше се осъществила Мистерията на Голгота, постепенно хората щяха да изгубят душевното си съдър-

жание и все повече да стават материалисти, независимо дали развиват копнеж да живеят само извън физическото тяло или имат желание единствено за чисто физически живот на Земята. Понеже процесът на развитие протича бавно и постепенно, затова и днес има народи, които все още не са изгубили първоначалното духовно наследство. Все още има народи, запазили нещо от древното духовно наследство, въпреки че не са изградили отношение към Мистерията на Голгота. Но тъкмо по-напредналите народи могат да си изградят съзнание до степенята, до която са се научили да „умират в Христос“, както се казва в средната част на розенкройцерската формула. Така че Мистерията на Голгота е действала като един вид озаряване на душевното съдържание на човека на Земята.

Ако разглеждаме това по съответния начин, във връзка с развитието на човека ще придобием разбиране за един определен въпрос, за въпроса: какво всъщност се е случило още, когато хората са придобили, така да се каже, способността чрез разбирането на Мистерията на Голгота да получават собствено, озаряващо техния аз душевно съдържание? По какво се различава то от онова другото, което е съществувало преди Мистерията на Голгота като древно духовно наследство?

Разликата е, че преди Мистерията на Голгота хората са били много по-малко независими по отношение на душевното си съдържание. Те са били следователно под много по-непосредствено ръководство на съществата, които познаваме като ангели, архангели и т.н., като съществата от следващите по-висши йерархии. Тези същества от по-висшите йерархии са ръководели хората преди Мистерията на Голгота по начин, който ги е правил много, много по-малко независими, отколкото след Мистерията на Голгота. И напредъкът на тези същества от по-висшите йерархии – ангели, архангели, архаи – се състои в това, че те са се научили да водят хората, като все повече и повече зачитат тяхната независимост. На Земята хората трябвало да живеят все по-независимо. Това са научили ръководещите духовни същества от по-висшите йерархии и в

това се състои техният напредък.

Ала също и тези духове могат да изостанат. Не всички духове, участващи в ръководството на човека, действително са постигнали чрез Мистерията на Голгота способността да станат водачи на човечеството, като съблюдават неговата свобода. Сред тези същества от по-висшите йерархии някои са изостанали и са придобили луциферически характер. Това, което наричаме обществено мнение, е пример за начина, по който въздействат някои от тях. Общественото мнение не се създава просто от хората, а също и от определен вид стоящи на по-ниско ниво луциферически духове, от изостанали ангели и архангели. Те тъкмо започват своя луциферически път и не са стигнали много високо в духовните степени на луциферическите духове, ала те са луциферически духове. С ясновидски поглед може да се проследи как определени духове от по-висшите йерархии не са се развили след Мистерията на Голгота, как те се придържат към стария начин на ръководство и затова не могат да се доближат непосредствено до хората. Тези, които са се развили, могат да се доближат до човека по един редовен начин; другите, които не са се развили, не могат да го направят и проявяват своята активност в една неясна, бурна мисловна сила на общественото мнение. Функцията на общественото мнение се разбира само ако се знае, че тя навлиза в човечеството по този начин.

По този начин сред нас имаме и същества, отказали се от редовния ход на еволюцията и придобили луциферически характер. Важно е това да се знае. Защото луциферическите същества, с които се запознахме и които притежават огромна сила, са започнали да действат „в малки мащаби“. Цялата плеяда от луциферически същества е започнала да действа в малки мащаби. Въпреки че на Старата Луна е нямало обществено мнение, имало е нещо, което може да се сравни с него: един вид ръководство на човечеството. Някои от луциферическите духове, за които сме говорили, са могъщи и важни същества, например духовете на формата, действащи върху човека така,

че задържат растежа му. Но другите луциферически духове са просто новобранци. В началото на кариерата на луциферическите духове обаче започва нещо, което по-късно приема напълно различно измерение, защото духовете стават все по-могъщи. Понеже се приема от човека, общественото мнение, което се появява сред хората и което е направлявано от определени луциферически същества, трябва също така да има своята противотежест в живота между смърт и ново раждане. Т.е., понеже в живота между раждане и смърт е уловен в един поток като сега охарактеризирания, човекът трябва да изживее съответната противотежест между смърт и ново раждане. Защото не я ли изживее, ще претърпи следното.

Духовете, които са изостанали и определят общественото мнение, нямат никакво значение, никаква стойност повече за живота на човека между смърт и ново раждане. Те напълно са изгубили силата да действат там, тъй като вече действат тук, на физическия план, по духовен начин, и то така, както е възможно само като общественото мнение. От общественото мнение човек не може нищо да вземе в духовния свят. Всичко, което той може да вземе от него, там ще бъде напълно изключено, ако решим да го използваме след смъртта. Вече трябва да се каже, въпреки че ще изглежда странно за мнозина: животът в камалока е много тежък за човек, който се е вкопчил за общественото мнение или е бил уловен в примката на собствените си преценки твърде рано. И особено хората, които в рамките на общественото мнение вярват, че човек има своя независима преценка – защото такава човек никога не е имал, – правят живота си в камалока изключително тежък. След времето на камалока обаче общественото мнение вече няма абсолютно никакво значение. И за живота след смъртта наистина няма никакво значение, независимо дали хората имат такива нюанси на общественото мнение като либерализъм или консерватизъм, радикализъм или реакционерство. Това е нещо, което няма значение за групирането на хората и което се формира само на Земята, за да възпрепятства напредъка на еволюцията,

за който хората би трябвало да работят и който води до озаряване на съзнанието, действащо след смъртта. Тези същества, стоящи зад общественото мнение, са избрали да не участват в напредъка, импулсиран от Мистерията на Голгота. За земната еволюция обаче Мистерията на Голгота ще придобива все по-голямо значение. И ние трябва да сме наясно, че бъдещето на земната еволюция не може да се гарантира само чрез пречистване от подобни явления като обществено мнение и др. под. Хората могат да се подобрят в своята вътрешна същност. Затова еволюцията трябва да се осъществява все повече във вътрешната същност. В бъдеще човекът ще бъде все повече изложен на натиска на общественото мнение, но вътрешно ще става все по-силен. Това може да се случи само чрез духовната наука. Но за да може да се справя все по-добре с духовете, които сега действат като луциферически същества новобранци и чиято сила се отразява в общественото мнение, е нужно човекът да си изработи също и между смъртта и новото раждане нещо, което да укрепва вътрешната му природа, нещо, което да го прави независим от земния живот. Докато става все по-зависим от земния живот чрез общественото мнение, между смъртта и новото раждане той трябва да възприеме нещо, което в следващия живот да го прави все по-свободен от общественото мнение.

С това е свързан фактът, че тъкмо по времето, когато навлиза общественото мнение и придобива значение, се изгражда – както чухме в Коледните лекции – царството на Буда в сферата на Марс, така че хората между смърт и ново раждане преминават през царството на Буда на Марс. Християн Розенкройц възлага на Буда мисията да работи на Марс по специален начин. И това, което би било непригодно на Земята, а именно стремещът да се освободи, да избяга от условията на земното съществуване, него трябва да преживее човекът между смърт и ново раждане, докато преминава през сферата на Марс. Наред с другите неща той смъква и воала на валидното само на Земята обществено мнение. Тъй като в бъдеще ще се появяват

много по-арогантни влияния, ще става все по-необходимо да се преживее това, което човек може да преживее като ученик на Буда в сферата на Марс. Тук, на Земята, хората могат да са ученици на Буда само ако се откажат от участие в напредъка, постигнат от напредналите хора. Но между смърт и ново раждане Буда разгръща това, което е станало от неговото учение, дадено на Земята – а именно че човек трябва да се освободи от преражданията – като учение, което не служи на живота на Земята, който трябва да се развива от прераждане към прераждане. Това, което е дал той тогава, е било подходящо за човек в безплътното състояние. Напредналото учение на Буда е правилното за времето между смърт и ново раждане. И както Буда се появява в астралното тяло на детето Исус от Евангелието на Лука, така и Христос води хората между смърт и ново раждане през сферата на Марс, за да могат да приемат напредналото учение на Буда. По този начин в сферата на Марс хората могат да се освободят от тенденцията към унифициране в резултат от въздействието на общественото мнение, което възпрепятства тяхното по-нататъшно развитие на Земята. И ако по-рано за Марс се казва, че е планетата с войнствен характер, Буда има задачата постепенно да преобразува в човека този войнствен характер така, че той да стане основата на необходимото за съвременната епоха чувство за свобода и независимост. Докато в днешно време хората имат склонността да се отказват от своето чувство за свобода и да се поддават на оковите на общественото мнение, на Марс между смъртта и новото раждане те ще се стремят да отхвърлят тези окови и да не ги внасят пак в живота на Земята, когато се преродят отново.

В тази връзка имаме нещо, което, както ми се струва, характеризира по чудесен начин как мъдростта господства в света, как всичко, което напредва или изостава, се насочва в мировата еволюция така, че крайният резултат да е хармонията в мировата еволюция. Човекът всъщност не може да напредва, следвайки, така да се каже, средния курс. Мнозина са разбрали – може би вече съм го споменавал тук – безполез-

ността на едностранчивото приемане на една или друга гледна точка. Ние виждаме в света идеалисти, материалисти и други „-исти“, които по съответен начин се кълнат в своята гледна точка. Велики духове, например като Гьоте, не правят така. Те се опитват да схванат материалните отношения чрез материалистическо мислене, а духовните отношения – чрез идеалистическо мислене. Когато по-незначителни умове мислят, че са разбрали това, казват така: „Между две различни гледни точки, по средата, се намира истината.“ Това е все едно да се каже, че някой в практическия живот би пожелал да седне между два стола. Истината се открива, когато не се придържа-ме по едностранчив начин към една или друга гледна точка, а чрез прилагане на познавателните методи, съответстващи на материализма или на идеализма. Светът не се развива поради това, че човек се придържа към средния курс. Средният курс е подходящ, когато са налице и противоположните страни и са признати като сили. Когато човек например желае да претегли нещо на едната везна, не е достатъчно само това, което е в средата на везната, а също и в двете блюда на везната. Така до това, което представлява общественото мнение, трябва да е налице и неговият противоположен полюс: учението на Буда в сферата на Марс, което нямаше да е необходимо, ако не съществуваше общественото мнение. Животът се нуждае от антитеза, от противоположност, той прогресира в поляриността. Някой може да си помисли, че щом Северният и Южният полюс са антитези, би било по-добре да не съществуват! Те не са така противопоставени, както си мисли онзи професор, за който се казва, че тъй като е писал книгите си толкова бързо, не е имал време да мисли за съдържанието им. И поради това станало така, че той написал изречението: „Културата може да се развива само в средните зони на Земята, защото на Северния полюс тя ще замръзне от студ, а на Южния полюс ще се свари от жегата.“ В друга връзка Северният и Южният полюс действително са противоположности, които трябва да съществуват, защото напредъкът е постижим не чрез неутралното, а чрез

запазването и хармонизирането на противоположностите.

По този начин това, което се развива на Земята, трябва да претърпи процес, намиращ се под нивото на напредъка. Защото общественото мнение има по-малка стойност от решенията, до които едно лице може да достигне по пътя на прогреса. Обществено мнение е подчовешко. Това подчовешко влияние се неутрализира от потока на Буда, в който навлиза човекът между смърт и ново раждане. И двете влияния са необходими. Изключително важно е да се има предвид това във връзка с еволюцията.

Следователно е вярно, когато казваме, че има изостанали духове. Но всичко, което, от една страна, изостава, от друга страна, изпреварва еволюционния процес, се регулира от мировата мъдрост по такъв начин, че крайният резултат да е хармонията. Изостаналите духове се използват, за да се обозначи противоположният полюс на напредналите духове.

Разглеждаме ли живота по този начин, ще ни стане ясно, че в бъдещия ход на земната еволюция човешкото същество ще внася в живота все повече качества, които ще имат по-голяма тежест и влияние, отколкото чисто физическите качества. И ще става все по-ясно, че качествата, различни от чисто физическите, ще имат по-голямо значение. Физическите качества ще бъдат очевидни – въпреки че те се проявяват постепенно, – те могат да се проследяват назад до най-ранна детска възраст. Но постепенно ще се явяват други качества, които няма да могат да се проследяват назад до най-ранна детска възраст, а които ще се проявяват по един определен ясен начин едва в по-късна възраст. И това ще е една особеност на бъдещото развитие, че ще има все повече хора, за които ще трябва да се казва: какво всъщност се случва с човека, когато достигне определена възраст? Той е като преобразен, сякаш е станал друг човек! Това ще се случва все по-често. Ще се проявяват качества, напълно отсъствали по-рано в живота, в определена възраст. Това ще се случва с много напреднали души, при които настъпва един вид прелом в живота – защото това, че човек е бил ученик

на Буда в живота между смърт и ново раждане, не се показва веднага, а на по-късна житейска възраст, – това ще се случва с онези, за които можем да кажем, че до определен момент в живота показват определени качества, но после се появява напълно нова тенденция, те започват да разбират въпроси, които по-рано не са разбирали. Това ще бъдат хора, които в бъдеще ще са носители на истинския духовен напредък, въпреки че могат да бъдат смятани за хора, проявяващи качества си късно. Причината обаче, поради която се случва така, че тези хора проявяват своите качества едва в по-напреднала възраст, е, че в по-ранни земни инкарнации са положили основите за преминаване през марсовата култура по по-интензивен начин, като така придобиват качества, даващи им възможност да внесат нов импулс в развитието на човечеството. Затова истинската духовна култура ще е достойна за все повече хора, които – това вече съм го обсъждал от друга гледна точка – в своята младост показват малко интерес към духовната гледна точка, която приемат на по-късна възраст.

Сега виждаме, че поради тази причина е така, че в розенкройцерството винаги се подчертава един факт, който приводохме преди време, но който не успяхме да обосноваем, тъй като проучванията ни не бяха така напреднали, както сега. Представителите на розенкройцерските принципи на инициацията на Запада винаги са подчертавали, че е невъзможно да се открият още в детската им възраст тези, които са истински водещи индивидуалности, защото това са индивидуалности, при които в посочения смисъл настъпва фундаментална промяна едва в по-напреднала възраст. Когато днес ясновидецът говори за Буда, преди всичко той знае, че Буда е спазил вярно обещаното в учението му: той продължава да работи в човека за това, което не е свързано непосредствено с телесността, което не се проявява пряко в нея, а се явява по-късно в човека, когато физическата телесност е претърпяла определено развитие, когато същата е достигнала известна степен на духовно развитие. Тогава се явява това, което Буда дава на човека. Това

настъпва едва в по-напреднала житейска възраст.

Тези неща трябва да имаме предвид, когато искаме да разберем цялостното развитие на човешкото същество. Какво означават те за отделния човек във връзка с живота между раждането и смъртта, за това ще говорим по-късно.

ОСМА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 11 февруари 1913 г.

Когато се разглежда човешкият живот във връзка с мировото битие, както може да се направи това с обикновените, дадени във външното битие средства, всъщност се разглежда само най-незначителната част от света, отнасяща се до човека. С други думи, всичко, което може да наблюдава човекът, когато не желае да проникне зад тайните на битието, всъщност не може да му обясни нищо. Защото, когато наблюдава нещата около себе си с обикновените органи за възприятие, с мисловния орган, по този начин той има само това, което по никакъв начин не може да разкрие най-дълбоките и значими тайни на битието. Този факт ще ни поразява, ако успеем дори минимално да развием способността да наблюдаваме живота и света от другата страна, а именно от страната на съня. Това, което може да се види по време на сън, в голяма степен е скрито за настоящото човешко наблюдение. Защото докато човекът е потънал в сън, следователно през цялото време между заспиването и пробуждането, той всъщност не вижда нищо. Но когато в рамките на духовното развитие настъпи моментът, когато човекът започне да наблюдава, докато спи, тогава той вижда голяма част от свързаното с него, което по време на ежедневното наблюдение остава напълно скрито. Лесно е да се разбере защо е така, защото мозъкът е инструмент за преценка, за мислене. Следователно ние трябва да използваме мозъка, когато искаме да мислим и правим преценки в обикновения живот, най-малкото трябва да активираме мозъка. По този начин обаче не можем да го наблюдаваме. Окоето не може да вижда себе си, докато наблюдава. Така е с целия човек. Ние го носим със себе си, но не можем да го наблюдаваме, не можем да се задълбочим в него. И по този начин всъщност насочваме погледа си към света, ала в съвременния живот изобщо не можем да отпратим този поглед към самите себе си.

Най-големите тайни не се намират във външния свят, а вътре в човека. Да си припомним какво знаем от духовната наука. Известно ни е, че трите природни царства, които ни заобикалят, дължат съществуването си на определено изоставане в развитието си. Минералното царство, растителното царство, животинското царство, принципно погледнато, съществуват благодарение на факта, че нещо е изостанало в развитието си. Нормално еволюционно развитие са провели само съществата, които в рамките на земното битие са достигнали етапа на човешкото съществуване. Когато човек разглежда минералното, растителното или животинското царство, реално в света той разглежда това, което в собственото му битие съответства на нещото, за което той си „спомня“, което се е включило в паметта му. Когато мисли само за това, което се е включило в паметта му, следователно за душевно преживяното, той разглежда именно нещата, които са се случили в миналото и все още продължават да съществуват. Но живото невидимо душевно битие в настоящето не може да се наблюдава от човека, когато той се отдава на спомените. Паметта с всички свои представи представя нещо, което е като складирано в нашето живо душевно битие, което формално се намира вътре. Тези неща, разбира се, се описват образно. Това, което е складирано в паметта на душевното битие, не е непосредственият настоящ душевен живот. Така стоят нещата навън в природата с минералното, растителното и животинското царство. В тези царства живеят мислите на божествено-духовните същества, мислени в миналото. Те продължават да живеят в настоящото живо битие така, както нашите споменни представи в душевния ни живот. Следователно около нас в света имаме не мислите на настоящите, непосредствено живите божествено-духовни същества, а споменните представи за боговете, съхранените мисли на боговете.

Що се отнася до съдържанието на паметта, по определен начин то може да представлява интерес за нас затова, защото с паметта си ние обхващаме, така да се каже, една малка час-

тица от мировото творчество, това, което преминава от съня в битието. Наличното в душата ни като памет, като споменни представи, представлява най-ниската степен на сътвореното. Най-първото, най-беглото стъпало на сътвореното. Когато човек се пробужда, така да се каже, духовно в съня, той вижда нещо друго. Тогава той не вижда намиращото се във в пространството, не вижда процесите, разиграващи се в минералното, растителното или животинското царство, нито пък във външното човешко царство. Но тогава човек знае, че вижда най-същественото, това, което работи творчески и животворно в човека. Всъщност е така, сякаш се изличава всичко останало, а Земята, която се наблюдава от гледната точка на съня, съдържа единствено човека. Тъкмо това, което не може да се види през деня, в будно състояние, се разкрива на човека, когато наблюдава света от гледната точка на съня. И едва тогава човек се запознава с мислите, които божествено-духовните същества са съхранили, за да работят върху човека на една по-висша степен от минералното, растителното и животинското битие. Докато следователно чрез физическото наблюдение на света човек наблюдава всичко друго освен човека, чрез духовното наблюдение от гледната точка на съня той не вижда нищо от онова, което се случва в човешкото царство и касае обикновеното ежедневно наблюдение, а наблюдава единствено човека като творение. Това е удивителното, което съдържа наблюдението, живеещо в нас, когато разглеждаме света от гледната точка на съня, тоест когато в рамките на съня ставаме ясновиждащи, духовно пробудени.

Да, но човешкото тяло – сега разглеждам като човешко тяло оставащото да лежи в леглото по време на сън, т.е. физическото и етерното тяло заедно, – това човешко тяло само предлага една много своеобразна гледка, гледка, чиято характеристика може да се изрази с думи приблизително по следния начин: само в най-ранните години от живота на детето спящото човешко тяло е подобно на движението, живота и дейността в другите природни царства. А тялото на възрастния

човек или изобщо на детето от определена възраст нататък, погледнато от гледната точка на съня, показва един непрекъснат процес на умиране, на разрушение. Всяка нощ по време на сън разрушителните сили се унищожават от силите на растежа. През нощта се изравнява това, което денят е разрушил, ала разрушителните сили са винаги в излишък. И понеже винаги е налице излишък от разрушителни сили, затова ние изобщо умираме. Силите, които са подновени през нощта, никога не са равни на силите, изразходвани през деня в будно състояние, така че в нормалния живот винаги остава определен излишък от разрушителни сили. И този излишък, който остава всеки ден, се увеличава непрекъснато, така че да настъпи естествената смърт от старост, когато той нарасне толкова, че разрушителните сили да надделеят над изграждащите сили.

И така, когато разглеждаме човека от гледната точка на съня, ние всъщност наблюдаваме един процес на разрушение. Наблюдаваме го, без да се чувстваме натъжени. Ние не изпитваме чувствата, които може да се породят по отношение на този разрушителен процес по времето на дневния живот, защото тогава се знае, че този разрушителен процес представлява условието за същинското духовно развитие на човека. Няма същество, което може да развие вътрешен душевен живот, ако не разрушава своето тяло. Би било напълно невъзможно да се развива душевен живот при обикновено будно състояние, което не се сблъсква с разрушителни процеси, в смисъла, в който човек изживява душевния живот. Следователно в разрушителните процеси, протичащи в организма, се виждат условията за човешкия душевен живот и цялото развитие се усеща като благоденствие. Погледнато от другата страна на живота, фактът, че човешкото тяло постепенно се разрушава, се усеща дори като благословия. Не само че нещата изглеждат по-различни, когато се гледа от другата страна на живота, но и всички наши усещания и разбираня са различни. От тази друга страна на живота, от гледната точка на сънното съзнание, човек всъщност постоянно наблюдава разрушаващото се тяло, правилно

разрушаващото се тяло.

Когато разглеждаме живота между смъртта и новото раждане, ни се открива нещо друго. Определена връзка с изминалия живот се запазва известно време след смъртта. За периода на камалока си изяснихме нещата, но също и след периода на камалока следва още един период: връзка с изминалия живот. След това обаче следва период от време, който винаги настъпва в живота между смърт и ново раждане. Идва определен момент, когато в още по-висш смисъл, отколкото в съзнанието по време на съня, настъпва един обрат на всяко виждане, възприемане спрямо обикновеното виждане и възприемане, един обрат поради следната причина. Когато човек се намира тук, в земното битие, гледа от своето тяло към света, който не е неговото тяло. От този момент между смърт и ново раждане, който посочих, човек всъщност гледа в най-малка степен към обкръжението си, към Всемира. Сега той гледа към това, което би могло да се нарече човешко тяло, запознава се с неговите тайни. Следователно настъпва един момент между смърт и ново раждане, когато човек започва да се интересува особено много от човешкото тяло. Изключително трудно е, когато трябва да се опишат тези отношения, и могат да се използват само откъслечни думи. Настъпва времето между смърт и ново раждане, когато човек се чувства спрямо Космоса така, сякаш чувства този Космос вътре в себе си, а извън себе си чувства само човешкото тяло. Така, както човек усеща стомаха, черния дроб, далака вътре в себе си, така от този момент нататък той усеща звездите и изобщо другите светове. Човек чувства, че ги носи в своята същност. Това, което за този живот се намира отвън, става истински вътрешен свят, и както сега човек наблюдава звездите, облаците и т.н., така тогава той вижда човешкото тяло. Но кое човешко тяло всъщност?

За да разберем това, трябва да сме наясно, че навлизащото чрез следващото раждане в битието като нов човек, подготвя своята същност много дълго време преди раждането. Подготовката за завръщането му на Земята не започва с раждането

или зачеването, а дълго преди това. За това са от значение съвсем други неща от тези, които приема днешната статистическа биология. Тя приема, че когато един човек навлиза в битието чрез раждането, той унаследява определени качества от баща, майка, дядо и т.н. Днес има една атрактивна книга за Гьоте⁴⁹, в която се проследяват качествата му в неговите предци. Във външен смисъл е напълно вярно, абсолютно вярно е във външен смисъл, дори в смисъла, който често съм посочвал, че не съществува никакво противоречие между правилно изложените научни факти и представяните духовно-научни факти. Например идва някой и казва: „Ето един човек. Защо живее той?“ Друг може да му отговори: „Аз знам защо живее. Защото в себе си той има бели дробове и защото отвън има въздух.“ Напълно правилно, от само себе си се разбира. Но идва трети човек и казва: „Този човек живее поради съвсем друга причина. Преди четиридесет дни той падна във водата, аз скочих след него и го изтеглих. Затова живее той. Ако не бях скочил във водата и не го бях измъкнал навън, днес той нямаше да е жив!“ Това твърдение е напълно вярно, но и другото е вярно. Напълно вярно е, когато с помощта на външната наука се доказва, че човек унаследява белези от своите предци. Но също така е вярно, ако се позоваваме на кармата, както и на други неща. По принцип духовната наука не може да е нетолерантна, нетолерантна може да бъде само външната естествена наука, доколкото отрича духовната наука. Така може да дойде някой и да каже, че е унаследил чертите си от своите предци. Но това не противоречи на факта, че от определен момент между смъртта и новото раждане човек е започнал да развива сили, които работят за установяването на неговите предци. Дълго време преди да навлезе във физическото битие, човекът вече се намира в една тайнствена връзка с цялата си родова линия. А защо се явяват напълно определени качества в дадена родова линия, това зависи от факта, че от тази родова линия – може би след столетия – трябва да произлезе един точно определен човек. Този човек, който би могъл да произлезе след столетия

от дадена родова линия, регулира белезите на своите предци от духовния свят. Следователно Гъоте – ако приведем отново този пример – показва черти от своите предци, защото в духовния свят усилено е работил за това, в предците му да се вкоренят определени белези, които да наследи. А това, което се отнася за Гъоте, се отнася за всеки човек.

Следователно от един точно определен момент между смъртта и новото раждане нататък човекът е зает с подготовката на следващото си земно битие. Това, което тук, на Земята, човек носи като свое физическо тяло, не зависи изцяло от физическия живот на предците му, изобщо не зависи изцяло от това, което може да се разиграва като процеси на Земята. Това, което носим като физическо тяло, всъщност вече представлява едно четиричленно същество. Ние сме развили своето физическо тяло през Сатурновата, Слънчевата, Лунната и Земната епоха. Зародишът му е положен на Стария Сатурн. На Старото Слънце се включва етерното тяло, на Старата Луна – астралното тяло, а на Земята – азът. И в резултат на тези процеси физическото тяло претърпява множество промени. По този начин имаме трансформациите, състояли се на Сатурн, Слънце и Луна. Нямахме да имаме физическо човешко тяло, ако не бяха налице тези физически трансформации. Видимо всъщност е само това, което имаме от Земята, останалите части са невидими. Физическото тяло става видимо поради факта, че то приема субстанциите на Земята, преработва ги в кръвта си и се прониква с нещо, което е невидимо. В действителност човек вижда само кръвта и преобразуваните продукти на кръвта, следователно само една четвърт от физическото човешко тяло. Другите три части са невидими. Първоначално имаме една невидима платформа, в нея се намират невидими потоци. Всичко това съществува като сили. В тези невидими потоци отново са налице невидими действия на отделните потоци. Всичко това все още не е видимо, то се прониква с преработените от кръвта хранителни вещества. По този начин физическото тяло става видимо. И така, със законите на видимото ние се намираме в

областта, която произхожда от земното. Всичко останало не произтича от земните условия, то е нещото, което произхожда от космическите условия, вече е подготвено в момента на зачеването и първият физически атом на човека е навлязъл в битието. По този начин това, което по-късно се превръща във физическо човешко тяло, е подготвено в минали времена, без да има някаква връзка с бащата и майката. После се развиват унаследените качества.

Човешката душа всъщност гледа към това, което се подготвя, бих казал, като духовен ембрион, като духовен зародиш за живот, и което започва да се подготвя от вече споменатия момент между смърт и ново раждане. Това е нейният външен свят! Обърнете внимание на разликата, когато човек се пробужда ясновиждащ в съня и наблюдава процесите на разрушение във физическото си тяло и когато той наблюдава момента, в който вътрешният му организъм става външен свят. Вътрешният човек става външен свят! Следователно човек вижда обратното на това, което вижда ясновидски по време на съня. По време на сън той чувства вътрешния си мир като външен свят, но вижда само процеса на разруха. По времето между смърт и ново раждане, от споменатия момент нататък, той вижда човешкото тяло в процес на развитие. Човекът не е в състояние да запази спомена за това, което вижда между смърт и ново раждане. Но гледката на прекрасно структурираното човешко тяло е наистина много по-величествена от всичко, което може да се види, ако се наблюдава звездното небе или каквото и да е, свързано с физическото тяло, с физическия външен свят. Величествени са тайните на битието, дори ако ги разглеждаме само сетивно, от нашата сетивна гледна точка. Ала по-величествено е това, което наблюдаваме, когато онова, което иначе виждаме само външно, го носим като вътрешен свят в себе си, и което наблюдаваме после като възникващо човешко тяло с всичките му тайни! Тогава виждаме как всичко се подготвя да възприеме физическото битие, когато човекът навлезе във физическия свят чрез раждането.

Няма нищо друго, което действително да може да се нарече блаженство, освен гледката на процеса на сътворение. Възприемането на нещо вече съществуващо е нищо в сравнение със съзерцаването на процеса на сътворение. И каквото се има предвид под блаженство, което човек може да изживее между смърт и ново раждане, е свързано съсъщност с факта, че в този период той може да наблюдава сътворението на битието. Истини като тези, разкривани през вековете и схващани от отделни умове, подготвени за това, се разкриват например в думите, съдържащи се в Гьотевия „Фауст“, в „Пролог в небето“:

Възникващото, вечно дейно, живо,
да ви обгърне с ласка на любов,
блуждаещите преходни явления
укрепвайте със трайни мисли вие!

Това е разликата между съзерцанието на света между раждане и смърт и света между смърт и ново раждане, че тук виждаме битието, а после – пораждането на битието.

Сега някой би могъл да си помисли, че тогава човекът се занимава само с наблюдение на своето собствено тяло. Не е така. Защото собственото тяло в процес на създаване е в действителност външен свят, не е собственото тяло, а израз на божествените тайни. И тогава става ясно защо физическото тяло, което между раждане и смърт реално само малтретираме, защо това човешко тяло, ако обхванем целия процес на съзерцание, се явява храмът на мировите загадки. Защото то съдържа повече от външното битие, отколкото вижда човек, когато е вътре в него. Тогава това, което иначе представлява външен свят, съставлява вътрешния свят. Това, което иначе се нарича Вселена, се явява нещото, по отношение на което можем да кажем „това съм аз“, и това е външният свят, който човек наблюдава. Човек само не трябва да се шокира от факта, че вижда тялото си – онова тяло, което после трябва да стане

негово собствено тяло – и че там, естествено, трябва да се намират и всички останали възникващи тела. Това обаче не е от значение, защото тук става въпрос за чисто умножение. И фактически диференциация между човешките тела, която може да представлява интерес и да има значение за нас, започва малко преди хората да влязат във физическото битие. В по-голямата част от периода между смъртта и новото раждане, когато човек наблюдава възникващото човешко тяло, в действителност е така, че отделните тела се различават едно от друго само по брой. Наистина няма голяма разлика, ако, когато иска да разгледа свойствата на житното зърно, човек откъсне житен клас от някое място или продължи петдесет крачки напред и откъсне друг житен клас. Същественото, което може да се разглежда в житното зърно, се съдържа и в двата житни класа. Същото усещане има човек, когато разглежда собственото си тяло; че то е лично, има смисъл само за бъдещето, защото по-късно, на Земята, ще трябва да се обитава. Сега то представлява интерес в качеството си на носител на най-висши мирови загадки и блаженството се състои във факта, че можем да го наблюдаваме като всяко друго човешко тяло. Човек стои пред тайната на числата, която няма да разглеждаме сега, но наред с много други аспекти тя има този, че числата – това значи множественото битие – от духовна гледна точка изобщо не могат да се разглеждат така, както от физическа гледна точка. Това, което се вижда в безброй екземпляри, отново се разглежда като едно цяло.

Чрез своето тяло човек се чувства вътре във Вселената, а чрез това, което във физическия живот се нарича Вселена, човек се чувства вътре в своята азовост. Толкова различно е възприятието, когато човек наблюдава света веднъж от тук, а друг път – от там.

За ясновидеца е от значение моментът между смърт и ново раждане, когато човекът престава да се занимава просто със своя последен живот и започва да насочва вниманието си към възникващото. Впечатлението, което получава ясновиде-

цът, проследявайки една такава душа при преминаването между смърт и ново раждане, когато душата започва да се вживява във възникващото, е толкова разтърсващо затова, защото душата в този момент изживява тежък шок. Той може да се сравни само с настъпването на смъртта във физическия живот. Там човек – въпреки че не може да се опише точно, защото не е възможно – преминава от нещо, което е свързано с един по-рано приключил живот, към ново съществуване, към възникване. Той се среща с нещо, носещо в себе си като зародиш един напълно нов живот. Това е противоположният момент на смъртта, който е изключително значим.

Във връзка с това е нужно още веднъж да разгледаме човешкото развитие, човешката земна еволюция. Да разгледаме един период, когато душата ни е била например в древната египетско-халдейска епоха, когато, наблюдавайки света чрез физическото си тяло, тя е виждала звездите не просто като физическо-сетивни небесни тела, а все още – макар и само в определени междинни състояние в живота между раждане и смърт – в звездите е съзирала духовни същества, свързани със звездното битие. Това се е отразявало в душите и в онова време те са били изпълнени с впечатления от духовния свят. Трябвало е да се случи така, че в хода на еволюцията постепенно да отмира възможността да се наблюдава духовното и погледът да се ограничава със сетивното. Това се осъществява по време на гръцко-латинската епоха, когато погледът на човека все повече се отвръща от духовния свят и се ограничава със сетивното. А сега живеем в епоха, когато за душата е още по-невъзможно да вижда духовното в живота на физическия външен свят. Земята днес е в процес на умиране, този процес на умиране се задълбочава все повече и повече. Докато по времето на египетско-халдейската епоха хората все още са забелязвали духовното около себе си, днес те забелязват само сетивното – и те са горди, че могат да основат наука, разглеждаща само сетивното. Процесът се задълбочава. Ще дойде време, когато човекът ще загуби интерес към непосредствените впечатления

от сетивния свят и ще насочи вниманието си към подсетивното. Днес всъщност вече забелязваме как вече приближава времето, когато хората ще се интересуват само от подсетивното. Понякога това е доста очевидно, например в съвременната физика, която изобщо вече не разглежда цветовете. В действителност съвременната физика не разглежда вече качеството на цветовете, а иска да разглежда онова, което се намира под цветовете, трепти и вибрира под цветовете. Днес вече можете да прочетете в доста книги глупостта, че например жълтият цвят представлява сбор от трептения с определена дължина на вълната. По този начин следователно разглеждането вече е отклонено от качеството на цвета и е насочено към това, което не се намира в същината на жълтия цвят. Днес можете да намерите книги по физика, както и по физиология, в които се твърди, че вниманието не трябва да се насочва към непосредствения сетивен образ, а че всичко се основава на трептения и вълнови движения. И този начин на разглеждане на света ще се развива все повече. Хората ще загубват интерес към сетивното битие и ще отчитат само действията на сили. Исторически погледнато, един пример е достатъчен, за да имаме доказателство за това. Прочетете речта на Дю Боа-Реймон, изнесена на 14 август 1872 г., „За границите на естественото познание“. В нея ще намерите един забележителен израз за нещо, вече описано от Лаплас, израза „астрономическото познание на една материална система“. Това, което се крие зад един светлинен и цвят процес, се представя като нещо, предизвикано само от математико-физически сили. Ще настъпи време, когато човешките души ще са достигнали дотам – и най-добрите предпоставки за това в следващите инкарнации имат онези, които днес се обучават в определени училища, – да загубят реален интерес към сияещите цветове и към света на светлината и да се интересуват само от силови съотношения. Хората няма да имат повече интерес към виолетовото или червеното, а само към тази или онази дължина на вълната.

Това опустяване на човешкия вътрешен живот е нещо, с

което ще се сблъскаме, и антропософията е тази, която е призвана да противодейства на този процес, да противодейства във всяка отделна област. Защото не само педагогиката работи за душевното опустошение, а за това се работи във всяка отделна житейска сфера. Определен контраст спрямо обикновения живот е, когато в нашата антропософия желаем да дадем на душите това, което отново ги опложда, което не трябва да е само от сетивната майа. Защото искаме да дадем отново на душите не само това, което дава само сетивната майа, а което блика като дух. И ние можем да го постигнем, ако им дадем онова, чрез което те ще могат да живеят в следващата си инкарнация в истинския свят. Трябва да говорим за неща в един свят, чието безразличие към формата и цвета е противоположното на това, което желаем. Защото особено във връзка с цветовете светът подготвя душите също да противодействат на това, което желаем. Ние не трябва да работим само с понятия и идеи, а с мирови идеи. Ето защо не е някакво наше предпочитание, че сме организирали по този начин средата в помещението тук⁵⁰, а това е свързано с цялата същност на духовната наука. В душата трябва отново да се пробуди възможността непосредствено да усеща как избликва живият живот в духовното от това, което се предлага от сетивата. Сега, в тази инкарнация, всеки един от нас може да възприеме духовната наука. Той я възприема с душата си. Но това, което сега се възприема душевно, се преобразува в нейни заложби за следващата инкарнация. Следователно, когато преминава през периода между смърт и ново раждане, човек изпраща от душата си във формиращото му се тяло влияния, подготвящи неговите телесни способности за възприемане на света по духовен начин. Той не може да го стори, ако не възприеме антропософията. Но ако я отхвърли, по този начин подготвя тялото си да не вижда нищо друго освен безсмислени взаимовръзки в сетивния свят.

А сега нека кажем нещо, което, така да се каже, помага на виждащия да си изгради преценка за мисията на духовната наука.

Когато днес виждащият отправи поглед към живота, който водят душите между смърт и ново раждане, тези души, които вече са преминали през описания по-горе момент и чрез съзерцание на формиращото се тяло се подготвят за бъдещо битие, той може да забележи, че душите гледат на образуващото се тяло, което в бъдещ живот вече няма да им предлага възможността да развиват заложби за разбиране на духовното, защото за живота във физическото тяло човек трябва да е формирал вече тези заложби преди раждането си. Ето защо в бъдеще ще се раждат все повече хора – както от известно време за много души нещата стоят така, – лишени от способност за възприемане на духовното познание. Пред погледа му ще се показват души, които в предходния си живот са загубили способност да възприемат духовното. В живота между смърт и ново раждане такива души наистина ще наблюдават процеса на възникване и развитие, на който обаче нещо ще липсва и ще трябва да му липсва. И това ще е нещо ужасяващо. Тези перспективи водят до разбирането на мисията на антропософията. Една от най-разтърсващите гледки е, когато се вижда някоя душа, която наблюдава своята бъдеща инкарнация, своето бъдещо тяло, която наблюдава един избликващ, цъфтящ живот, едно развитие, за което трябва да си каже: „Ще му липсва нещо! Но това, което ще му липсва, не мога да му го дам, защото то зависи от моята предишна инкарнация!“ Можем да го сравним със следното: човек трябва да работи над нещо, но знае, че то трябва да остане незавършено, от самото начало е наясно, че няма да може да го завърши. Опитайте се да си представите разликата: Вие можете да завършите дадена работа и да изпитате радост от постигнатото или да знаете от самото начало, че няма как да я завършите.

Това е големият въпрос: трябва ли човешките души все повече и повече да бъдат предопределяни да гледат към своите оставащи несъвършени тела, или не? Ако не трябва да бъдат предопределени за това, тогава тук, във физическия живот, те трябва да възприемат посланията, откровенията от духовните

светове.

Не се извлича от земните идеали това, което виждат като своя задача хората, оповестяващи познания от висшите светове! То не се извлича от земен идеал, а от обхващането на целокупния живот, на живота, откриващ ни се, когато към земния живот добавим и времето между смърт и ново раждане. И по този начин ни се разкрива възможността за едно плодотворно бъдеще на човечеството, разкрива ни се и възможността да се работи срещу опустяването на човешката душа. Тогава може да се придобие чувството, което ни казва, че духовната наука трябва да дойде, трябва да съществува в света. Истинска, реална духовна наука е тази, без която човечеството не може да съществува в бъдеще, ала не в смисъла на някакво друго знание. Духовната наука е това, което дава на човека не само понятия и идеи, тя дава живот. И това, което за душата в дадена инкарнация представлява понятия и идеи, в следващата инкарнация за нея то се превръща в живот, във вътрешна жизнена сила и вътрешна твърдост. Не просто живот в понятия и идеи е това, което дава духовната наука на човека, а жизнен еликсир, жизнена сила. Ето защо, отдаде ли се на едно духовно-научно движение, човек трябва да чувства тази духовна наука като жизнена необходимост, за разлика от всичко, което се съдържа в други общества. Това чувство на живо участие в нуждата от нейното съществуване е правилното усещане по отношение на духовната наука. И ние представихме тези разглеждания на живота между смърт и ново раждане, така че от другата страна на битието да успеем да получим правилния импулс, който може да запали в нас непосредствен ентузиазъм за духовната наука.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 4 март 1913 г.

В епохата, в която материализмът процъфтява най-вече теоретично, следователно в средата, както и в последните десетилетия на 19 век, когато книгите на Бюхнер или Фогт⁵¹, на така наречения „дебел“ Фогт, правят дълбоко впечатление в определени кръгове от хора, считащи се за просветени, в тази епоха може да се чуе един начин на изразяване, който днес все още може да се чуе понякога в определени групи, чиито представители все още са, така да се каже, изостанали от този теоретичен материализъм. Ако хората не желаят да отхвърлят директно живота след смъртта, ако понякога го приемат, казват, че може и да съществува такъв живот, но защо е нужно да се занимаваме с него тук, в земния живот? Когато настъпи смъртта, ще видим дали има такъв живот. И ако тук, на Земята, се занимаваме само с това, което ни предлага земният живот, без да обръщаме внимание на идващото след смъртта, няма да пропуснем нищо важно. Защото, ако животът след смъртта има да ни предложи нещо, ще го открием по-късно!

Както казах, и днес може да се чуе този начин на изразяване в широки кръгове. В известен смисъл този начин на изразяване изглежда почти приемлив. Но въпреки това той е в пълно противоречие с фактите, изнасяни от духовното изследване, ако разглеждаме в духовен аспект фактите, разиграващи се в живота между смърт и ново раждане. Когато премине през портата на смъртта, човек установява връзка с определени сили и същества. Човекът не живее само в някакво изобилие от свръхсетивни факти, а се свързва с определени сили, със същества, които познаваме и често сме обозначавали като съществата на отделните по-висши йерархии. Нека се запитаме какво значение има за човека връзката му с тези сили и същества от висшите йерархии, когато преминава през живота между смърт и ново раждане.

Знаем, че когато преминава през живота в свръхсетивния свят и отново навлиза в битието чрез ново раждане, човекът формира по определен начин своята телесност, цялата си съдба в следващия си живот. В определени граници той формира и изгражда своето тяло до гънките на мозъка си с помощта на силите, които донася от духовните светове, встъпвайки във физическото битие чрез раждането. И тук, във физическото битие, целият ни живот зависи от факта, че имаме определени форми на физическото тяло, чрез които можем да установим връзка с външния физически свят и да действаме в него, чрез които можем да мислим в този външен физически свят. Защото, ако тук, във физическия свят, не притежавахме подходящо оформен мозък, който изграждаме при преминаването си през раждането с помощта на силите от свръхсетивния свят, нямаше да сме в състояние да се справяме с живота във физическия свят. Ние можем да се справяме с живота във физическия свят само когато донасяме от духовния свят такива сили, чрез които можем да си изградим тяло, подходящо за физическия свят с неговите изисквания. Силите, свръхсетивните сили, от които се нуждаем за изграждане на своето тяло, както и на своята съдба, получаваме от онези същества и сили от висшите йерархии, с които сме установили връзка между смърт и ново раждане. Следователно ние трябва да спечелим това, от което се нуждаем за изграждането на своя живот, в периода след последната смърт преди нашето раждане! Между смъртта и следващото раждане ние трябва стъпка по стъпка да се приближим до подходящите същества, които могат да ни снабдят със силите, от които ще се нуждаем в живота си, когато навлезем отново във физическото битие.

В живота между смърт и ново раждане можем да подходим към тези същества от висшите йерархии по два начина. Можем да пристъпим към тях така, че да ги разпознаем, да разберем тяхната същност, характерните им особености, и да вземем това, което успеят да ни предложат и от което се нуждаем за следващия си живот. Ние трябва да сме в състояние да

разбираме или поне да възприемаме това, което ни се предлага и от което впоследствие ще имаме нужда.

Но също така можем да минем покрай тези същества по такъв начин, че, образно казано, да не вземем даровете, предлагани ни от протегнатите ръце на съществата от висшите йерархии, защото, духовно казано, за нас ще е тъмно в този по-висш свят, през който преминаваме. Следователно ние можем да преминем през този свят с разбиране, така че да приемем това, което ни предлагат тези същества, или също така можем да преминем през него с неразбиране и да не приемем даровете, които искат да ни предложат съществата. Начинът, по който преминаваме, кой от тези два начина за преминаване между смърт и ново раждане трябва да се избере, зависи от последиците от изминалия последен живот на Земята, както и от последиците от по-ранни земни животи. Човек, който в последния си земен живот е отхвърлял всякакви мисли и идеи, разкриващи същността на свръхсетивния свят, преминава през живота между смъртта и новото раждане като през един свят от тъмнина. Защото светлината, духовно казано, от която се нуждаем, за да разпознаем как тези същества ни приближават, за да разпознаем даровете, които трябва да получим от едно или друго същество за нашия следващ живот, светлината на разбирането за това не можем да придобием в свръхсетивния свят, а трябва да я спечелим тук, във физическото земно въплъщение. Ние преживяваме свръхсетивния живот до следващото раждане, преминавайки край всичко, без да го разпознаваме и без да приемаме силите, от които се нуждаем за следващия живот, ако, прекрачвайки портата на смъртта, не носим идеи и понятия, които да внесем в духовния живот.

Оттук виждаме колко невъзможно е да се каже, че може да се чака смъртта, за да се разбере пред каква реалност се изправяме. Как ще посрещнем тази реалност, зависи от факта дали тук, в земния живот, сме се отнасяли с приемане или отхвърляне в душата си към понятията за свръхсетивния свят, които можем да получим и които трябва да бъдат светлина-

та, чрез която си осветяваме прехода между смъртта и новото раждане.

От казаното можем да прозрем и още нещо. Вярата, че само трябва да се умре, за да се възприеме всичко, което свръхсетивният свят може да ни даде, ако сме пропуснали да се подготвим за него тук, е напълно погрешна. Всички светове имат своя отделна мисия. И това, което може да придобие човек в своята земна инкарнация, не може да го придобие в никой друг свят. Между смъртта и новото раждане той може да се приобщи към съществата от висшите йерархии. Но за да може да приеме техните дарове, за да не се лута в тъмнина или в ужасяваща самота, а да успее да установи връзка с по-висшите йерархии и техните сили, за това е нужно тук, в земния живот, да се усвоят идеите и понятията, които са светлината, чрез която висшите йерархии стават видими. Така един човек, който в земния живот в настоящата епоха например е отказал да възприеме духовни понятия, преминава през живота между смърт и ново раждане като в ужасяваща самота, а по отношение на по-висшия живот ужасяващата самота означава да се лута в тъмнина. И по този начин в следващия живот той не донася със себе си силите, чрез които по подходящ начин да изгради тялото си. Той може да му придаде само несъвършена форма и в следващия живот ще бъде непълноценен човек.

Така виждаме как кармата работи от един живот в друг. В единия живот човек съзнателно отказва да развие душевно отношение към духовните светове; в следващия той няма сили дори да си изгради органите, чрез които да може да мисли, чувства и желае истините на духовния живот. Така че остава глух и безразличен спрямо духовните отношения и духовният живот минава покрай него като сън, както се случва с толкова много хора днес. Такъв човек, който на Земята не проявява никакъв интерес към духовните светове, след като премине през портата на смъртта, става лесна плячка за луциферическите сили. Тъкмо към такава души се насочва Луцифер. И особено е, че в следващия живот в духовния свят за този човек

съществата и делата на висшите йерархии са озарени, но не поради факта, че в земния живот той е постигнал това, а чрез светлината, която Луцифер изпраца в душата му. Сега Луцифер му осветява духовния свят, докато той преминава през живота между смърт и ново раждане. Сега той може да възприема висшите йерархии, когато те желаят да му дадат сили. Ала фактът, че Луцифер му дава светлината, придава особен нюанс, особено оцветяване. Така всички дарове са от особен вид. Силите от висшите йерархии не са такива, каквито човек може да възприеме иначе, а стават такива, че когато навлезе в следващия живот, той може да оформи своята телесност така, че да стане човек, способен да се справя с външния свят и неговите изисквания, но в определен смисъл такъв човек остава вътрешно непълноценен, тъй като душата му е изпълнена с даровете на Луцифер или най-малкото с луциферически оцветени дарове.

Когато в живота срещаме хора, които са оформили своята телесност по такъв начин, че са в състояние да използват ефективно своя интелект, както и да развиват умения, помагачи им да повишат своя жизнен статут, захващащи се само с това, което е в техен интерес, пресмятайки какво е полезно за тях, без да се съобразяват с останалите, какъвто е случаят с много хора в днешно време, в този случай ясновиждащият много често открива, че тяхното минало е именно току-що описаното. Преди да встъпят в това сухо и интелектуално съществуване, те са преминавали през живата между смъртта и новото раждане, водени от луциферическите същества. Последните са могли да се приближат до такива хора, защото последните са водили глух и съноподобен живот през последната си инкарнация. Но те са развили глухота и съноподобно състояние, защото преди това са водили живот между смърт и ново раждане, в който са се лутали в мрак, водили са живот, в който духовете от висшите йерархии са искали да им дарят силите за изграждане на един нов живот, но те не са успели правилно да ги усвоят. И това отново се е случило, тъй като преди това съзнателно са

се отказали да се занимават с идеите и понятията, свързани с духовния свят. Това е кармичната взаимовръзка! Такива примери има много. Но те застават пред духовния поглед, когато с помощта на духовното изследване проникваме във висшите светове и опознаваме условията на човешкия живот.

Ето защо е погрешно да се казва, че тук човек трябва да се занимава само с това, което го заобикаля в земното битие, защото онова, което идва по-късно така или иначе ще се разкрие. По какъв начин ще се разкрие, изцяло зависи от факта как човек се подготвя за него тук.

Може да се появи и друга възможност. И аз описвам тези неща, за да придобиваме все по-голямо разбиране за живота между смърт и ново раждане, а същевременно и за живота между раждане и смърт.

Когато наблюдаваме земния живот с разбиране, виждаме хора – такива хора се срещат твърде често особено в наше време, – които по определен начин могат да мислят само половинчато, чиято логика се разпада при сблъсък с действителността. Нека вземем един пример. Един иначе свободомислещ проповедник, почтен в своите начинания, пише в първия „Календар на свободомислещите“⁵² следното: „На децата не би трябвало да се предлагат религиозни понятия, защото би било неестествено. Ако децата се оставят да пораснат, без да се възпитават с религиозни понятия, виждаме, че те сами не достигат до понятия за Бог, безсмъртие и т.н. От това следва, че такива понятия са неестествени за човека. А каквото е неестествено за човека, не трябва да му се предлага, а само това, което може да се извлече от собствената му душа.“ Както и при много други случаи, едно такова изказване ще се стори изключително умно на много хора от настоящето. Нужно е само да приложим здрава логика, за да видим следното. Да вземем някой човек, който още не се е научил да говори, да го оставим на самотен остров, където не може да чуе човешка реч. Резултатът ще е, че той няма да се научи да говори. А на този, който казва, че човек не трябва да възприема религиозни понятия, трябва да

му се отвърне логично, че човек не трябва да се учи да говори, защото езикът не идва от само себе си. Въпросният свободомислещ религиозен проповедник следователно не може да изведе мисълта си докрай с помощта на своята логика, защото логиката му се разпада пред фактите. С логиката си той може да обхване само незначителна част от действителността и не забелязва, че мисълта му, ако изобщо съществува, се разпада от само себе си.

Ако се огледаме, ще видим, че това неадекватно, половинчато мислене е широко разпространено в живота. Ако се проследи с помощта на свръхсетивното изследване пътят на такъв човек и се достигне до областите, през които е преминала душата му между последната смърт и последното раждане, където следователно е станал нелогичен по този начин, виждащият често открива, че в последния си живот между смърт и ново раждане този човек е преминал през духовните светове така, че е посрещал висшите духовни същества и сили под ръководството на Ариман, онези същества и сили, които е трябвало да му дадат това, от което се нуждае в този живот, и които не са могли да му предоставят възможността да се развие така, че да може да мисли правилно. Водачът е бил Ариман и Ариман му е дал възможността да възприеме даровете на съществата и силите от висшите йерархии по такъв начин, че със своето мислене навсякъде в живота да посреща неадекватно реалните факти, така че мисленето му да остава безрезултатно. Голяма част от хората – а те стават все повече и повече, – които не могат да мислят, дължат това на факта, че в последния си живот между смърт и ново раждане е трябвало да бъдат придружавани от Ариман, благодарение на последния си земен живот, на земния живот, предхождащ настоящия.

А как е протекъл този земен живот, ако се проследи с ясновиждащ поглед?

При такива хора се открива, че са били мрачни хипохондрици, навъсени, недоволни, мърморещи хора, избягващи отношения със света и фактите, срещащи трудности при установя-

ване на връзки с хората около тях. Много често такива хора са били непоносими хипохондрици в предишния си живот. Ако се изследват медицински, при тях биха се открили такива болести, характерни за хипохондрично предразположените натури. И ако се продължи още по-назад, ако се продължи до по-ранния живот между смърт и превъплъщение, до живота, предшестваш хипохондричния живот, се открива, че тези хора отново са отхвърлили правилното ръководство, че не са могли да възприемат правилно даровете на висшите йерархии. А как са се подготвили за такава съдба преди тези два живота? Подготвили са се, като са развивали определено религиозно душевно настроение, но произтичащо само от егоизъм. Били са хора благочестиви, може би дори мистично настроени, но само въз основа на егоизма, както много често човек става мистик от егоизъм, и то по такъв начин, че казва: „Аз търся в моята вътрешна същност, за да разпозная Бога в същността си.“ А ако се проследи това, което търси този човек, се оказва, че то е само собствената си личност, която е обожествил. При много благочестиви души се открива, че са благочестиви само затова, за да може след смъртта да разцъфне определено духовно настроение. Егоистично душевно настроение е това, което те придобиват по този начин.

Когато с помощта на духовното изследване се проследят три такива земни живота, в първия като основно душевно настроение откриваме егоистичен мистицизъм, егоистична религиозност. И когато днес разглеждаме хора с такова отношение към живота, чрез духовното изследване се връщаме назад в периодите, когато душите им всъщност са развивали религиозно настроение само въз основа на чист егоизъм. После те изживяват едно битие между смърт и ново раждане, безсилни да приемат даровете на духовните същества, чрез които е трябвало да се развият по правилен начин в следващия си живот. И в този следващ живот те стават мрачни хипохондрици, за които всичко е противно. По този начин те отново се подготвят за това, че сега, когато са преминали през портата

на смъртта, Ариман и неговото войнство да му станат водачи. Те получават такива сили, чрез които сега, в настоящия земен живот, проявяват дефектна логика, едно късогледо, невъзприемчиво мислене. Така имаме пример за три следващи една след друга инкарнации. Отново и отново виждаме колко безсмислено е да се вярва, че може да се чака, докато настъпи смъртта, за да се устави връзка със свръхсетивния свят. Да, по какъв начин след смъртта ще се установи връзка със свръхсетивния свят, това зависи от вътрешната душевна нагласа и интереси, които човек развива към свръхсетивния свят именно тук. Не само следващите един след друг земни животи са свързани като причина и следствие, но и животите тук между раждане и смърт и животите между смъртта и новото раждане са свързани в известно отношение като причина и следствие. Можем да разберем това от следното.

Когато виждащият отправи поглед към свръхсетивния свят, където пребивават душите след смъртта, там той открива души, които в определен период от живота между смърт и ново раждане – през това време се преживяват много неща и при тези описания може да се опише само част от тях – са служители на онези сили, които наричаме господари на всеки здравословен и разцъфтяващ живот на Земята. Сред мъртвите откриваме хора, които известно време в свръхсетивния свят изпълняват една чудна задача – защото наистина е чудна задача, – да внасят във физическия свят това, което способства за здравето на земните същества и подпомага тяхното развитие и разцъфтяване. Точно както при определени обстоятелства можем да станем служители на злите сили на болестта и нещастieto, така можем да станем служители на духовните същества, които подпомагат здравето и растежа, които изпращат от духовния свят в нашия подпомагащи разцъфтяващия живот сили. Само материалистическо суеверие е да се вярва, че физическата хигиена и външните процедури са единственото средство за укрепване на здравето. Всичко, което се случва във физическия свят, се дирижира от съществата и силите

от по-висшите светове, които непрекъснато изпращат своите сили във физическия свят, вливат силите, които в определена степен действат свободно. Те действат върху хора и други същества като подпомагащи здравето или като увреждащи здравето и растежа. Някои от тези духовни сили и същества са отговорни във връзка с процесите на здравето и болестта. Но в живота между смъртта и новото раждане човекът става сътрудник на тези сили. И ако се подготвим за това по правилен начин, ние можем да се наслаждаваме на блаженство, да работим за това, от духовните светове в нашия физически свят да се вливат сили, подпомагащи здравето и растежа. И когато виждащият проследи по какъв начин служат такива души, забелязва, че във физическия земен живот хората могат да мислят и изпълняват това, което искат да постигнат, по два начина.

Нека хвърлим един общ поглед върху живота. Виждаме много хора, които вършат своята работа така, както службата им го изисква или според едно или друго изискване. Дори да нямаме радикалния случай, такива хора да живеят във връзка със своята работа като животни, които ги водят към клиниката, въпреки това може да се каже, че те работят, защото са длъжни. Но те и не биха пренебрегнали задълженията си, макар че е възможно да се случи всичко! В известен смисъл в съвременния период на развитие не би могло да бъде другояче, освен човек единствено да изпълнява своите задължения. Тези думи не би трябвало да се приемат като критика на работата по задължение! Не би трябвало да се приемат така. Земното развитие е такова, че тъкмо тази страна от живота ще се разраства все повече и повече. В бъдеще няма да става по-добре. Задълженията, които хората трябва да изпълняват, ще стават все по-сложни, доколкото касаят външния живот, и хората ще бъдат все повече принуждавани да мислят и вършат само това, което изискват задълженията им. Ала днес – а в бъдеще тази тенденция все повече ще се развива – вече има хора, вършещи своята работа само защото дългът им го налага, как-

то, напротив, и такива, които търсят общество като нашето, където могат да постигнат нещо, не защото външен дълг им го налага, както във външния живот, но и нещо, на което могат да се посветят с ентузиазъм и отдаденост. Така че има два аспекта на работата на един човек. Дали една работа е извършена като външно постижение и мислене поради задължение, или е извършена с ентузиазъм, отдаденост, от най-вътрешен душевен порив, към която ни е подтикнала единствено душата. Това душевно настроение, не просто от дълг, а от любов, от склонност, от преданост да се мисли и действа, това настроение подготвя душата за това да стане служител на добрите здравословни сили, на всички лечебни сили, които се изпращат от свръхсетивния свят в нашия физически свят, да стане служител на всичко израстващо и разцъфтяващо и да усеща блаженството, пораждащо се по този начин.

Изключително важно за човешкия живот е да се знае това. Защото само поради факта, че придобива в живота силите, правещи го способен да се свърже с въпросните сили, само поради този факт човекът може да участва духовно в един все по-засилващ се процес на оздравяване, в един все по-засилващ се процес на подобряване на земните условия.

Да разгледаме друг случай. Да вземем един човек, който полага усилия да се адаптира към обкръжението и неговите изисквания. Това не се отнася за всички хора. Има такива, които не полагат усилия да се приспособят към света, има и хора, които не могат да установят отношения нито с духовния, нито с външния физически свят. Така например има хора, които са прочели на таблото съобщение, че тук или там ще се изнесе антропософска лекция. Отиват там, но едва започнала лекцията, те вече са заспали. Душата им не може да се приспособи към обстановката, те не се чувстват на място. Познавам хора, които не могат да си зашият скъсаното копче. Това значи, че не могат да се справят с външните физически условия. Могат да се приведат безброй примери за хора, които не могат или не желаят да се пригледат към живота. Тези симптоми са много

важни, както вече отбелязах. Сега обаче ще обърнем внимание на това, което е важно за живота между смъртта и новото раждане.

Всичко става причина и от всичко произтичат последствия. Един човек, който полага усилия да се адаптира към обкръжаващата го среда, който успява да си зашие копчето или да чуе нещо ново, без да заспи, такъв човек се подготвя по този начин за това, след смъртта да стане сътрудник, помощник на духовете, които подпомагат човешкото развитие, които изпращат духовни сили към Земята, за да подпомагат човешкото развитие и напредъка в живота от епоха към епоха. Само чрез адаптиране към света и условията му можем да постигнем блаженството, след смъртта да гледаме към земния живот, като си сътрудничим със силите, които постоянно се изпращат към Земята за напредъка на еволюцията. Кармата може да се разбере напълно правилно едва когато я разглеждаме в детайли, в детайлите, които ни показват по какъв всеобхватен начин са свързани причините и следствията тук, във физическия свят, в духовния свят и в цялото битие.

По този начин отново се хвърля светлина върху факта, че нашият живот в духовния свят зависи от начина ни на живот във физическото тяло. Защото, както казах, всички светове имат своя специфична мисия, два свята нямат една и съща мисия в битието. Характерните явления и изживявания в един свят са различни от характерните явления и изживявания в друг свят. И ако например дадено същество трябва да приеме нещата, които може да приеме само на Земята, то трябва да ги приеме именно на Земята. Пропусне ли тази възможност, в друг свят не ще може да го направи. Това се показва в частност при въпроса, който вече сме разглеждали, който обаче ще е добре да впишем особено дълбоко в душата си: въпросът за приемането на определени понятия и идеи, от които човек се нуждае в целия си живот. Да вземем един по-близък до нас пример: подобаващата и дейна в нашата епоха антропософия. Хората я усвояват така, че първо живеят на Земята и подхож-

дат към нея и я приемат по познатия Ви начин. Но и тук лесно би могло да се породи убеждението, че не е необходимо да се култивира антропософия тук, на Земята, а след преминаването през портата на смъртта човек вече ще е в състояние да я възприеме. Също така там той ще открие духовни учители от по-висшите йерархии, които ще могат дадат тези неща на душата!

Факт е, че според развитието си, постигнато до настоящия еволюционен етап, човекът с цялата му душа е подготвен да пристъпи на Земята към антропософския живот, който може да посрещне, защото живее във физическо тяло и участва във физическия живот. Човекът е предопределен за това. И ако не го направи, не ще съумее да осъществи връзка с което и да е духовно същество, което може да му стане учител. Човек не може просто да умре и след смъртта си да открие учител, който да му даде това, което тук, във физическия земен живот, може да се даде на душата. Ние обаче не трябва да се отдаваме на мрачни мисли, когато виждаме, че много хора отхвърлят антропософията и по този начин няма да успеят да се доближат до нея между смърт и ново раждане. Не трябва да се отчайваме, защото тези хора ще се възплътят отново за земен живот и тогава вече ще имат достатъчно развит стимул за антропософия, така че ще имат възможност да я възприемат. Но и не би трябвало да се мисли, че антропософията може да се приеме в следващия живот, а не точно сега. Не, пренебрегнатото тук не може да се навакса по-късно. Когато нашето немско теософско движение бе все още в началната си фаза, в една лекция за Ницше⁵³ говорих за някои неща от духовните светове. Във връзка с казаното възникнаха дискусии. Един човек се изправи и каза: „Един такъв въпрос трябва винаги да се разглежда в светлината на философията на Кант.“ После този човек добави, че за тези неща няма как да узнаем нещо тук, за тях можем да узнаем нещо, когато вече сме умрели. Буквално така се изказа въпросният човек тогава. Но нещата не стоят така, че е нужно просто да умрем, за да разберем някои неща. След като

премине през портата на смъртта, човек не може да разбере нещата, за които не се е подготвил. Животът между смърт и ново раждане представлява продължение на живота тук, както видяхме от приведените примери. Така че след смъртта ние като хора можем да придобием от висшите йерархии това, което сме в състояние да получим поради факта, че сме станали антропософи, само поради факта, че сме се подготвили за него тук, на Земята. Нашата връзка със Земята, преминаването ни през земния живот има такова значение, което нищо друго не може да замени.

Определена форма на посредничество обаче е възможна. Вече съм говорил за това. Някой човек умира и по време на своя земен живот може да не е успял да преживее нищо, свързано с антропософията. Но брат му, съпругата му или някой близък приятел са антропософи. По време на живота си мъртвият отказвал да има нещо общо с антропософията, вероятно само се е подигравал с нея. Вече е преминал през портата на смъртта. И сега антропософията може да му бъде предадена от другите личности, останали на Земята. Ала както виждаме, трябва да има някого тук, на Земята, свързан с всичко земно, който от любов към мъртвия да предаде познанията си. Това е в основата на нареченото от мен „четене на мъртвите“. С него можем да извършим огромно благодеяние на мъртвите, ако приживе те не са искали да узнаят нищо за духовния свят. Ние можем да предадем познания на мъртвия в мисловна форма или можем да вземем антропософска книга, да си представим личността на мъртвия и да му четем от книгата. По този начин мъртвият ще ги възприеме. В нашето антропософско движение имахме поразителни, прекрасни примери за това, което сме успели да дадем на мъртвите. Много наши приятели четат на своите мъртви. Наскоро имах преживяване, което могат да имат и другите. Един човек ме попита за свой наскоро починал приятел, който, както изглежда, се опитвал да покаже своето присъствие чрез всевъзможни знаци, особено през нощта, създавайки безпокойство в стаята и т.н. Такива събития често са

индикация, че мъртвият иска нещо. В този случай беше очевидно, че мъртвият копнее да научи нещо. Въпросният човек в живота бе много ерудиран, но отхвърляше всяко знание, свързано с духовния свят. Стана ясно, че за него ще е от голяма полза, ако му се прочете определен цял лекционен цикъл, в който се съдържат нещата, за които копнееше. По този начин след смъртта може да се оказва изключително голяма помощ за нещо, което е пропуснато на Земята.

Фактът, който може да ни убеди в голямата и значима мисия на антропософията, е, че антропософията преодолява бездната между живите и мъртвите, че хората не умират така, сякаш се отдалечават от нас, а ние оставаме свързани с тях и можем да направим нещо за тях. Ако някой пита дали би могло да се узнае дали мъртвият ни чува, трябва да се каже, че, от една страна, хората, които правят нещо с истинска преданост, след известно време, според начина, по който живеят мислите в душите им, които изпращат към мъртвите, например чрез четене, наистина забелязват, че мъртвият витае около тях. Но това е усещане, което могат да имат само чувствителните наблюдаващи души. Най-тревожното, което може да се случи, е, ако например един такъв акт на предана любов към мъртвия остане без отзвук. Въпреки че е останал ненужен за мъртвия, може би той все пак той ще има някакво значение в общия развой на битието. Във всеки случай не трябва да се тревожим много поради липсата на успех, тъй като в края на краищата се случва и тук нещо да се чете и хората да не слушат.

Тези неща могат да дадат вярна представа за сериозността и ценността на антропософията. Но винаги трябва да казваме, че начинът, по който ще живеем в духовния свят след смъртта, изцяло зависи от начина, по който сме живели тук, на Земята.

Също и животът с другите хора в духовния свят зависи от връзката, която сме осъществили с тях тук. С човек, с когото не сме осъществили връзка тук, не можем да имаме връзка в другия свят, между смърт и ново раждане. Възможността да имаме отношения с него в духовния свят по правило зависи

от контакта, създаден на Земята, във всеки случай не само в последната инкарнация, но и в по-ранни такива.

Накратко, отношенията от всякакъв вид, създадени на Земята, са определящото за живота между смъртта и новото раждане. Има и изключения, но те и затова са изключения. Ако си припомните казаното от мен по Коледа за Буда и неговата настояща мисия на Марс, в лицето на Буда имате едно такова изключение. На Земята има многобройни души, които са в състояние да се свържат с Буда – дори и в предишното му съществуване като бодхисатва – чрез инспирациите, получени от мистериите. Но тъй като за последен път Буда е бил възплътен като син на Судходана и по-късно това, което описах като неговата дейност в етерното тяло, сега е пренесено в сферата на Марс, затова сега се дава възможността, дори по-рано да не сме били в контакт с Буда, да установим връзка с него между смърт и ново раждане. И това, което дава тази връзка, го пренасяме в следващата земна инкарнация. Това обаче е изключение. По правило след смъртта откриваме хората, с които сме имали връзки и отношения тук и продължаваме тези връзки и отношения след смъртта.

Целта на тези разяснения, свързани с лекциите за живота между смъртта и новото раждане, изнесени в течение на тази зима, е да покажат, че антропософията представлява нещо половинчато, ако си остане теория и външна наука, че тя едва тогава става това, което трябва да бъде, когато се влива в душите като еликсир на живота, така че душите да изживеят дълбочината на чувствата, възникващи в едно човешко същество, когато придобива познания за висшите светове. Тогава за човека смъртта не настъпва като нещо, унищожавашо личните човешки връзки. Бездната между живота тук, на Земята, и живота след смъртта ще се преодолее, в бъдеще ще се развият успешно много дейности от тази гледна точка. Мъртвите ще въздействат в живота, а живите – в царството на мъртвите.

Бих искал душите Ви да почувстват как животът се обогатява, става по-пълнен и по-духовен, когато действително се

проникне от антропософията. Само който може да усеща антропософията по този начин, само той я усеща правилно. Същественото не е да се знае, че човек се състои от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и аз, че преминава през различни инкарнации, че Земята също преминава през различни инкарнации, през Стария Сатурн, Старото Слънце, Старата Луна. Да се знае това не е най-важното. Най-същественото и важното е, че чрез антропософията можем да формираме живота си по начин, съобразен с бъдещето на Земята. Това не можем да почувстваме достатъчно дълбоко, нито пък можем достатъчно често да се оживим в това отношение. Защото чувствата, които отнасяме от нашите събирания, благодарение на импулса на познанието на свръхсетивния свят, и с които продължаваме да живеем, са същественото в антропософския живот. Затова не е достатъчно, ако само знаем за антропософията, а в антропософския живот е необходимо да знаем, чувствайки, и да чувстваме, знаейки. Нужно е само да разберем колко погрешно е, без да знаем нещо за света, да можем да смятаме, че подходим правилно към света. Верни са думите, които казва Леонардо да Винчи⁵⁴: „Голямата любов е дъщеря на голямото познание.“ А който не търси познания, не може да се научи и да обича в истинския смисъл.

И така, в този смисъл антропософията трябва да навлиза в нашите души, за да може от това влияние, което произлиза от нас самите, да започне все повече и повече в земната еволюция да се излива един поток, един духовен поток, който да създава хармония между духа и материята. По-късно ще настъпи период от време, през който хората на Земята ще живеят по още по-материалистичен начин – и външният земен живот ще става все по-материалистичен, – но човекът ще крачи по Земята и в своята душа ще носи импулса за осъществяване на връзката с висшите светове. Външно земният живот ще става все по-материалистичен – това е кармата на Земята, – ала в същата степен, в която земният живот ще става по-материалистичен външно, душите трябва да стават все по-духовни

вътрешно, ако земната еволюция следва да постигне целта си. С днешната лекция исках още малко да допринеса за разбирането на тази задача.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 1 април 1913 г.

Ние си поставихме задачата да разгледаме живота между смъртта и новото раждане от определени гледни точки и в хода на тези зимни лекции се опитахме да представим различни аспекти от този живот, успяхме да направим важни допълнения към общите гледни точки, изложени в моята „Теософия“⁵⁵, както и в „Тайната наука“. Днес трябва да обърнем внимание най-вече на въпроса как се представя информацията, изнесена например в „Теософия“, за живота между смърт и ново раждане във връзка с казаното в хода на тези зимни лекции. Спомняме си как е представен в „Теософия“ преходът на душата през душевната област, след като е преминала портата на смъртта. И знаем, че тази душевна област се разделя на няколко региона: регион на „горещото желание“, регион на „лесноподвижната възбудимост“, регион на „желанията“, регион на „удоволствието и неудоволствието“, после следват по-висшите региони на „душевната светлина“, на „действената душевна сила“ и на „душевния живот“. Това е описано като душевната област, като света на душите, и знаем, че след смъртта душата преминава през тези области, които откривате описани в определена връзка в „Теософия“. След това душата преминава през това, което е означено като царството на духовете. В „Теософия“ това царство на духовете също е разделено на различни региони, описани с определени земни образи: континенталната област на царството на духовете, после така наречената океанска област на царството на духовете и т.н.

В хода на зимата описвахме как, след като премине портата на смъртта, душата отхвърля физическото тяло, а по-късно и етерното тяло, как тя се разширява и става все по-голяма, живее в области, които по вече обсъдени причини се наричат сфера на Луната, сфера на Меркурий, сфера на Венера, сфера на Слънцето, сфера на Марс, сфера на Юпитер, сфера на Са-

турн, следва сферата на същинското звездно небе. Душата, или истинската духовна индивидуалност на човека, се разширява и преминава през тези региони, обхващащи все по-големи мирови сфери. После тя отново започва да се свива, все повече и повече се смалва, за да се свърже накрая със зародиша, който идва от наследствения поток на душата. И чрез връзката на човешкия душевен зародиш с това, което се приема от голямата, макрокосмическа мирова област, възниква човешкото земно същество, което трябва да изживее живота между раждане и смърт.

И в двата случая, в „Геософия“, както и в изложенията, представени тук, в действителност е дадено едно и също. Това трябва да се има предвид. Но в единия случай описанията са, така да се каже, вътрешни. В „Геософия“ описанието е в определени образи, свързани повече с душевните отношения. В описанията, които направихме тук през зимата, изложението е свързано в по-голяма степен с големите космически отношения. Сега задачата ни е да приведем двете описания в хармония.

Посочихме, че в първия период, след като е преминала през портата на смъртта, човешката душа е заета най-вече с това, по определен начин да разглежда ретроспективно преживяното на Земята. Периодът на камалока, както още се нарича, представя един живот, все още изпълнен със земни отношения. Този период на камалока е всъщност време, през което душата трябва да се чувства длъжна постепенно да се освободи от всичко, което в нея все още живее в непосредствена връзка с последното земно възплъщение. Само помислете, че човекът тук, във физическото тяло, има душевни изживявания, малко или много изцяло зависими от живота на тялото му. Само помислете каква огромна част от душевните изживявания са изцяло обвързани със сетивните впечатления. Разгледайте всичко, което внасят сетивните впечатления в душата Ви, и се опитайте да си представите каква част от него остава в душата, когато отхвърлите всичко, което са Ви дали

сетивните впечатления, и тогава ще имате картина на съвсем бедно душевно съдържание! И въпреки всичко, обмислите ли нещата още веднъж, ще можете да си кажете, че даденото от сетивата престава да съществува, щом душата премине портата на смъртта, и че оставащото в нея – напълно естествено – вече не е живостта на някакво сетивно впечатление, а само спомен за сетивните впечатления. Когато следователно мислите за факта, колко от сетивните впечатления остават във Вашата душа, лесно ще можете да си изградите представа за това, което остава като съдържание след смъртта от една огромна част от душевния живот. Искам да кажа, че ако си спомните за определени сетивни впечатления от вчера – да вземем за пример само за това, за което сетивните впечатления са все още относително живи, – ако помислите за факта, колко са избледнели сетивните впечатления, изживени от Вас вчера, ако искате да извикате отново пред душата си живото впечатление, разиграло се пред Вас, ще прозрете колко избледняло, като спомен, е останалото в душата от тези сетивни впечатления. По този начин разбираме, че в края на краищата целият живот в сетивния свят съществува за душата като специфично земно изживяване. С отпадането на сетивните органи, което става при преминаването на човека през портата на смъртта, се загубва и цялото значение на сетивните впечатления. Но понеже остава зависим от сетивните впечатления, тъй като запазва влечения към сетивния свят, затова човек преминава в живота след смъртта през региона на горещите желания. Той би искал още дълго време да има сетивни впечатления, ала не може да ги има, тъй като е отхвърлил сетивните органи. Животът, прекаран в копнеж за сетивни впечатления и невъзможност да ги удовлетвори, е животът в региона на горещите желания. Този живот в действителност е като огън във вътрешността на душата. Той представлява част от същинския живот в камалюка, когато душата копнее за сетивни впечатления, към които е привикнала тук, на Земята, и понеже сетивните органи са отхвърлени, такива сетивни впечатления не могат да се получат.

Един втори регион в живота в камалока е този на лесно-подвижната възбудимост. Душата изживява този регион така, че когато го преживява, тя всъщност е отвикнала да копнее за сетивни впечатления, но все още подхранва мисли, добивани в земния живот чрез инструмента на мозъка. В региона на горещите желаня душата постепенно осъзнава, че е безсмислено да желае сетивни впечатления в един свят, в който са отхвърлени сетивните органи и в който никое същество не може да има сетивни органи, образувани само от субстанцията на Земята. Но душата може отдавна да е надмогнала копнежа към сетивни впечатления и въпреки това да копнее да мисли по начина, по който се мисли на Земята. Тези земни мисли се отхвърлят в региона на лесноподвижната възбудимост. Човекът постепенно осъзнава, че мислите, така, както се разбират на Земята, в края на краищата имат значение само в живота между раждане и смърт.

По-късно, когато е преодолял копнежа за мисли, зависи ми от физическия инструмент на мозъка, човек изживява още една земна зависимост във формите на това, което се е запазило в неговите желаня. Само помислете и ще видите, че всъщност желанята са много по-интимно свързани с душата, отколкото мисловният свят. Желанята имат определена окраска при всеки човек. И докато по време на младостта човек има едни желаня, други – на средна възраст, и съвсем различни – в старостта, лесно се разпознава една характерна форма на желанята, проявяваща се по време на целия живот. Тази форма, това нюансиране на желанята по-късно се отхвърля в региона на желанята. И накрая, в региона на удоволствието и не-удоволствието, се отхвърля копнежът да се живее с физическо земно тяло, с това физическо земно тяло, с което е живял човек в последната си инкарнация. Докато живее в регионите на горещите желаня, на лесноподвижната възбудимост, на желанята и на удоволствието и неудоволствието, все още е налице известен копнеж по последния земен живот. Първо в региона на горещите желаня. Тогава душата все още копнее да може

да вижда с очи и да може да чува с уши, въпреки че повече не може да има очи и уши. Когато накрая надмогне желанието си да има впечатления, получавани чрез зрението и слуха, тя все още храни копнеж за мисли чрез инструмента на мозъка, за такива мисли, каквито е имала на Земята. Надмогне ли ги и тях, все още копнее да желае със сърце, каквото е имала на Земята. И най-накрая човекът вече не копнее за сетивни впечатления, за мислите на неговата глава и за желанията на сърцето му, ала все още копнее за последното си земно превъплъщение като цяло. И от този копнеж човек се освобождава постепенно.

Преживяното в тези региони отпада при преминаването на разширяващата се душа към региона, който сме нарекли сфера на Меркурий. При приближаването на сферата на Меркурий душата навлиза в един вид душевна област, душевен свят, както е описано в „Теософия“. Ако прочетете още веднъж описанието на душевната област и преминаването на душата през тази душевна област, ще видите как от особеностите на преживяванията на душата, това, което обикновено се нарича неприятен елемент на камалока, свършва в региона на душевната светлина, пак според описанието в „Теософия“. Този регион на душевната светлина кореспондира със сферата на Меркурий. И за всичко, казано за сферата на Меркурий, можете да приложите описаното в „Теософия“ като регион на душевната светлина. Сравнете описанието на живота на душата, когато се е разширила до сферата на Меркурий, с това, което се съдържа в „Теософия“ за региона на душевната светлина, и ще видите как първия път е направен опит за описание от гледната точка на вътрешните душевни изживявания, а втория път – от гледната точка на големите макрокосмически условия, през които преминава душата.

Опитате ли се да прочетете по-нататък в „Теософия“ посоченото за действителната душевна сила, ще разберете, че чрез вътрешните преживявания в региона на душевната сила трябва да се яви това, което бе означено като меродавно при преминаването през сферата на Венера. Казано е, че в земния живот

душата развива определени религиозни импулси. За да успее да премине по правилен начин през сферата на Венера, за да не остане там изолирана, а да съумее да развие общителен живот, тя трябва да притежава качествата, които описахме тук, трябва да се проникне с определени религиозни понятия. Сравните ли казаното тук с описанието на региона на душевната сила в „Теософия“, ще откриете съгласуваността, че в първия случай тези отношения са представени от вътрешна, а във втория случай – от външна гледна точка.

Най-висшият, най-душевният регион на душевния свят, регионът на същинския душевен живот се преживява от душата, когато тя преминава през сферата на Слънцето. Така че може да се каже също: до сферата на Луната и малко след нея се простира същинската област на камалока. После започват по-светлите региони на душевния свят, продължаващи до Слънчевата сфера. Изживяванията на душата в сферата на Слънцето са изживявания тъкмо в региона на душевния живот. Душевно изживяване е характерното за времето след смъртта до периода, в който душата преминава през Слънчевата сфера. Също така знаем, че там душата се запознава с духа на светлината, който се е превърнал в изкусител за нея на Земята, запознава се с Луцифер. И знаем, че, разширявайки се в мировите пространства, тя влиза в контакт със силите, които я правят способна да развива това, от което се нуждае за следващата си земна инкарнация. Докато не премине региона на Слънцето, на слънчевия живот, душата не е приключила дейността си с последната земна инкарнация. До региона на удоволствието и неудоволствието, следователно дотам, където се намира между Луната и Меркурий, душата все още изпитва копнеж по своята последна земна инкарнация. Също и в регионите на Меркурий, Венера, Слънце душата не се е освободила напълно от последната си земна инкарнация. Но по отношение на това, което касае чисто личното изживяване, тя трябва да приключи работата си. В региона на Меркурий тя трябва да приключи дейността си с това, което касае нейното разбиране на

нравствените понятия, в региона на Венера трябва да приключи с развитието на религиозните си разбирания, а в Слънчевия регион – с разбиранията си на общочовешкото, неограничено от вероизповедание, но съответстващо на религиозния живот, валиден за цялото човечество. Това са по-висшите интереси, които ще се формират в по-нататъшната еволюция на човечеството и с които душата трябва да приключи до влизането в Слънчевия регион.

Тогава душата преминава в космическо-духовния живот и намира своето място в региона на Марс. Този регион съответства на описаното в „Теософия“ като първата област на духовната страна. В описанието намирате представена вътрешната страна на факта, че душата на човека се е одухотворила до степен да вижда като нещо външно това, което представлява, така да се каже, първообраз на физическата телесност, на физическите условия на Земята изобщо. Всичко, което на Земята представлява първообрази на физическия живот, се явява като един вид континентална област на духовната страна. В тази континентална област са вписани външните конфигурации на различните човешки инкарнации. С този регион на духовната страна е описано вътрешно същото, което човекът трябва да изживее, от космическа гледна точка, в региона на Марс. Би могло да изглежда странно, че в Марсовия регион, многократно описван в тези лекции като регион на борба, на агресивните импулси чак до началото на 17 век, че в този регион може да се търси, така да се каже, първата област на девакана, на същинската духовна страна. Но истината е такава. Всичко, което принадлежи към същинската материална област, действащо на Земята така, че минералното царство да се проявява като материално, се дължи на факта, че силите на Земята се намират в непрекъсната борба помежду си. Когато материализмът е в разцвет си и материалният живот се приема като единствено възможен, това води и до факта, че битката, тоест „борбата за съществуване“⁵⁶, се счита за единствено валиден житейски закон на Земята. Разбира се, това е една заблуда, защото на Земя-

та не се развива просто материално битие. Но когато идва на Земята, човек може да навлезе само в битието, имащо своите първообрази в най-нисшата област на това, което е страната на духовете за Земята. Вижте описанието на най-нисшата област на царството на духовете, както е дадено в книгата „Теософия“. Днес искам да цитирам специално тази глава във връзка с нашите настоящи проучвания. Към началото на описанието на царството на духовете ще намерите следния пасаж:

„Човешкият Дух се формира в „царството на духовете“, приспособявайки се към неговите различни области.“*

Следователно, в резултат на проучванията ни в хода на тази зима, можем да кажем, че от марсовата област нататък човек заживява в духовни условия. По-нататък.

„Неговият живот се слива последователно с живота на всяка една от тези области и приема временно техните качества. Те проникват в него и така, укрепен от тях, той може да действа в земния свят. В първата област от „царството на духовете“ човекът се вижда заобиколен от духовните първообрази на земните неща. През време на физическия живот, с помощта на своите мисли, той опознава само техните сенки. Това, което на Земята се мисли, тук се изживява. Човекът се движи сред мисли, но тези мисли са действителни същества.“**

И малко по-нататък.

„Ние възприемаме единството на външния свят, нашето собствено физическо въплъщение като част от неговата цялост; съзерцаваме неговите първообрази и чувстваме, че ние самите принадлежим на това цяло. По този начин, чрез наблюдение, ние се убеждаваме в дълбокото родство на физическото тяло с външния свят. Научаваме се да казваме: „Всичко, което виждам тук, разпръснато около мен, това съм бил аз самият. Тук се потвърждава една от основните идеи на старата ведиче-

---

* „Теософия“, *Трите свята*, IV, Антропософско Издателство „Даскалов“, 2012, преводач: Димо Даскалов – бел. ред.

** Пак там – бел. ред.

ска индийска мъдрост. „Мъдрецът“ извлича още в земния живот познанието, което другите ще имат едва след смъртта; още в този живот той разбира своето родство с всички неща: „Там изпитвам Аза“, което значи: „Ти си това“. През време на физическия живот това е само един идеал, на който човек може да се отдаде; в „царството на духовете“ то е един непосредствен факт, който все повече и повече се потвърждава от духовните опитности. А самият човек все повече и повече се убеждава, че неговата истинска същност принадлежи на духовния свят. Той възприема себе си като Дух между Духовете, като част от първоначалните Духове и думите: „Аз съм първоначален дух“ звучат в самия него. (Мъдростта на Веданта казва: „Аз съм Брахман“, т.е. аз съм част от първоначалното Същество, от което са произлезли всички същества).“*

Тези изречения можете да намерите в „Теософия“. Така виждаме, че човекът, опише ли се преминаването му през региона на Марс, в живота между смърт и ново раждане научава пълното значение на „Това си ти“, „Tat tvam asi“ и „Аз съм Брахман“. И когато тук, на Земята, в душата или извън нея прозвучат думите „Аз съм Брахман“, или „Tat tvam asi“, „Това си ти“, имаме земно копие на това, което прозвучава в душата като разбиращото се от само себе си изживяване в Марсовия регион, в най-нисшия регион на царството на духовете. Запитаме ли се откъде е получена древноиндийската мъдрост, водеща до думите „Tat tvam asi“, „Това си ти“ и „Аз съм Брахман“, откриваме този регион и онези учители на древна Индия ни се разкриват като хора, принадлежащи на Марсовия регион, но прехвърлени на Земята. Към казаното в „Теософия“ преди години за региона на Марс, за най-нисшия регион на девакана, може да се добави и изнесеното в тези лекции от тази зима, че в зората на новата епоха Буда е прехвърлен в същия регион, в региона на Марс. Половин хилядолетие преди Мистерията на Голгота Буда, като този, който трябва да подготви хората

---

* Пак там – бел. ред.

духовно за тази Мистерия, е дошъл на Земята, в областта, в която е била разгласявана марсовата мъдрост от прадревни времена. А след Мистерията на Голгота, както знаем, е пратен на Марс от розенкройцерството, за да продължи дейността си там. Разиграващото се по този начин в Космоса – а именно че в прадревни времена в Марсовия регион се разпространява тайно древният брахманизъм, че в началото на 17-то столетие след Мистерията на Голгота, както видяхме, този брахманизъм преминава в импулса на Буда – се отразява на Земята в преминаването на брахманизма в будизма в индийската култура.

Така виждаме как разиграващото се на Земята в широк и грандиозен смисъл представлява отражение на протичащото в небесните региони.

Ако сте чели главата в „Теософия“, която днес Ви се разкри като региона на Марс и за която Ви беше обърнато внимание, че там „Аз съм Брахман“ е разбиращото се от само себе си изживяване, ако отново прочетете тази глава, сега вече бихте могли да си представите как в космическите региони има възникване и развитие, как в известен смисъл те могат да се прозрат и как импулсът на Буда е свързан космически с описаните в съответната глава на „Теософия“ обстоятелства. Така проучванията ни, например от тази зима, са свързани по определен начин с антропософската работа, която започнахме преди повече от 10 години⁵⁷. Когато за първи път описахме царството на духовете и говорихме за неговата континентална област, когато говорихме за това как това царство на духовете е охарактеризирано от гледна точка на вътрешния душевен живот, вече бе налице описанието по такъв начин, че Вие, ако правилно сте го схванали, естествено, ще разберете, че импулсът на Буда се намира в царството на духовете, в най-нисшата област на това царство, както е описано в тези лекции. Ето как отделните детайли на духовното изследване се намират в хармония помежду си.

Ако искаме да представим космически втория регион на духовната страна – описан в „Теософия“ от гледната точка на

вътрешния душевен живот, – океанската област на царството на духовете, ще открием, че той съответства на Юпитеровата сфера. И ако опишем космически третата област на девакана, въздушната област, виждаме, че тя съответства на сатурновото действие, на Сатурновия регион. А описаното като четвърти регион на царството на духовете вече се простира извън нашата планетарна система. Тогава душата, така да се каже, се разширява в необятните простори, в необятното звездно небе. И в описанието, дадено тогава от гледна точка на вътрешния душевен живот, ще откриете как особеностите на душевните изживявания за четвъртия регион на духовната страна са дадени така, че става ясно: те не могат да се преживеят в това, което все още се намира в една такава пространствена космическа връзка със Земята като тази на планетарната система. Има нещо толкова чуждо в четвъртия регион на царството на духовете, че то не може да се съвмести с нещо, което може да се изживее в рамките на последната планетна сфера, в сферата на Сатурн.

После душата преминава в звездното небе, в пространства, все по-отдалечени от сферите на Земята и Слънцето. Това е описано в трите най-висши области на духовната страна, които изживява душата, преди да започне да се свива и да преминава обратно през всички условия по различен начин, приемайки силите, чрез които да може да изгради един нов земен живот.

Най-общо можем да кажем, че когато премине през Слънчевия регион, душата е привършила с всичко, което може да се изживее по определен начин във връзка с „личността“. Всичко, което може да се изживее извън сферата на Слънцето, извън сферата на същинския душевен живот, е духовно. То надхвърля пределите на всичко лично. Това, което преживява душата като „Ти си това“ – и особено в наше време, тъй като импулсът на Буда в региона на Марс е нещо, изглеждащо странно тук, на Земята, макар че не е така на Марс, – е импулс, обозначен с думата „нирвана“. И означава освобождение от всичко, което

е от значение на Земята. И душата започва да осъзнава голямото космическо значение на мировото пространство. Преживявайки всичко това, душата се освобождава напълно от елемента на личността. В района на Марс, най-ниската област на царството на духовете, където душата придобива разбиране за „Ти си това“, или, както ние трябва да го кажем днес, получава импулса на Буда, тя се освобождава от всичко земно.

След което тя се освобождава духовно – тук е необходим Христовият импулс – от кръвните връзки, като опознава земното им естество. После тя навлиза в нови условия.

В сферата на Юпитер се изличават условията, принуждаващи душата да остане в рамките на определено тясно религиозно вероизповедание. Ние знаем, че през региона на Венера душата само по този начин може да се намира в общност; тя би била изолирана, ако изобщо нямаше религиозно вероизповедание. И беше посочено, че през Слънчевата сфера тя може да премине по правилен начин само ако придобие разбиране за всяко едно вероизповедание. В региона на Юпитер обаче тя се освобождава от вероизповеданието, към което е принадлежала по време на последната си инкарнация. С него тя не се е свързала лично, а то се явява като резултат от условията, в които се е родила и живяла в общност с други души. Така душата може да премине през сферата на Венера, ако е придобила религиозни представи в земния си живот, през Слънчевия регион може да премине, ако е придобила разбиране за всички земни религиозни вероизповедания, през Юпитеровата сфера може да премине, ако съумее да се освободи от вероизповеданието, придобито по време на живота. Не е достатъчно тя да може да разбира останалите. Защото при преминаването през Юпитеровата сфера се решава дали следващия път тя трябва да изживява същото вероизповедание, или е преживяла всичко, което може да се преживее в рамките на определено религиозно вероизповедание. Плодът на дадено религиозно вероизповедание се прибира от душата на Венера, плодът на разбирането на всеки религиозен живот се изживява от душата на

Слънцето. Когато обаче по-късно душата достигне региона на Юпитер, тя трябва да е в състояние да си изгради ново религиозно отношение за следващия живот, който ще изживее на Земята. Това са три стадия, които изживява душата между смърт и ново раждане. Първият е душевното изживяване на плода на вероизповеданието, което е имала душата в последния си живот, после е плодът на развитото разбиране и оценяване на всички други религиозни вероизповедания, накрая е освобождаването от последното вероизповедание и действително преминаване към друго. Защото благодарение на това, че всички вероизповедания се ценят еднакво, не може да се премине към друго. И ние знаем, че преминавайки обратно през всички сфери, душата отново се връща в региона на Юпитер. Там тя си подготвя предпоставките, от които се нуждае, за да може в следващия си живот в най-пълния смисъл на думата да живее с различно вероизповедание. По този начин в душата бавно се внедряват силите, необходими за встъпването в нов живот.

Ако прочетете в „Теософия“ написаното за третия регион на царството на духовете, за въздушната област, отново ще откриете нещата, казани тук при описанието на Сатурновата сфера. В тази област могат да открият общност, без да са принудени да живеят в ужасяваща самота, само онези души, които вече са постигнали определено ниво на самопознание, свободно от предразсъдъци. Само поради факта, че човек може да упражнява самопознание, му се позволява да навлезе в регионите, простиращи се отвъд Сатурновата сфера, следователно отвъд нашата слънчева система, т.е. в космическия мирови живот, от който душите все още трябва да донесат това, което да работи за земния напредък. Защото ако душите никога не биха били способни да живеят в общение отвъд сатурновия живот, Земята никога нямаше да може да преживее напредък. Да вземем за пример душите, които днес присъстват тук. Ако душите, живеещи днес в света, въплътени в тяло, не бяха преминавали никога отвъд Сатурновия регион в периода между смърт и ново раждане, земната култура би останала същата,

като например в древноиндийската епоха. Само затова древноиндийската напредва към древноперсийската култура, защото в междинното време душите са преминали отвъд Сатурновия регион. И преходът от древноперсийска към египетско-халдейска култура се дължи на импулсите за напредък, намиращи се в региони отвъд сферата на Сатурн. Това, което са допринесли за напредъка на земната култура, душите са го придобили от регионите, намиращи се отвъд Сатурновата сфера.

Всичко, донесено от намиращите се отвъд Сатурновата сфера региони, допринася за напредъка на външната човешка култура. То действа така, че културните епохи се сменят, навлизат нови културни импулси. Заедно с него имаме и онзи поток на вътрешно изживяване, различаващ се от външния културен напредък и имащ своята отправна точка в Мистерията на Голгота. След като знаем, че потокът на вътрешния живот в земния душевен живот на хората има отправна точка в Мистерията на Голгота, и след като, от друга страна, Мистерията на Голгота е в тясна връзка с региона на Слънцето, възниква един въпрос. Въпрос, който може да ни занимава дълго в тези лекции, но днес ще му отделим най-малко внимание. Добре е, че въз основа на изнесеното в лекционни цикли нашите души са в състояние да си формират собствени мисли по такива въпроси, които могат да бъдат осветлени само на базата на изследванията, давани тук.

От една страна, имаме факта, че Христос е слънчевият дух, който се съединява с живота на Земята чрез Мистерията на Голгота. Най-подробно можете да проследите описанието на този факт в лекционния цикъл „Евангелието на Йоан във връзка с трите други Евангелия, особено във връзка с Евангелието на Лука“⁵⁸, изнесен в Касел, както и в цикъла „От Исус към Христос“⁵⁹. Сега имаме и другия факт, че всеки външен земен напредък, напредъкът на отделните културни епохи, се търси отвъд Сатурновия регион, че импулсите за него трябва да се донесат от региони, намиращи се отвъд Сатурновата сфера. Така възниква един въпрос. Това, което способства същин-

ското земно външно развитие от културна епоха към културна епоха, е свързано с един свят, намиращ се отвъд Сатурновата сфера, със свят, напълно различаващ се от света, от който произхожда потокът на духовността, протичащ през развитието на човечеството, навлизащ в човечеството в прадревни времена и имащ своя център в Мистерията на Голгота. По-късно той продължава по начин, който често сме го описвали. Как се съгласуват тези две неща? Действително следва да се каже, че тези две неща се съгласуват напълно.

Само трябва да си представите, че цялото земно развитие, както го имаме днес, е предшествано от по-раншно превъплъщение на Земята, предшествано е от Старата Луна. Представете си Старата Луна, както често сме я описвали, и сегашната земна епоха. От Старата Луна до сегашния земен свят еволюцията протича така, че по средата имаме нещо като мирови сън. По време на прехода от Старата Луна към Земята, всичко, съществувало на Старата Луна, преминава в един вид зародишно състояние, от което, на един по-късен етап, произлиза всичко съществуващо на Земята. Отделните планетни сфери също произлизат от този мирови сън. На Старата Луна е нямало планетни сфери в днешния им вид. Имаме Старата Луна, по-късно тя потъва в мирови сън. После се развиват мировите сфери, планетните сфери, които са в познатия ни днес вид. Затова можем да излезем до сферата на Сатурн и в нея имаме това, което се е образувало в Космоса едва между Старата Луна и епохата на Земята. Христовият импулс обаче не принадлежи към оформилото се в Космоса по това време, а към това, което вече принадлежи към Старото Слънце и продължава да се развива отвъд Старото Слънце, но остава на Слънцето, когато Старата Луна се отделя от него. Христовият импулс продължава да се развива към Земята, но остава обединен със Слънцето, след като всички сфери, принадлежащи към Сатурн, Юпитер и т.н., се отделят от Слънцето. И така, душата има в себе си нещо повече от това, което е имала преди Мистерията на Голгота, нещо повече от всичко, съдържащо се

в планетните сфери, нещо, чиито основи се намират дълбоко във Всемира. Следователно то се спуска от Слънцето към Земята, ала духовно принадлежи към много по-дълбоки области от онези, които имаме в планетните сфери. Защото планетните сфери са резултат от развитието от Старата Луна до Земята. А това, което произтича от Христовия импулс, идва от Старото Слънце, предшестващо епохата на Старата Луна.

Оттук виждаме, че напредъкът на външната земна култура е свързан с Космоса, докато вътрешният живот в един по-дълбок смисъл, отколкото външният културен живот, е свързан с живота на Слънцето. По този начин, във всички тези връзки, в духовен аспект ние имаме пред себе си следното. Когато отправим поглед към звездното небе, пред нас, като разширен в пространството, се явява един свят, който благодарение на човешките души, преминаващи през тези звездни светове между смърт и ново раждане, отново оживява в човешката култура. Но когато гледаме към Слънцето, в него съзираме нещо, станало такова, каквото е днес, благодарение на много, много дълъг период на развитие. И когато още не е могло да се говори за връзка на земната култура със звездните светове, слънчевият живот вече е бил свързан с импулса на Христос. Той е бил свързан с него в прадревни времена, когато още не е могло да се говори за връзка на Земята със звездните светове. Така всичко, внесено на Земята от звездните светове, може да се разглежда като един вид земно тяло, което трябва да се одушеви – и което се одушевява – с това, което идва на Земята с развитието на Слънцето, с импулса на Христос. Земята се одушевява, когато се състои Мистерията на Голгота. Тогава земната култура получава своята „душа“. „Смъртта на Голгота“ е привидна смърт. В действителност тя представлява раждането на земната душа. И всичко, което може да се донесе от мировите простори, както и отвъд Сатурновата сфера, е свързано със Земната сфера като земно тяло със земна душа.

Това са разглежданията, които могат да ни покажат как в рамките на изложеното в книгата „Геоософия“, само че с други

думи и от друга гледна точка, вече се съдържа в описаното в хода на тази зима от космическа гледна точка.

Нужно е само да си представите, че в единия случай описанието е дадено от гледна точка на душата, а в другия – от тази на големите космически отношения, и ще откриете, че двете описания са в пълна хармония.

Изводът, който бих искал да направим от тези лекции, е да осъзнаем колко обширна е духовната наука и че нейният метод трябва да бъде такъв, че да се обхваща от най-различни страни онова, което може да хвърли светлина върху природата на духовния свят. Ако след време се добави нещо към казаното преди години, не е необходимо нещата да си противоречат, защото те не са резултат от философски системи или човешко обмисляне, а на окултно изследване. Жълтият цвят днес остава такъв и след десет години, когато става възможно за първи път да се разбере същността му. Изнесеното тук в предишни години не губи своята валидност, макар че в хода на тази зима успяхме да го осветлим от нови гледни точки.

БЕЛЕЖКИ

Към настоящото издание:

По времето, когато изнася тези лекции, със своята антропософски ориентирана духовна наука, Рудолф Щайнер все още се намира в рамките на тогавашното „теософско общество“ и употребява думите „теософия“ и „теософски“, но винаги в смисъла на неговата още от началото ориентирана антропософска духовна наука.

Според едно по-късно указание тези наименования са заместени в Събрани съчинения с „духовна наука“ или „антропософия“, „духовно-научен“ или „антропософски“.

Основи на текста: Лекциите са стенографирани от члена на Берлинския клон Валтер Вегелан (1880-1959). Изданието е направено според разчетените от него стенограми. Оригиналната стенограма не е налична.

Петото издание (1997) е прегледано от Сузи Лочер. Промени-те в текста са отбелязани в края на бележките.

Трудовете на Рудолф Щайнер, излезли в рамките на Събраните съчинения (Събр. съч.), са посочени в бележките с библиографския им номер.

Към текста:

¹ *които присъстваха на срещата ни в Мюнхен:* вж. цикъла „За инициацията. За вечност и миг. За духовна светлина и житейска тъма.“ (8 лекции, Мюнхен, 25-31 август 1912), Събр. съч. 138.

² „Пазачът на прага. Душевни процеси в сценични картини“ в „Четири мистерийни драми“ (1910-1913), Събр. съч. 14.

³ *в Базел успях да завърша разглеждането на Евангелията:* вж. „Евангелие на Йоан“ (8 лекции, 16-25 ноември 1907) в „Развитие на човечеството и познанието за Христос“, Събр. съч. 100; „Евангелие на Лука“ (10 лекции, 15-26 септември 1909), Събр.

съч. 114; „Евангелие на Марко“ (10 лекции, 15-24 септември 1912), Събр. съч. 139.

⁴ „Християнството като мистичен факт и мистериите на древността“ (1902), Събр. съч. 8.

⁵ преди основаването на „Немската секция на Теософското общество“: През 1902 г. Р. Щайнер е неин генерален секретар, чак до основаването на Антропософското общество през 1912/13 г., чието отделяне следва.

⁶ през лятото и есента имах задачата: вж. лекциите в „Окултни изследвания на живота между смърт и ново раждане“ (1912/13), Събр. съч. 140.

⁷ един човек, наречен Норберт: Св. Норберт, ок. 1085-1134, каплан на кайзер Хайнрих V., като проповедник-покаяник след 1118 г. прекосява Франция и Холандия и през 1121 г. основава Ордена на премонстрантите (норбентинците), на името на манастира в долината Премонтре (Премонстрантум) между Реймс и Лаон. През 1126 г. става архиепископ на Магдебург.

⁸ Християн Розенкройц: вж. втора лекция от „Розенкройцерско християнство“, Ньошател, 28 септември 1911 г., в „Езотерично християнство и духовното ръководство на човечеството“, Събр. съч. 130.

⁹ Омир, 8 век пр. Хр. Срв. описанието на света на мъртвите в 11 песен на „Одисея“.

¹⁰ Микеланджело, 1475-1564.

¹¹ Артур Шопенхауер, 1788-1860. Приведеното изречение е мотото към неговото съчинение „За основата на морала“, 30 януари 1840 г., и е разгледано в „Светът като воля и представа“ в Събрани съчинения в 12 тома, издадени от Р. Щайнер, т. VI, стр. 361 и т. VII, стр. 133.

¹² „монистична религия“: вж. Ернст Хекел, „Монизмът като връзка между религия и наука“, Бон 1892.

¹³ *която в окултизма се нарича сферата на Меркурий*: за окултния последователен ред на Меркурий и Венера виж например лекцията от 15 април 1909 г. (вечерта) в Събр. съч. 110 и приведената там бележка към стр. 100.

¹⁴ *сферата на Венера*: вж. бел. горе.

¹⁵ *един такъв водач на човечеството, като Авраам, е бил в състояние да се срещне с Мелхиседек*: 1 Битие, 14:18-20.

¹⁶ „Христос не е умрял само за евреите, но и за езичниците“: Деяния на апостолите 26:23.

¹⁷ „Където двама или трима са събрани в мое име, и аз ще бъда там сред тях.“: Матей 18:20.

¹⁸ „Богове сте вие“: Йоан 10:34, цитира Псалм 82:6.

¹⁹ „Ще бъдете като Бога!“: 1 Битие 3:5.

²⁰ *парахода „Титаник“*: луксозният параход се сблъсква с айсберг и потъва по време на първото си плаване (15 април 1912 г.).

²¹ *думите на Шилер*: „Ако търсиш най-висшето, най-доброто, растението може да те научи. Каквото не желае, поискай го – това е!“, стихотворение от третия период: „Най-висшето“ (1795 г.).

²² *През 12 век на Запад възниква една хубава притча*: за първи път притчата се представя от поета Джакопоне да Тоди (ок. 1230-1306), който под въздействието на внезапната смърт на своята благочестива съпруга се присъединява към Ордена на францисканците; в конфликт с леконравния папа Бонифаций VIII. Освен многобройни стихотворения той написва текста на *Stabat mater dolorosa* и няколко съчинения в проза.

²³ *но още по-чудесно е представена от един по-късен лирик през 17 век, от Якоб Балде: новолатински поет (1604-1668), през 1624 г. се присъединява към Обществото на Исус в Мюнхен. Притчата се съдържа в неговото обемисто произведение „Urania Victrix“ от 1663 г., за последен път отпечатано в Мюнхен, 1729 (Jacobi Baldi Opera poetica omnia).*

²⁴ *„Тайната наука“ (1910), Събр. съч. 13.*

²⁵ *което в окултизма се означава като Меркурий: вж. бел. 12.*

²⁶ *Там, където във връзка с живота в рая се казва: 1 Битие 3:22.*

²⁷ *писания от Веданта: вж. „Упанишади“, превод на немски П. Дойсен, 1879; А. Хилдебранд 1921.*

²⁸ *Платон, 427-347 пр. Хр. За спомена: вж. „Федон“ и „Менон“.*

²⁹ *Аристотел, 384-322 пр. Хр.*

³⁰ *за „духовете на сферите“: вж. „Метафизика“.*

³¹ *Йоханес Кеплер, 1571-1630, астроном.*

³² *рождената дата на Исус: Страсбург 1613, в „Събрани съчинения“, изд. по поръчка на Немското изследователско общество и Баварската Академия на науките, том V, Мюнхен 1953, стр. 127-201.*

³³ *от определена звездна констелация през 1604 г.: вж. „Mysterium cosmographicum de Stella nova“, в „Събрани съчинения“, том I, Мюнхен 1938, стр. 393-399.*

³⁴ *няма да говоря за Коледното празненство по начина, по който го правих през изминалите години. Бих искал да запазя това за четвъртък: вж. лекцията от 24. декември 1912 г. „Разглеждания на Коледната нощ. Раждането на земната светлина от тъмнината на Коледната нощ“ в „Изживявания в свръхсетивния свят. Трите пътя*

на душата към Христос“, Събр. съч. 143.

³⁵ *Християн Розенкройц*; вж. бел. 7.

³⁶ *Гаутама Буда*, син на Сидхарта, ок. 560-483 пр. Хр. Вж. изложенията на Р. Щайнер за Буда в „Евангелие на Лука“ (Базел 1909), Събр. съч. 114.

³⁷ *Франциск от Асизи*, 1181-1226.

³⁸ *На всички окултисти е известно*: тук Р. Щайнер се позовава на Е. П. Блаватска, която посочва връзката между Кузан и Коперник в „Тайната доктрина“, том III, стр. 367. В лекционния цикъл „Принципът на духовната икономика във връзка с въпроси за прераждането“, в лекцията от 21 януари 1909 г., Събр. съч. 109, Р. Щайнер уточнява тази връзка с думите: „Фактически душевното тяло на Кузански е пренесено в Коперник, въпреки че азът на Коперник е напълно различен от този на Кузански.“ (стр. 16.). Вж. там и лекцията от 7 март 1909 (стр. 52.) и в приложението (стр. 290).

³⁹ *Николай Коперник*, 1473-1543.

⁴⁰ *Николай от Куза, Николай Кузански*, 1401-1464.

⁴¹ „*Как се постигат познания за висшите светове*“ (1904/05), Събр. съч. 10.

⁴² *Мистерията на Светия Граал*: вж. лекционния цикъл „Христос и духовният свят – за търсенето на светия Граал“ (6 лекции, Лайпциг 1913/1914), Събр. съч. 149.

⁴³ *в смисъла на книжката „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“*: вж. „Луцифер-гнозис“, 1903-1908, Събр. съч. 34, (вж. и отделното издание).

⁴⁴ *Така се запознахме с два еволюционни процеса в човека*: относно „вътрешно“ и „външно“ текстът в настоящото издание е според разчетената от стенографа машинописна стенограма.

⁴⁵ „Духовното ръководство на човека и човечеството“. (1911), Събр. съч. 15.

⁴⁶ *разграничаване между „първия Адам“ и „по-висшия Адам“*: вж. Римляни 5:12-18; Римляни 8:1- 14; 1 Коринтяни 15:45; 2 Коринтяни 5:17; Ефесяни 4:22-24; Колосаяни 3:8-11.

⁴⁷ „По-добре просяк в горния свят, отколкото цар в царството на сенките!“: Омир, „Одисея“ XI. 489-491.

⁴⁸ *лекционния цикъл „От Исус към Христос“*: (10 лекции, Карлсруе 1911), Събр. съч. 131.

⁴⁹ *една атрактивна книга за Гьоте*: Роберт Зомер: „Гьоте в светлината на учението за унаследяването“, Лайпциг 1908.

⁵⁰ *че сме организирали по този начин средата в помещението тук*: от д-р Щайнер произлиза импулсът на залите за лекции и помещенията за антропософска дейност, както и на болничните стаи в клиниките, да се придава съответстващото настроение чрез един хомогенен, спокоен, но силен цвят.

⁵¹ *книгите на Бюхнер или Фогт*: Лудвиг Бюхнер (1824-1899), „Сила и материя, научно-философски изследвания въз основа на факти“, Франкфурт 1855. „Природа и дух“, Лайпциг 1876. „Теорията на Дарвин“, Лайпциг 1890, и др. *Карл Фогт* (1817-1895). „Сляпа вяра и наука“, Гийсен 1855; „Лекции за човека, неговото място в творението и историята на земята“, Гийсен 1863, и др.

⁵² *в първия „Календар на свободомислещите“*: не е открит.

⁵³ *в една лекция за Ницше*: не е известно за коя лекция става дума тук.

⁵⁴ *Леонардо да Винчи (1452-1519). Голямата любов...*: дословно: „Любовта към нещо е дъщерята на познанието; любовта е толкова по-дълбока, колкото по-дълбоко е познанието“. От „Леонардо. Картини и мисли“, избрано и с предговор от Хектор Прекони, Мюн-

хен 1820, стр. 17.

⁵⁵ изложени в „Теософия“: вж. Р. Щайнер, „Теософия“ (1904), Събр. съч. 9.

⁵⁶ „борбата за съществуване“: отнася се за теорията на Дарвин за естествения подбор.

⁵⁷ *Така проучванията ни, например от тази зима, са свързани по определен начин с антропософската работа, която започнахме преди повече от 10 години:* Като генерален секретар на Немската теософска секция още от самото начало Р. Щайнер застъпва своето собствено духовно-научно изследване. След отделянето от Теософското Общество той го нарича „антропософия“. Това име обаче Р. Щайнер вече използва в една лекция, изнесена на 20 октомври 1902 г., по времето, когато е назначен за генерален секретар.

⁵⁸ „Евангелието на Йоан във връзка с трите други Евангелия, особено във връзка с Евангелието на Лука“ (1909), Събр. съч. 112.

⁵⁹ „От Исус към Христос“ (Карлсруе 1911), Събр. съч. 131.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЗА ЗАПИСКИТЕ НА ЛЕКЦИИТЕ

*От биографията на Рудолф Щайнер
„Моят жизнен път“, 35-та глава, 1925 г.*

От моята антропософска дейност произлизат публикуваните за цялата общественост книги и поредицата лекционни цикли, които първоначално бяха замислени като частни издания, достъпни само за членовете на Теософското (по-късно Антропософското общество). Тези повече или по-малко точни записки на лекциите не са преглеждани и коригирани от мен поради липса на време. Аз бих предпочел устно изговореното слово да остане такова. Но членовете на Обществото изискаха разпечатването на циклите, което и стана. Ако бих имал време да коригирам нещата, нямаше още от началото да съществува ограничението «само за членовете». От повече от една година то вече е отпаднало.

Тук, в „Моят жизнен път“, трябва преди всичко да кажа как публикуваните ми книги и тези частни издания се вменстват в това, което разпространявам като антропософия.

Който желае да проследи моите вътрешни усилия и работа за представянето на антропософията пред съзнанието на съвременното, той трябва да го направи въз основа на публикуваните ми съчинения. В тях аз разисквам всичко, което съществува в съвременното като стремеж за познание. Там е показано това, което в духовното съзерцание все повече се изграждаше като сграда на антропософията, но в много отношения се осъществи в несъвършен вид.

Редом с тези изисквания – да изградя антропософията и при това да служа само на това, което става, когато човек предава съобщения от духовния свят на общообразователния свят днес – се прибави и другото: да се съобрази с идващото от членовете на Обществото и разкриващото се като душевни нужди и духовни копнежи.

Тук се появи необходимост да бъде представено и разяснено съдържанието на Евангелията и на Библията изобщо в антропософска светлина. Изискваше се в курсове да се узнае тълкуването на дадените на човечеството откровения.

След като се проведеха вътрешни курсове в смисъла на това изискване, се прибави и нещо друго. На тези лекции присъстваха само членове на Обществото. Те бяха запознати с началните сведения от антропософията. Пред тях беше възможно да се говори така, както към напреднали в областта на антропософията. Изложението в тези вътрешни лекции беше такова, каквото не би могло да бъде в публикациите, които бяха предназначени за външната общественост.

В тесните вътрешни кръгове аз можех да говоря за неща, които трябваше да изразявам по друг начин, ако те по начало биха били предназначени за широката публика.

Така в двустранността на публичните и частните издания лежи действително нещо, което произлиза от две различни основания. Публикациите за широката общественост са резултат от това, което работеше в мен; в частните издания заедно с мен работи и се стреми Обществото. Аз се вслушвам в трептенията на душевния живот на членовете и в моето живо участие в него от чутото произлиза начинът на изложението в лекциите.

Никъде и в най-малката степен не е казано нещо, което не е чист резултат от изграждащата се антропософия. Не може и дума да става за някаква отстъпка пред предразсъдъци или обичайни чувства на членовете на Обществото. Който чете тези частни публикации, може напълно да ги приеме като това, което казва антропософията. Затова когато изискванията в това отношение станаха по-настойчиви, без колебания се изостави условието тези печатни записки да се разпространяват само в кръга на членовете на Обществото. Само трябва да се има предвид, че в непрегледаните от мен лекции може да има грешки.

Правото за преценка на съдържанието на такива частни публикации обаче може да се признае само на този, който познава предпоставките за такава преценка. А за повечето от тези

публикации това е най-малкото да се познава антропософското познание за човека и Космоса, доколкото същността им е представена в антропософията, както и това, което се намира като „антропософска история“ в сведенията от духовния свят.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винар Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в «Немска национална литература» на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие «Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте» (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. «Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер» (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието «Немски седмичник». Лекции в Гьотевото общество, Виена: «Гьоте като баща на новата естетика» (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Ростов. През 1892 г. излиза разширената дисертация «Истина и наука». Увод към «Философия на свободата» (Събр. съч. 3).
- 1894 г. «Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед» (Събр. съч. 4).
- 1895 г. «Фридрих Ницше, борец срещу своето време» (Събр. съч. 5).
- «Гьотевият светоглед» (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин.
- 1897 г. Издава «Списание за литература» и «Драматургични свитъци» с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт «Общобразователно училище за работници», Берлин.
- 1900 г. «Възгледите за света и живота през деветнадесети век», по-късно излиза с разширения като «Загадките на философията» (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското Общество в Берлин. «Мистиката в зората на съвременния духовен живот» (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. «Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността» (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основана и издава списание «Луцифер», по-късно «Луцифер-Гнозис» (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. «Теософия». Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1904 – 1905 г. «Как се постигат познания за висшите светове?» (Събр. съч. 10),

- «Из хрониката Акаша» (Събр. съч. 11), «Степени на висшето познание» (Събр. съч. 12).
- 1910 г. «Въведение в тайната наука» (Събр. съч. 13).
- 1910 – 1913 г. Премиера на «Четири мистериини драми» (Събр. съч. 14).
- 1911 г. «Духовното ръководство на човека и човечеството» (Събр. съч. 15).
- 1912 г. «Антропософски календар на душата», «Максими» (Събр. съч. 40), «Път към себепознание на човека» (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. «Прагът на духовния свят» (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство «евритмия», чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. «Загадките на философията» (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. «Върху загадките на човешкото същество» (Събр. съч. 20). «Върху загадките на душата» (Събр. съч. 21). «Духовният облик на Гьоте в откровенията на неговия «Фауст» и в «Приказка за зелената змия и красивата лилия» (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за «троичното устройство на социалния организъм», «Основи на социалния въпрос» (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Шутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание «Гьотеанум».
- 1922 г. «Космология, религия и философия» (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. «Антропософското общество» прераства в «Единно антропософско общество» под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му «Моят жизнен път» (Събр. съч. 28), както и «Ръководни антропософски принципи» (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху «Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовнонаучните познания» (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъсната лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

Вече трябва да се каже, въпреки че ще изглежда странно за мнозина: животът в Камалока е много тежък за човек, който се е вкопчил за общественото мнение или е бил уловен в примката на собствените си преценки твърде рано. И особено хората, които в рамките на общественото мнение вярват, че човек има своя независима преценка – защото такава човек никога не е имал, – правят живота си в Камалока изключително тежък. След времето на Камалока обаче общественото мнение вече няма абсолютно никакво значение. И за живота след смъртта наистина няма никакво значение, независимо дали хората имат такива нюанси на обществено мнение като либерализъм или консерватизъм, радикализъм или реакционерство. Това е нещо, което няма значение за групирането на хората и което се формира само на Земята, за да възпрепятства напредъка на еволюцията, за който хората би трябвало да работят и който води до озаряване на съзнанието, действащо след смъртта. Тези същества, стоящи зад общественото мнение, са избрали да не участват в напредъка, импулсиран от Мистерията на Голгота.

Рудолф Щайнер